

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKASI
ÇERÇEVESİNDE MACARİSTAN VE ÇEKOSLOVAKYA
MÜDAHALELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa Umut DOĞAN

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKASI
ÇERÇEVESİNDE MACARİSTAN VE ÇEKOSLOVAKYA
MÜDAHALELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa Umut DOĞAN

Danışman: Doç. Dr. Caner SANCAKTAR

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:16.06.2021/14

KOCAELİ 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
SİMGE VE KISALTMALAR.....	V
TABLO LİSTESİ	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REALİST TEORİ VE POLİTİKA	5
1.1. REALİST TEORİ VE POLİTİKANIN TEMEL VARSAYIMLARI.....	5
1.2. REALİST POLİTİKA BAĞLAMINDA SSCB'NİN DOĞU AVRUPA'YA MÜDAHALESİ	9
1.2.1. İdeolojik Müdahale	10
1.2.2. Siyasi Müdahale.....	11
1.2.3. Ekonomik Müdahale	12
1.2.4. Askeri Müdahale	14

İKİNCİ BÖLÜM

2. LENİN VE STALİN DÖNEMİNDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKASI (1917-1953)	16
2.1. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU	16
2.2. LENİN DÖNEMİ	20
2.3. STALİN DÖNEMİ	24
2.3.1. İki Savaş Arası Dönem.....	24
2.3.2. İkinci Dünya Savaşı Yılları.....	28
2.3.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Doğu Avrupa.....	32
2.3.4. Doğu Avrupa'da Kurulan Sosyalist Rejimler.....	36
2.3.4.1. Yugoslavya	36
2.3.4.2. Arnavutluk	39
2.3.4.3. Bulgaristan	40
2.3.4.4. Macaristan	41

2.3.4.5. Çekoslovakya	42
2.3.4.6. Polonya	44
2.3.4.7. Romanya.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KRUŞÇEV DÖNEMİ SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKASI (1953-1964).....	47
3.1. SOVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİ 20. KONGRESİ	50
3.2. SSCB'NİN MACARİSTAN'A ASKERİ MÜDAHALESİ	51
3.2.1. Macaristan'daki Siyasi ve Ekonomik Durum.....	51
3.2.2. 1956 Polonya Ayaklanması.....	52
3.2.3. 1956 Macaristan Ayaklanması ve Askeri Müdahale.....	53
3.2.4. Müdahalenin Uluslararası Yansımaları.....	57
3.2.5. Müdahale Sonrasında Kurulan Janos Kadar Yönetimi.....	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BREJNEV DÖNEMİ SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKASI (1964-1982)	63
4.1. SSCB VE DOĞU AVRUPA DEVLETLERİNDE EKONOMİK SORUNLAR	66
4.2. 1980 POLONYA AYAKLANMASI	68
4.3. SSCB'NİN ÇEKOSLOVAKYA'YA ASKERİ MÜDAHALESİ.....	69
4.3.1. Çekoslovakya'daki Siyasi ve Ekonomik Durum	69
4.3.2. Çekoslovakya'da Reform Hareketleri (1968 Prag Baharı)	70
4.3.3. Askeri Müdahale	74
4.3.4. Müdahalenin Uluslararası Yansımaları.....	77
4.3.5. Brejnev Doktrini.....	79
4.3.6. Müdahale Sonrasında Çekoslovakya ve Muhalif Hareketler	80
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	91
ÖZGEÇMİŞ.....	100

ÖZET

SSCB, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa'yı Batı'dan gelebilecek herhangi bir tehdide karşı tampon bölge olarak görmüş ve bu bölge üzerinde hakimiyet kurmak için ideolojik, siyasi, ekonomik ve askeri müdahalelerde bulunmuştur. İlk olarak, Marksist-Leninist ideolojinin bölgeye yayılması için siyasi partilerin kurulmasını destekleyen SSCB, daha sonra bu partilerin iktidara gelmesi için birtakım politikalar yürütmüş ve Komünist Partilerin iktidara gelmesi ile de Doğu Avrupa'da önemli bir güç kazanmıştır. Ardından SSCB, Doğu Avrupa devletlerini kendi sosyalist sistemine daha bağımlı hale getirmek için hem ekonomik hem de askeri müdahalelerde bulunmuştur. Bir taraftan COMECON gibi sosyalist blokta karşılıklı ticareti artıracak örgütler kurulurken, diğer taraftan da bölgedeki askeri birliklerin tümünü kontrol edebilmek için Varşova Paktı gibi askeri örgütler kurulmuştur. Ayrıca SSCB, Doğu Bloku'nda kendisine tehdit oluşturduğunu düşündüğü ülkelere de sosyalizmin tehlikeye atıldığı gerekçesiyle askeri müdahaleler gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın amacı, SSCB'nin 1956'da Macaristan'a ve 1968'de Çekoslovakya'ya gerçekleştirdiği askeri müdahalelerin, bu ülkelerdeki toplumlara SSCB ve sosyalizmden uzaklaştırdığını ortaya koymaktır. Çalışmada SSCB'nin Doğu Avrupa'ya gerçekleştirmiş olduğu ideolojik, siyasi, ekonomik ve askeri müdahaleler realist teori çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağlamda Lenin döneminden başlayarak sırasıyla Stalin, Kruşçev ve Brejnev dönemlerinde SSCB'nin Doğu Avrupa politikası uluslararası ilişkilerdeki gelişmelerle birlikte bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Macaristan ve Çekoslovakya'daki müdahaleler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, müdahalelerin uluslararası yansımaları değerlendirilmiş ve müdahaleler sonrasında bu ülkelerin siyasi atmosferlerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Doğu Avrupa, Müdahale, Sosyalizm, Komünist Parti

ABSTRACT

The USSR viewed Eastern Europe as a buffer zone against any threat from the West after the Second World War and made ideological, political, economic and military interventions to dominate this region. First, the USSR, which supported the establishment of political parties to spread the Marxist-Leninist ideology to the region, later carried out some policies for these parties to come to power and gained an important power in Eastern Europe with the coming to power of the Communist Parties. Later, the USSR also made economic and military interventions to make Eastern European states more dependent on their socialist system. On the one hand, organizations such as COMECON were established to increase mutual trade in the socialist bloc, on the other hand, military organizations such as the Warsaw Pact were established to control all military units in the region. In addition, the USSR carried out military interventions in the Eastern Bloc countries, which it thought posed a threat to it, on the grounds that socialism was endangered. The purpose of this study is to prove that the military interventions of the USSR in Hungary in 1956 and Czechoslovakia in 1968 distanced the societies in these countries from the USSR and socialism. In this study, the ideological, political, economic and military interventions of the USSR in Eastern Europe were examined within the framework of realist theory. In this context, starting from the Lenin period, the Eastern European policy of the USSR in the periods of Stalin, Khrushchev and Brezhnev was addressed in a holistic manner with the developments in international relations. Besides, the interventions in Hungary and Czechoslovakia were examined in detail, the international reflections of the interventions were evaluated, and the political atmosphere of these countries after the interventions was also mentioned.

Keywords: USSR, Eastern Europe, Intervention, Socialism, Communist Party

SİMGE VE KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AVH	: Macaristan Güvenlik Polisi
BM	: Birleşmiş Milletler
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
ÇEKA	: Tüm Rusya Karşı Devrim ve Sabotaj ile Mücadele Olağanüstü Komisyonu
ÇKP	: Çekoslovakya Komünist Partisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KOMINFORM	: Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu
KOMINTERN	: Komünist Enternasyonal
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NEP	: Yeni Ekonomik Politika
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PCI	: İtalyan Komünist Partisi
PSI	: İtalyan Sosyalist Partisi
SALT	: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SKP	: Slovakya Komünist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1:** 1937-1963 Yılları Arasında COMECON Ülkelerinin COMECON Dışındaki Ülkelerle Yaptıkları Ticaretin Hacmi (%).....13
- Tablo 2:** 1950-1963 Yılları Arasında Doğu Bloku Ülkelerinin Ticaretinde Sovyetlerin Payı (%).....14

GİRİŞ

Batı Avrupa ile Asya kıtası arasında bulunan Doğu Avrupa, jeopolitik konumu oldukça önemli olan bir bölgedir ve buradaki toplumlar zaman zaman kendi devletlerini ve birliklerini kursalar da yüzyıllar boyunca büyük devletlerin/imparatorlukların egemenliği altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'na kadar bölge Kutsal Roma Germen, Avusturya, Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının arasında çatışma ve çekişme sahası olmuştur. 1789 Fransız İhtilali'nden Birinci Dünya Savaşı'nın bittiği yıl olan 1918 senesine kadar bölgeye yayılan milliyetçilik dalgası, imparatorluklara karşı ayaklanmalara neden oldu ve ulus bilinci ile hareket eden toplumlar imparatorlukların çözülmesiyle kendi bağımsızlıklarını kazandılar. Fakat, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Doğu Avrupa'da ortaya çıkan yeni devletler, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Nazi Almanya'sının işgaline uğrarken, daha sonra Almanlara karşı başlatılan operasyonların neticesinde bölgede hâkim güç Kızıl Ordu oldu ve Almanya'nın savaşı kaybetmesi sonrasında da Doğu Avrupa, Sovyetler Birliği'nin etkisi altına girdi.

Sovyetler Birliği Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen bir ülkeydi ve bu ideolojiyi Doğu Avrupa'daki ülkelere empoze ederek bölgedeki gücünü artırmak ve bu ülkeler üzerinde hakimiyet kurmak istiyordu. Marx, Engels ve Lenin'in ortaya koyduğu temel öğretilerden oluşan Marksist-Leninist ideolojinin temelinde sınıf mücadelesi yatmaktaydı ve nihai hedef olarak sınıfsız bir toplum ön görmekteydi. Burjuvazi ve işçiler arasındaki tarihsel sınıf çatışmaları, ancak devrimci bir güç unsuru olan işçilerin zaferiyle ortadan kalkacağı ve işçilerin devrimle iktidara gelmesiyle proletarya diktatörlüğünün (sosyalizm dönemi yani komünizme geçiş dönemi) kurulacağı belirtilmişti (Çam, 2011: s. 247-248). Ayrıca, Marksist ideolojiyi siyasal anlamda uygulama fırsatını bulan Lenin, işçi devrimi için gerekli olan işçi sınıfı bilincinin kendiliğinden oluşmayacağını ve bunun oluşması için parti üyesi ideologlara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (Çam, 2011: s. 248). Yine Lenin, devrimci mücadelenin devamlılığının devrimciliği meslek edinen profesyonellerin yapabileceğini aksi takdirde devrimci hareketin ayakta kalamayacağını vurgulamıştır (Lenin, 2017: s. 151-152). Böylece Lenin, sosyalist yönetimlerde sınıfsız bir toplum olan komünizme geçiş

aşamasında partinin önemini ortaya koymuştur. Bu bağlamda SSCB de Komünist Parti tarafından tek parti iktidarı ile yönetilen bir devlet olmuş ve aynı zamanda SSCB, Doğu Avrupa ülkelerinde de Komünist Partilerin tek parti iktidarına dayanan yönetimleri aracılığıyla bölgede kontrolü ele alabilmiştir.

Sovyetlerin bölgeye hâkim olması buradaki ülkelerin geleceklerini de ciddi anlamda etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki bloklu sistem ve Soğuk Savaş durumu, her ne kadar silahlanma yarışını artırsa ve birtakım krizlere neden olsa da Avrupa genelinde iki blok arasında herhangi bir savaş ortamı yaratmamıştır (Mazower: 2003: s. 3). Ancak SSCB, Doğu Avrupa'yı Batı'dan gelebilecek herhangi bir tehdide karşı "tampon bölge" olarak görmekteydi ve bölgeyi kendi yönetimi altında tutabilmek için 1980'lerin sonuna kadar kendisine bağlı Komünist Partiler aracılığıyla demir yumruğuyla yönetti. Bu kapsamda SSCB ve müttefikleri, sosyalist blokun kolektif güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle 1956 yılında Macaristan ayaklanmasına ve 1968 yılında Çekoslovakya'daki reform hareketlerine karşı da askeri müdahalelerde bulunmaktan da kaçınmamışlardır.

Bu bilgiler doğrultusunda bu çalışmanın amacı, 1956'da Macaristan ve 1968'de Çekoslovakya'da meydana gelen ayaklanmalara/reform hareketlerine karşı Sovyetler Birliği'nin gerçekleştirmiş olduğu askeri müdahalelerin, Macar ve Çekoslovak halklarını SSCB ve sosyalizmden uzaklaştırdığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda askeri müdahaleler, SSCB'nin Doğu Avrupa politikası çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada ayrıca, farklı dönemlerde Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler nasıldı? Macaristan ve Çekoslovakya'da uygulanan politikalarda neden reform yapma gereği duyulmuştu? Macaristan ve Çekoslovakya'ya gerçekleşen askeri müdahalelerin temel sebepleri neydi ve müdahalelerin uluslararası yansımaları nasıldı? Sorularına da cevaplar aranmıştır. Bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yönteminden faydalanılmış ve bu bağlamda basılı kitaplar, dergi makaleleri, gazete haberleri ve raporlar incelenmiştir.

Bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya yapmış olduğu ideolojik, siyasi, ekonomik ve askeri

müdahaleler çalışmanın kuramsal çerçevesi olan realist teori ile incelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak realist teorinin önemli temsilcileri olan Thucydides, Nicola Machiavelli, Thomas Hobbes, Edward Hallet Carr, Hans Joachim Morgenthau ve Kenneth Waltz'un temel varsayımlarına değinilmiştir. Daha sonra ise SSCB'nin Doğu Avrupa ülkelerini himayesi altına alabilmek için ilk olarak Marksist-Leninist ideolojiyi bölgeye yaymaya çalıştığı, akabinde bu ideolojinin sağlam bir şekilde bölge ülkelerine yerleşmesi için de siyasi partilerin kurulmasını ve bu partilerin iktidara gelmelerini sağladığı belirtilmiştir. Aynı zamanda SSCB'nin, Doğu Avrupa ülkelerini ekonomik ve askeri açıdan da kendine bağımlı hale getirebilmek için COMECON ve Varşova Paktı gibi yapıları kurduğu vurgulanmış ve ayrıca tehdit algıladığı sosyalist blokta yer alan ülkelere de askeri müdahalede bulunmaktan kaçınmadığı ortaya konmuştur.

İkinci bölümde SSCB'nin 1917-1953 yılları arasındaki Doğu Avrupa politikası açıklanmıştır. İlk olarak Rusya'daki devrimci hareketlere ve SSCB'nin kuruluş aşamasına, daha sonra Lenin ve Stalin dönemlerinde SSCB'nin Doğu Avrupa politikasına ve son olarak da İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa'da kurulan sosyalist rejimlere değinilmiştir. Üçüncü bölümde Kruşçev dönemi SSCB'nin Doğu Avrupa politikası ve Doğu Avrupa'ya gerçekleştirmiş olduğu askeri müdahalelerden biri olan 1956 yılındaki Macaristan müdahalesine yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Kruşçev'in Stalin'in politikalarını eleştirdiği ve sosyalist blokta De-Stalizasyonun (Stalinist kadrolarının tasfiyesi) başlatıldığı Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi'nden bahsedilmiştir. Ardından Macaristan'daki ayaklanma öncesi siyasi ve ekonomik duruma, Polonya ve Macaristan'daki ayaklanmalara, SSCB'nin askeri müdahalesine, bu müdahalenin uluslararası yansımalarına ve son olarak da müdahale sonrası Macaristan'da kurulan Janos Kadar yönetimine değinilmiştir. Burada aynı zamanda Macaristan'daki olaylara karşı bir askeri müdahale gerçekleştirilirken neden Polonya'da buna gerek duyulmadığı da açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde ise Brejnev dönemi SSCB'nin Doğu Avrupa politikası ve Doğu Avrupa'daki bir diğer askeri müdahale olan Çekoslovakya müdahalesi

incelenmiştir. Burada ilk olarak SSCB'nin Doğu Avrupa politikası, sosyalist bloкта yaşanan ekonomik sorunlar ve bu sorunların neden olduğu Polonya ayaklanması anlatılmıştır. Akabinde de Çekoslovakya'daki siyasi ve ekonomik duruma, buradaki reform hareketlerine, SSCB liderliğinde Varşova Paktı'nın gerçekleştirdiği askeri müdahaleye, bu müdahalenin uluslararası yansımalarına, Brejnev Doktrini 'ne ve müdahale sonrası Çekoslovakya'daki duruma ve artan muhalif hareketlere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REALİST TEORİ VE POLİTİKA

1.1. REALİST TEORİ VE POLİTİKANIN TEMEL VARSAYIMLARI

Realizm, asıl olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Soğuk Savaş döneminde önemini kazanmış olsa da tarihsel temelleri bulunan bir uluslararası ilişkiler teorisidir. Realistlere göre uluslararası ilişkilerin temelinde ulus devletlerin güç ve çıkar mücadelesi vardır. Ulusal çıkarlarını korumak için güç peşinde koşan devletler, birbirlerine güvenmemekte ve başka devletlerin saldırısına uğramaktan korkmaktadırlar (Keyik ve Erol, 2019: s. 26). Savaştan kaçınılamayacağını ifade eden realistler, barış durumunun oluşturulması ve bu durumun devam ettirilmesi için sihasızlanma yerine savaşmaya hazır hale gelme fikrini ileri sürmüşlerdir (Aydın, 2004: s. 36). Realistlerin aksine idealistler ise Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yeniden bir dünya savaşı yaşanmaması için hukuka saygı, ortak evrensel değerler ve uluslararası düzeni sağlayacak olan bir uluslararası örgütün oluşturulması (Milletler Cemiyeti) gibi düşüncelerin yer aldığı yeni bir dünya düzeninin kurulmasını istemişlerdi (Şöhret, 2012: s. 294). Fakat idealistlerin dünyanın nasıl olduğundan ziyade nasıl olması gerektiğini ifaden eden bu fikirleri (Şöhret, 2012: s. 294) İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve savaş sonrasında özellikle Avrupa'nın büyük bir yıkıma uğraması ile uluslararası ilişkilerdeki etkinliğini yitirdi.

Realizmin temel varsayımında, ulus-devletlerin uluslararası ilişkilerde ana aktör olduğu ve birey ve uluslararası örgütler gibi diğer aktörlerin güçlerinin kısıtlı olduğu belirtilmiştir (Antunes ve Camisao, 2017: s. 15). Güç kavramının unsurları çerçevesinde bir ayrıma giden realistler, askeri ve stratejik meseleleri yüksek politika (high politics) olarak görürlerken, ekonomik ve sosyal meseleleri düşük politika (low

politics) olarak görmektedirler (Aydın, 2004: s. 41). Yani bir devletin varlığını devam ettirebilmesi için öncelikli olarak askeri gücünü geliştirmeye önem vermesi gerektiği ifade edilmiştir. Realizme göre devletlerin sürekli olarak ekonomik ve askeri güçlerini artırmaya çalışması neticesinde devletler kendi aralarında iş birliği yapmaya yanaşmamakta ve eğer bir iş birliği yapılmış olsa da ilk olarak kendi çıkarlarını korumaya çalışmaktadırlar (Şöhret, 2012: s. 296). 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barış Anlaşması'ndan beri geçerli olan devletlerin egemen eşitliği kavramı çerçevesinde uluslararası ilişkilerde egemen devletleri kontrol eden bir üst otorite olmadığı için uluslararası sistem anarşiktir ve bu anarşi ortamı devletleri, kendi güvenliklerini kendileri sağlaması gerektiği şeklinde yönlendirir (Aydın, 2004: s. 37-38).

Realizmin tarihsel olarak öncüllerinden biri olan Thucydides (M.Ö 460-395)'in Atina ve Sparta şehir devletleri arasında gerçekleşen savaşı anlatan “Pelonopez Savaşı” adlı eserinde savaşın temel nedeninin, Atina'nın gücünün giderek artmasına tepki olarak Sparta'da uyandırdığı korku olduğu belirtilmiştir (Gürsoy, 2015: s. 166). Realist teoriye göre Sparta'nın Atina'nın gücüne karşı Makedonya'daki devletler ve Perslerle ittifak kurması ile savaş öncesinde bozulan güç dengesi iki devlet arasında savaşın çıkmasına neden olmuş ve savaş sonrasında da Atina'nın yenilmesi ile yeni bir güç dengesi kurulmuştur (Düzgün, 2020: s. 259). Bir diğer önemli isim ise Niccolo Machiavelli (1469-1527)'dir. Machiavelli'nin en ünlü eseri olan Prens, önce Floransa şehir devletinin lideri olan Papa X. Leo'nun kardeşi Giuliano de' Medici'ye, onun ölümünün ardından ise Lorenzo di Piero de' Medici'ye ithaf edilmiştir (Machiavelli, 2019: s. 21). Machiavelli'nin bu kitabında bir liderin en önemli görevi olarak ulusal güvenliği artırmak için iç ve dış tehditlere karşı etkin bir şekilde mücadele etmesi gerektiği vurgulanmıştır (Antunes ve Camisao, 2017: s. 16). Machiavelli ayrıca bir prensin “*elinden geliyorsa iyilikten uzaklaşmaması, fakat gerektiğinde kötülükten içeri adımını atabilmesi gerektiğini*” (Machiavelli, 2019: s. 103) ifade etmiş. Yani devletin çıkarları söz konusu olduğunda gerekirse lider şiddete başvurmayı bilmeli ve hatta verdiği sözleri yerine getirmemeyi tercih edebilmelidir (Aydın, 2004: s. 44).

Realist kuramın tarihsel bağlamda bir başka öncüsü de anarşi olgusunu ilk kez realist teorinin merkezine yerleştiren Thomas Hobbes (1588-1679)'tur. (Gürsoy, 2015: s. 161). Hobbes'a göre insanların sürekli olarak birbirlerinden korktukları doğa hali (state of nature) durumundan çıkabilmek için ortak kurtuluş yolu olarak, bir toplum sözleşmesi çerçevesinde egemen devletlerin kurulması gerekir ve böylece bireylerin özgürlükleri ve güvenlikleri koruma altına alınır (Aydın, 2004: s. 45). Bir başka ifadeyle barış ve güvenlik içinde yaşamak isteyen insanlar, kendi egemenliklerinden vazgeçerek tüm yetkilerini egemen güç olan devletlere devrederler (Emeklier, 2011: s. 108). Ayrıca bireyler arasında olduğu gibi devletler arasında da bir çatışma durumunun var olduğunu belirten Hobbes, uluslararası yapıyı da devletlerin birbirine güvenmediği anarşik bir doğa durumuna benzetmiştir (Emeklier, 2011: s. 110).

Realist teorinin kurucu babalarından biri olan Edward Hallet Carr (1892-1982), kaleme aldığı Yirmi Yıl Krizi (1919-1939) adlı kitabında, idealistlere (liberallere), Milletler Cemiyeti'ne ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da kurulan yeni düzene karşı eleştiriler getirmiştir (Ateş, 2011). İdealistleri ütopyacılar olarak nitelendiren Carr, idealistlerin ortaya koyduğu fikirleri eleştirerek bu fikirlerin, iki savaş arası dönemde bir barış ortamı kurmak yerine dünyayı büyük bir savaşa sürüklediğini ve dünyanın yarısını ciddi anlamda bir kaos ortamıyla karşı karşıya bırakan ordulara direnemediğini belirtmiştir (Şöhret, 2012: s. 295). Uluslararası siyaseti bir güç mücadelesi olarak gören Carr, devletlerin ulusal güçlerini artırması neticesinde birbirleri ile çatışacaklarını ifade etmiştir (Ateş, 2011). Ayrıca Carr, askeri güce de çok önem vermiş ve uluslararası ilişkilerde savaşın son çare olmasından dolayı bu gücün önemli olduğunu vurgulamıştır (Carr, 2020: s. 153).

Realist teorinin kurucu babalarından bir diğeri de Hans Joachim Morgenthau'dur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında önemli bir konuma gelen realist teori, Morgenthau'nun 1948 yılında çıkarmış olduğu Uluslararası Politika adlı kitabı ile kuramsal bir temele kavuşmuştur (Şöhret, 2012: s. 295). Uluslararası politikayı bir güç ve iktidar mücadelesi olarak gören Morgenthau, "*uluslararası politikanın nihai amacı ne olursa olsun gücün acil bir amaç olduğunu*" ifade eder (Morgenthau, 1970:

s. 30). Morgenthau askeri güce büyük önem verse de gücün sadece bu kaynaktan gelmediğini ve maddi (coğrafya, doğal unsurlar, endüstriyel kapasite, askeri güç ve nüfus) ve maddi olmayan (ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği, hükümetin niteliği) birçok unsurdan oluştuğunu belirtir (Düzgün, 2020: s. 263). Ayrıca Morgenthau'ya göre uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olmasından dolayı devletler, diğer devletlerin saldırılarından korunmak ve ulusal çıkarlarını korumak için askeri kapasitenin caydırıcılık gücünü kullanırlar (Keyik ve Erol, 2019: s. 20). Yani bu sistem içerisinde birbirlerini caydırmak isteyen devletler güçlerini maksimize etmeye çalışırlar ve güç artırımını neticesinde bir güvenlik ikilemi durumu ortaya çıkar (Ertoy, 2019: s. 6). Dış politika konusuna da değinen Morgenthau, güç mücadelesi içerisinde olan devletlerin dış politikalarını statükocu, emperyalist ve prestij siyaseti güden politikalar olmak üzere üç başlık altında toplamıştır (Morgenthau, 1970: s. 47):

- Statüko siyasetini izleyen bir devlet elde etmiş olduğu gücü korumaya çalışır ve kendi lehine gerçekleşecek herhangi bir güç dağılımını engellemek ister.
- Emperyalizm siyasetini güden bir devlet ise daha fazla güç elde etmek için var olan güç dağılımını değiştirmek ister.
- Prestij politikasını izleyen bir devlet de kazanmış olduğu gücünü korumak ya da artırmak için bu gücünü dış politikada göstermek ister.

1979 yılında Uluslararası Politika Teorisi kitabını kaleme alan Kenneth Waltz (1924-2013), realist teori geleneğinin bir başka temsilcisidir. Klasik anlamdaki realist teoriye farklı bakış açıları getiren Waltz, uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğunu kabul eder ve sistemin anarşik bir yapısı olduğu için devletlerin sürekli olarak güç mücadelesi içerisinde olduğunu ifade eder (Ertoy, 2019: s. 8). Yine bu bağlamda Waltz, güç mücadelesi içerisinde olan devletlerin kendi kendilerini koruyabilme kapasitelerine sahip olmaları gerekliliğini vurgular (Tüysüzoğlu, 2013: s. 69). Ayrıca Morgenthau'dan farklı olarak Waltz, gücün bir amaç değil bir araç olduğunu savunur ve devletlerin nihai amaçlarının güvenlik olduğunu belirtir (Ertoy, 2019: s. 9).

1.2. REALİST POLİTİKA BAĞLAMINDA SSCB'NİN DOĞU AVRUPA'YA MÜDAHALESİ

Sovyet liderleri dünyayı ekonomik, siyasi ve toplumsal konularda sürekli bir çatışmanın meydana geldiği bir alan olarak görmekteydiler (Gönlübol, 2000: s. 214). Ayrıca bazı özellikleriyle geleneksel Rus dış politikasını benimseyen Sovyetler Birliği, ulusal güç ve ulusal güvenlik gibi konulara da öncelik veren bir devlet olmuştur (Gönlübol, 2000: s. 215). Ulusal çıkar ve ulusal güvenliğini sağlamak isteyen Sovyet yetkilileri, kuruluşundan itibaren devletin özellikle ekonomi ve askeri kapasitesini artırmayı bir hedef olarak görmüşlerdir. Sovyetler Birliği'nin kurulduğu ilk yıllarda Lenin, sömürünün olmadığı, kapitalizmin ortadan kalktığı ve tüm halkların eşit olduğu bir dünya devriminin gerçekleşeceğini öngören idealist Marksist fikirleri benimsemişti. Ancak dünya devrimi söylemi doğrultusunda Avrupa'da beklenen devrimlerin gerçekleşmemesinin akabinde daha gerçekçi politikalara yönelerek, yeni kurulan Sovyet devletini ayakta tutabilmek için gerekli diplomatik tanınma, ekonomide liberal politikaların izlenmesi gibi politikaları hayata geçirmiştir.

Lenin'in ardından yönetimin başına geçen Stalin, iki savaş arası dönemde bir dünya devrimi yerine "tek ülkede sosyalizm" fikrini uygulamış ve var olan sosyalist devletin devamlılığını sağlamak için hem iç hem de dış politikada bu doğrultuda hareket etmiştir (Yeşilbursa, 2019: s. 216). Ayrıca Sovyetler Birliği'nin gücünü artırmak isteyen Stalin'in, daha çok askeri ve ekonomik gelişmeye büyük önem vermesi neticesinde bu alanlardaki çalışmalar hız kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda büyük kayıplar veren Sovyetler Birliği, Almanya'nın yaptığı gibi Doğu Avrupa'yı kontrol etme yoluyla devletin güvenliğini sağlamak istiyordu (Mazower, 2003: s. 292). Bu sebepten dolayı İkinci Dünya Savaşı sonrasında tek ülkede sosyalizm fikrinden vazgeçildi ve Sovyet devleti, sosyalist düşünce çerçevesinde özellikle Doğu Avrupa ülkelerini kendi sosyalist bloku içerisinde yer almasını sağlamak ve bu bloktan ayrılmalarını engellemek için bölgeye ideolojik, siyasi, ekonomik ve askeri müdahalelerde bulundu.

Müdahale kavramının birçok tanımlaması olmasına karşın kısaca “*bir devletin, bir diğer devletin iç veya dış işlerine karışması*” olarak tanımlanabilir (Sönmezoğlu, 2005: s. 394). Bu bağlamda Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde hakimiyet kurmak, bu devletlerin iç ve dış politikalarında etkin bir konuma sahip olabilmek ve ekonomik anlamda kendine bağımlı hale getirmek için hem sert güç (ekonomik ve askeri) hem de yumuşak güç (kültür, ideoloji ve siyaset) unsurlarını kullanarak birtakım müdahalelerde bulunmuştur. Joseph Nye sert gücü, “*bir aktörün diğer aktör veya aktörler üzerinde etkin bir nüfuzla sahip olmak için askeri ve ekonomik araçların kullanılması*” olarak tanımlamıştır (Çavuş, 2012: s. 24). Yine Nye’nin tanımına göre yumuşak güç ise, “*bir aktörün havuç ya da sopalara başvurmadan, iş birliği yaparak ya da çekicilik unsurlarını kullanarak istediklerini başka aktörlere yaptırabilmesidir*” (Çavuş, 2012: s. 24).

1.2.1. İdeolojik Müdahale

Devletlerin kullanmış olduğu yumuşak güç unsurlarından biri olan ideoloji “*bir toplumda bireylerin düşünme biçimine egemen olan, o toplumun yaşantı biçimini etkileyen, kısacası toplumun iç ve dış politikasını yönlendiren değer sisteminin tümü*” olarak tanımlanmaktadır (Gönlübol, 2000: s. 209). Sovyet ideolojisi, Lenin ve sonrasında yönetime gelen diğer sovyet liderleri tarafından Marksçı öğretinin Rus gelenekleri ile bütünleştirilmesi ve bu öğretinin ulusal ve uluslararası gerçeklere göre düzenlemesi ile oluşturulmuştur (Gönlübol, 2000: s. 212). İdeoloji bağlamında Sovyet toplumunda da Marksist-Leninist ideolojiye büyük önem verilmekteydi ve bu ideoloji ülkenin hem iç hem de dış politikasında etkin bir konumdaydı (Gönlübol, 2000: s. 212). Sovyet devletinin dış politikasının temelini oluşturan ideolojinin amacı sosyalist düşünceye dayalı ekonomik ve siyasi bir sistemin diğer devletler tarafından da kabul edilerek uygulanmasını sağlamaktı (Sönmezoğlu, 2005: s. 281).

Doğu Avrupa 20. Yüzyılda üç farklı ideolojinin denendiği bir bölge olmuştur (Mazower, 2003: s. 291). İlk olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında liberal demokratların ideolojisi, ikinci olarak ekonomik buhrandan sonra Hitler’in faşist ideolojisi ve son olarak da Sovyetler Birliği’nin Marksist-Leninist ideolojisi Doğu

Avrupa ülkelerinde etkili olmuştur (Mazower, 2003: s. 291) Soğuk Savaş dönemi boyunca Marksist-Leninist ideolojiyi etkin bir şekilde kullanan Sovyetler Birliği, bu ideolojiyi “arka bahçesi” olarak gördüğü Doğu Avrupa’ya yaymak, buradaki ülkeleri kendi sistemi içerisine almak ve bu ülkeler üzerinde kontrol sağlamak için İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bölgeye Sovyet yetkililerini göndermiş ve Doğu Avrupa ülkelerine gelen Sovyet yetkilileri, Komünist Partiler aracılığıyla bu ideolojinin toplumlar tarafından benimsenmesi için çalışmalar yürütmüşlerdir.

1.2.2. Siyasi Müdahale

Sovyet ideolojisinin en önemli ilkelerinden bir tanesi de bir ülkede iktidarın tamamen Komünist Parti’nin elinde olması gerekliliğidir (Gönlübol, 2000: s. 213). Doğu Avrupa’da iki savaş arası dönemde komünist hareket devlet baskısı, kamuoyunun duyarsızlığı ve Stalin’in 1930’larda yapmış olduğu siyasi tasfiyelerden dolayı oldukça zayıf kalmıştı (Mazower, 2003: s. 295). Bu sebepten dolayı Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalist düşünceleri benimseyen siyasi partilerin kurulmasını destekledi. Desteklenen bu partilerin kendi ülkelerinde nüfuzlarını artırması neticesinde Sovyetler Birliği’nin de bu ülkelerde yaşayan uluslar üzerindeki nüfuzu arttı ve daha sonra Komünist Partilerin iktidara gelmesi ile de bu hükümetleri tamamen kontrolü altına aldı (Morgenthau, 1970: s. 77). Bu doğrultuda 5 Ekim 1947 tarihinde kurulan Kominform (Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu) ‘un temel amacı da diğer sosyalist ülkelerin politikalarını kontrol etmek ve komünist partiler arasında iş birliğini geliştirmektir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa’da kurulan ilk hükümetler, demokratlar ile sosyalistler arasında oluşturulan koalisyon hükümetlerine dayanmaktaydı. Fakat, sosyalistlerin giderek güç kazanmasının ardından koalisyon hükümetleri ortadan kalkmış ve bunların yerine tamamen Komünist Partilerin egemen olduğu yeni hükümetler kurulmuştur. Komünist partilerin çok da zorlamadan iktidara gelmelerinin birtakım sebepleri vardı: Doğu Almanya ve Çekoslovakya dışında Doğu Avrupa ülkeleri arasında köklü bir demokrasi geleneğine sahip bir ülke yoktu, Komünist Partilere muhalif olan partilerin gücü zayıftı ve birlik içerisinde değillerdi

ve son olarak Batı demokrasilerinin muhalif partilere ciddi anlamda bir desteği yoktu (Mazower, 2003: s. 302). Komünist Partilerin iktidara gelmelerinin ardından, Stalin'in Doğu Avrupa ülkelerindeki siyaseti tamamen kontrol altına almak istemesinden dolayı stalinist çizgide olmayan partiler ve yöneticiler iktidarlardan uzaklaştırılmış ve yerlerine Sovyetler Birliği'nin kontrolünde olan partiler ve Stalinist liderler getirilmiştir. Bu doğrultuda Doğu Avrupa'da tasfiyelerin hızlı bir şekilde yayılması ile birçok lider milliyetçi sapmacı olarak suçlandı ve bu suçlamaların ardından birtakım gösteri yargılanmalar ile bu kişiler tutuklandı veya iktidardan uzaklaştırıldı (Mazower, 2003: s. 307).

1.2.3. Ekonomik Müdahale

Ekonomik kaynaklar, bir ülke üzerinde siyasal bir etki yaratmak için kullanılan araçlar arasında en önemlilerinden bir tanesidir. Mehmet Gönlübol'a göre ekonominin (ticaretin) dış politika aracı olarak kullanılması üç farklı şekilde olabilir (Gönlübol, 2000: s. 146): *“1- Bir devletin çeşitli mallara karşı gereksinme durumunu kullanarak bu devleti ekonomik bakımdan ödüllendirmek veya cezalandırmak, 2- dışarıda kendisine bağlı ekonomik uydular oluşturmak veya ekonomik bağımlılık ilişkilerini kurup etki alanları yaratmak, 3- devletin ekonomik olanaklarını artırmak veya düşmanı ekonomik potansiyelden yoksun bırakmaya çalışmak.”* Bu bağlamda Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik ilişki ikinci kullanım şekline yani “ekonomik bağımlılık” ilişkisine dayanmaktaydı (Gönlübol, 2000: s. 143). Ayrıca ideolojik temelli bir ekonomi anlayışına sahip olan Sovyetler Birliği'nin, Doğu Avrupa ülkelerine karşı uyguladığı ekonomik müdahalenin hedefi bu ülkelerin siyaseti üzerinde kontrolü sağlamaktı. Sovyetler Birliği, beş yıllık kalkınma planları aracılığıyla kendi ülkesinde hayata geçirmiş olduğu zorla sanayileşme modelini Doğu Avrupa ülkelerinde de uygulamak istiyordu (Mazower, 2003: s. 309-310) Toplumunu bir sanayi devrimi ile dönüştürmeyi hedefleyen sosyalistler, bu dönüşümü iç olanaklarla gerçekleştirmek için ülkedeki hem tarımı hem de tüketimi azaltmanın gerekliliğini vurgulamışlardı (Mazower, 2003: s. 310). Bu kapsamda Doğu Avrupa ülkelerinde beş yıllık kalkınma planlarının devreye girmesi ile de hızlı bir sanayileşme hamleleri atılmış oldu (Mazower, 2003: s. 310).

COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) 1949 yılında Sovyetler Birliği ve beş Doğu Avrupa ülkesi (Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya ve Romanya) tarafından kuruldu. Bu birliğin kurulmasının temel nedenlerinden biri Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'ya yönelik başlatmış olduğu ekonomik yardım programı olan Marshall Planı'na karşı bir tepkiydi. COMECON'un, üye devletler arasındaki ekonomik işbirliğine, ulusal ekonomilerin gelişimine, yaşam standartlarının yükselmesine ve karşılıklı birlik ve dayanışmanın güçlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmekteydi (Thomas, 1976: s. 321). Bu örgütün kurulmasının ardından üye devletler arasındaki karşılıklı ticaret hızlı bir şekilde artmış ve 1973 yılında da üye devletler arasındaki ticaret, diğer devletlerle yapmış oldukları tüm ticaretlerinin üçte ikisini oluşturduğu gözlemlenmiştir (Gönlübol, 2000: s. 143). Bu bağlamda Tablo 1'de de görüldüğü üzere sosyalist bloktaki ülkelerin blok dışındaki ülkelerle yaptıkları ticarete önemli bir düşüş yaşanmıştır. Ayrıca yine 1973 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya, Macaristan, Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Polonya'nın tüm ticaretindeki payı üçte iki oranındayken, Romanya'nın ticaretindeki payı yüzde 25 ve Bulgaristan'ın ticaretindeki payı da yüzde 50 civarındaydı (Gönlübol, 2000: s. 143). Bu bağlamda Tablo 2'de de SSCB'nin, sosyalist bloktaki ülkelerin ticaretinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu veriler de Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'yı ekonomik anlamda kendine bağımlı uydu devletlerden oluşan bir bölge haline getirdiğini göstermektedir.

	1937	1948	1952	1960	1961	1963
Bulgaristan	88	26	11	18	20	17
Çekoslovakya	89	70	29	28	31	27
Macaristan	87	66	29	29	29	30
Polonya	93	66	33	37	39	35
Romanya	82	66	15	29	35	31

Tablo 1: 1937-1963 Yılları Arasında COMECON Ülkelerinin COMECON Dışındaki Ülkelerle Yaptıkları Ticaretin Hacmi (Holbik, 1966: s. 734)

	1950	1955	1960	1963
Bulgaristan	54	46	53	52.3
Çekoslovakya	27	34	34	34.6
Doğu Almanya	40	38	43	48.6
Macaristan	27	22	29	49.5
Polonya	27	32	30	33.9
Romanya	52	49	40	42.7

Tablo 2: 1950-1963 Yılları Arasında Doğu Bloku Ülkelerinin Ticaretinde Sovyetlerin Payı (Holbik, 1966: s. 735)

1.2.4. Askeri Müdahale

Sovyetler Birliği'nin öncelik vermiş olduğu askeri kapasite gücü sert güç unsurları arasında en etkili olarak görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki iki süper güçten biri olan Sovyet devleti, ulusal güvenliğini sağlamak için Soğuk Savaş dönemi boyunca askeri kapasitesini sürekli olarak artırmaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman ordularının Doğu Avrupa'dan çekilmesi ile birlikte bu ülkelere yerleşen Kızıl Ordu, burada hem sosyalist rejimlerin kurulması hem de kurulan bu rejimlerin devamlılığının sağlanması için etkin bir güç unsuru olarak kullanılmıştır. 1955 yılında Sovyetler Birliği'nin liderliğinde kurulan çok taraflı güvenlik ittifakı yani Varşova Paktı, Doğu Avrupa ülkeleri ile Sovyetler Birliği'nin askeri kurumları arasında bir rasyonelleşme sonucu olarak kurulan bir ittifak değildi ve temel kurulma sebebi Batı Almanya'nın NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)'ya dahil edilmesine siyasi bir tepkiydi (Johnson, 1981: s. 9). Doğu Bloku üyelerinin kurmuş olduğu Varşova Paktı'nın en önemli maddesi 4. Maddedir. Bu maddeye göre, *“Avrupa’da bir ya da daha çok taraf devletin bir ya da bir grup devlet tarafından silahlı saldırıya uğraması durumunda, diğer taraf devletler, BM Antlaşması’nın 51. Maddesindeki bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde, kuvvet kullanmak da dahil olmak üzere gereken her türlü şekilde saldırıya uğrayan devlete derhal yardım edeceklerdir. Bu madde kapsamında alınan*

önlemler, BM Antlaşması uyarınca, derhal BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilecek ve Konsey gerekli önlemleri alınca sona erdirilecektir” (Embel, 2019: s. 4).

Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya yapmış olduğu ideolojik, siyasi ve ekonomik müdahaleleri son olarak askeri müdahaleler takip etmiştir. Müdahalenin son şekli olan askeri müdahale, bir ülkedeki ihtilalcilere karşı devlet otoritesini korumak ya da var olan iktidarı yıkmak için de kullanılan bir yöntemdir (Gönlübol, 2000: s. 169). Sovyetler Birliği Soğuk Savaş dönemi boyunca Doğu Avrupa'ya 1956 ve 1968 yıllarında olmak üzere iki defa askeri müdahalede bulunmuştur. 1956 yılında Macaristan'da ve 1968 yılında Çekoslovakya'da gerçekleşen müdahalelerin temel amacı, karşı devrimci olarak nitelendirilen hareketleri bastırmak, bu hareketlerin diğer Doğu Avrupa ülkelerine sıçramasını engelleyerek sosyalist sistemi korumak ve buradaki iktidarları yeniden Sovyetlerin sosyalist çizgisine çekebilmektir (Gönlübol, 2000: s. 170).

İKİNCİ BÖLÜM

2. LENİN VE STALİN DÖNEMİNDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKASI (1917-1953)

2.1. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU

Çar II. Aleksander döneminde toplum üzerinde oluşturulan baskılar neticesinde muhalif hareketler yavaş yavaş güç kazanmaya başlamıştı. İhtilal hareketi yürütmeye başlayan ve kendilerine Narodnik (Halkçılar) diye adlandıran grubun amacı, Çarlık rejimini yıkarak demokratik bir cumhuriyet kurmak ve burjuvazi yönetimini devam ettirmektir. Bir diğer muhalif grup olan Marksistler ise burjuvazi egemenliğini ortadan kaldırmak ve sosyal bir devrim ile ülkede komünizmi tesis etmek istiyorlardı (Gürkan, 1964: s. 158). Daha önceden Narodnik hareketine katılan ama onların gerçekleştirmiş olduğu terör olaylarına karşı çıkarak yolunu ayıran Georgi Plekhanov, 1883 yılında İsviçre'de sürgündeyken Emeğin Kurtuluşu isimli örgütü kurarak devrimci hareketi canlandırdı (Atalı, 2002: s. 54). 1895 yılında ise Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin) tarafından Petersburg'da İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği adı altında bir Marksist hareket oluşturuldu. Lenin'in burada yürüttüğü çalışmalardan rahatsız olan hükümet, Lenin'i Sibirya'ya sürgüne yolladı (Armaoğlu, 2019: s. 72).

Rusya'da işçilerin grevlerini yöneten ve yönlendiren Rus Sosyalist- Demokratik İşçi Partisi, 1898 de Minsk'de gizli bir kurultayda kuruldu. Ancak partinin yönetime karşı hareketlerine hükümet tarafından şiddetle tepki gösterildi ve parti üyelerinin bir kısmı Sibirya'ya gönderilirken bir kısmı da Lenin ile birlikte ülke dışına sürüldü (Gürkan, 1964: s. 158-159). Daha sonra parti içinde ayrılıklar meydana gelmiştir. Plehanov, Rusya'da işçileri daha iyi organize edebilmek için önce demokratik bir sistemin kurulması ve yumuşatılmış bir siyasetin benimsenmesi gerektiğini belirtirken,

Lenin ise bu öneriye karşı çıkararak burjuvazi ile sonuna kadar mücadele edilmesi gerektiğini ve sosyal devrim için işçilerin mücadelesine liderlik edecek daha etkili Marksist bir grubun oluşturulması gerektiğini ifade etti (Vernadsky, 2019: s. 326). Neticede 1903 yılında gerçekleşen III. Parti Kongresi'nde Lenin taraftarları ve karşıtları arasında büyük tartışmalar çıkmasının ardından parti Menşevikler (azınlık) ve Bolşevikler (çoğunluk) olmak üzere iki gruba ayrıldı.

1905 yılında meydana gelen Rus-Japon savaşında Rusların büyük bir bozguna uğraması toplum içerisindeki huzursuzluğu en üst seviyeye taşıdı. Bu ortamda sosyal demokratların sayısı artıyor, köylüler toprak sahiplerinin arazilerini yağmalıyor, sanayi işçileri hareketleniyor ve üniversitelerde öğrenciler tepkilerini yüksek sesle dile getiriyorlardı (Gürkan, 1964: s. 159). 22 Ocak 1905 tarihinde sayıları 100 bini bulan aralarında kadın ve çocukların da olduğu bilinen işçiler II. Nikolay'a şikayetlerini bildirmek için kışlık saraya doğru harekete geçtiler. Ancak güvenlik güçleri göstericilere karşı oldukça sert cevap verdi ve müdahalenin sonucunda 130 kişi hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi de yaralanmıştı (Atalı, 2002: s. 65).

Daha sonra Sonbaharda işçiler greve gitti ve bunun akabinde işçi temsilcileri ve Sosyalist Parti'nin lider kadroları tarafından St. Petersburg'da Sovyet İşçi Temsilcileri adı verilen özel bir kurul oluşturular. Sovyetlerde Menşevikler çoğunluktaydılar (Vernadsky, 2019: s. 329). Olaylara karşı tedbirler yetersiz olunca hükümet, varlığını sürdürebilmek için milli bir meclis toplamaya karar verdi. Hükümet Meclisi ve Duma'dan (Halk meclisi) oluşan bu meclis içerisinde Duma'nın üyeleri halk tarafından seçilirken, Hükümet Meclisi üyelerinin ise Çar ve soylular tarafından seçilmesi kararlaştırıldı (Gürkan, 1964: s. 159). Ancak alınan kararlara rağmen Bakanların sadece Çar'a karşı sorumlu olması ve Çar'ın yasama üzerinde veto yetkisinin olması sistem içerisinde Çar'ın yetkilerinin sınırlandırılmadığını gösteriyordu (Gürkan, 1964: s. 159). Bu siyasi ortamda Duma iki kez feshedildi ve ülkedeki durum Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesi ile daha da karmaşık bir hal aldı.

30 Temmuz 1914 tarihinde Rus Çar'ının genel seferberlik ilan etmesi ile Rusya Birinci Dünya Savaşı'na dahil oldu. Bu savaşta bir tarafta Fransa, İngiltere, Rusya, Sırbistan, Japonya ve daha sonra dahil olan İtalya, Romanya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) varken, diğer tarafta da Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan vardı. İlk olarak Ruslar Doğu Prusya'yı işgal etti, ancak kısa sürede toparlanan Alman orduları Rusları bu bölgeden attılar. Daha sonra Almanya'nın Ruslara saldırıları neticesinde Polonya, Litvanya, Kurlandiya (Letonya'ya bağlı tarihi bölge), Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın büyük bir bölümü Almanların kontrolüne geçmişti. Ekonomik ve teknik bakımdan oldukça geri kalan Rusya, emperyalist devlet arasında en zayıf olanıydı (Kurban, 2020: s. 23). Rusya'nın hem sanayi hem de ekonomik anlamda savaşta geri kaldığını gören Duma, savaşa devam edebilmek için Müttefiklerden yardım istedi. Fakat Çar Nikolay, Duma'ya hükümet işlerine müdahil olmasından dolayı rahatsızlığını dile getirdi. Duma ve Çar arasındaki bu çekişmeden faydalananlar ise sosyalist devrimciler oldu (Vernadsky, 2019: s. 346).

Rusya'da 1917 yılına girildiğinde savaş devam ediyor, ülkedeki ekonomik durum günden güne daha kötü bir hal alıyor ve ihtilalci gruplar bu olumsuz koşulları fırsat bilerek halkı Çar'a karşı ayaklandırmak için propaganda çalışmaları yürütüyorlardı (Sadıkov, 2010: s. 102). Grevlerin ülke geneline yayıldığı ve savaşın bitmesini isteyen yüz binlerce kişinin sokaklara döküldüğü bir ortamda Duma'da kontrolü sosyalistler ele geçirmiş, Çar zorla tahtan indirilmiş ve Romanov hanedanlığı Sibiry'a sürgüne gönderilmişti. Çar yönetimine son veren ve Rus liberallerini iktidara getiren Şubat Devrimi, burjuva devrimi olarak belirtilmiş ve bu devrim yukarıdan aşağıya doğru meydana gelmiştir (Çam, 2011: s. 627).

Devrimci olayların ilk gününden itibaren Petrograd (St. Petersburg)'da Geçici Hükümet ve İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyet'inden oluşan iki hükümet mevcuttu (Vernadsky, 2019: s. 353). 16 Nisan 1917'de Lenin'in sürgünden dönmesi ile Bolşevikler daha sonradan Komünist Parti adını alacak yeni bir parti kurdular. Daha yumuşak başlı sosyalistler yönetimin bir süre daha geçici hükümette kalmasını talep ederken, Bolşevikler idarenin acilen Sovyetlere geçmesi gerektiğini belirtiyorlardı

(Vernadsky, 2019: s. 354). Haziran 1917’de toplanan ilk Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi’nde oy hakkına sahip 822 delegenin temsil sırası şu şekilde idi: Sosyalist Devrimcilerin 285, Menşeviklerin 248, Bolşeviklerin 105 ve çeşitli grupların 150’ye yakın vekili vardı (Carr, 2019: s. 92). Bolşevikler bir an önce savaştan çekilip barış anlaşmasının imzalanması gerektiğini ifade ederken, diğer ılımlı kesimler savaşın devam ettirilmesi ve zaferle ayrılması taraftarıydılar.

Geçici Hükümet döneminde tarımsal ve endüstriyel üretim düşüşe geçti, savaş sürecinde ikmal sorunu patlak verdi ve hükümetin geliri hızlı bir düşüş yaşadı. Toplumda ciddi rahatsızlıklar yaratan bu olaylar karşısında Bolşevikler bir program oluşturdu ve bu programın üç temel noktası; hemen barış yapılması, toprakların köylülere dağıtılması ve fabrikaların işçilerin kontrolüne geçmesi, tüm gücün Sovyetlere bırakılması idi (Vernadsky, 2019: s. 360). Menşevikler ise Geçici Hükümeti savunarak burjuvazinin elinde bulundurduğu demokratik bir hükümetin devam etmesi ve zafere ulaşana kadar savaşın sürdürülmesi gerektiğini belirtiyorlardı (Kurban, 2020: s. 54). Bu dönemde Bolşeviklere karşı politikalar hayata geçirildi. Lev Troçki’nin de aralarında bulunduğu Bolşevik liderler tutuklanırken, Lenin ise Finlandiya’ya kaçtı. Fakat tüm bu müdahalelere rağmen Bolşevikler Sovyetlerden çıkarılamadı. Bu dönemde de Ekonomik ve siyasi sorunları çözemeyen Aleksander Kerensky hükümetinin tek amacı 25 Kasım olarak belirlenen kurucu meclisin toplanma tarihine kadar gücü elinde tutmaktı. Ancak başarılı olamadı.

Lenin, *“kitlelerin ruh halinden rehberlik bekleyemeyiz, çünkü bu değişkendir ve hesaba gelmez. Kitleler Bolşeviklere güvenlerini belirttiler ve onlardan eylem beklemektedirler. Şimdi harekete geçtiğimiz takdirde bütün Avrupa proletaryası yanımızda olacaktır.”* diyerek artık hızlı bir şekilde yönetimin Sovyetlere geçmesi gerektiğini tekrardan vurguladı (İrge, 2006: s. 32). Lenin’in Ekim 1917’de Finlandiya’dan Petrograd’a dönmesi ile birlikte ayaklanma hazırlıkları başlatıldı ve nihayetinde eski Rus takvimine (Gregoryan) göre 25 Ekim 1917’de (7 Kasım 1917) Lenin önderliğindeki Bolşevikler önemli şehirlerdeki hükümet binalarını işgal ederek yönetimi ele geçirdiler (Onay, 2008: s. 173). Hükümetin ele geçirilmesinin ardından

27 Ekim'deki Sovyet Kongresi'nde Halk Komiserleri Konseyi adı altında bir kabine kuruldu ve Lenin Devlet Başkanlığına, Troçki Dışişleri Halk Komiserliği'nin, Stalin Milliyetler Halk Komiserliği'nin ve Rykov da İçişler Halk Komiserliği'nin başına getirildi (Çam, 2011: s. 630). Bu Konsey ilk iş olarak Barış Kararnamesi ve Toprak Kararnamesi'ni oybirliği ile geçirdi. Bu kararname ile toprak ağalarının arazilerinin devlet tekeline geçirilmesi ve toprağın üzerinde emeği olan herkes tarafında paylaşılması gerektiği ifade ediliyordu.

Ülkedeki üzeni sağlamak için 20 Aralık 1917 tarihinde Lenin tarafından yayımlanan bir kararname ile Tüm Rusya Karşı Devrim ve Sabotaj ile Mücadele Olağanüstü Komisyonu yani ÇEKA kuruldu. Toplumdaki tüm kesimler bu polis gücünün oluşturduğu terör ortamından etkilenmişti (Vernadsky, 2019: s. 363). Ocak 1918'de Troçki tarafından kurulan Kızıl Ordu ile partinin gücü daha da artırıldı. Fakat, diğer bir taraftan ülkedeki ekonomik durum daha da kötüye gidiyor, Rublenin değeri düşüyor, enflasyon artıyor, yiyecek sıkıntısı gün geçtikte yükseliyor, ekmek karne ile satılır hale geliyor ve bu durumu engellemek için hükümet zorla köylünün tahıllarına el koyuyordu (Vernadsky, 2019: s. 364).

2.2. LENİN DÖNEMİ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan anlaşmalar gereğince Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Çarlık İmparatorluğu gibi çok uluslu yapıya sahip olan devletlerin parçalanmasının ardından birçok yeni devlet ortaya çıktı. Yeni kurulan devletlerden Çekoslovakya, Yugoslavya, Estonya ve Letonya daha önceden bağımsız bir devlet olarak hiç var olmamışken, Polonya ve Litvanya gibi devletler ise Napolyon döneminden beri bağımsız değillerdi (Kramer, 2010: s. 54). Ekim Devrimi ile Bolşeviklerin yönetimi ele geçirdiği Sovyetler Birliği varlığını sürdürmeye devam ederken, savaşta büyük bir yenilgiye uğrayan Almanya ise diğer Batılı devletler nezdinde ikincil bir statüye düşürüldü. Rus siyasetinde “Savaş Komünizmi” yılları olarak adlandırılan Ekim Devriminden 1921 yılına kadar olan süreçte, iç ve dış savaş birbirine karışmış, şiddetli bir şekilde sosyalist uygulamalara

geçilmiş, toplumun sanayileşmesi ve üretimin artırılması için gerekli çalışmalar yürütülmüştür (İrge, 2006: s. 37). Yine bu dönemde karşı devrim korkuları nedeniyle muhalif hareketler şiddetli bir şekilde bastırılmış ve muhaliflerin kurmuş oldukları partiler de yasaklanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Marksizm-Leninizm adı verilen ideolojisi her türlü sömürüye karşıydı ve proletarya iktidarlığında eşitlikçi bir dünya düzeni kurmayı amaçlıyordu (Bekcan, 2019: s. 372). Lenin devrimden sonra ortaya çıkan Sovyet devletinin dış politikasının kurucusuydu. 8 Kasım 1917 tarihinde ikinci Tüm Sovyetler Kongresi'nde Lenin'in Barış Kararnamesi oybirliği ile onaylandı. Bu kararnameye göre adil ve demokratik bir barışa ulaşmak arzusu, halkların eşitliği ve sosyalizm, Sovyet devletinin dış politikasının ana unsurlarını oluşturmaktaydı (Ivanov, 1976: s. 12). 8 Kasım 1917'de de Dışişleri Halk Komiserliği kuruldu ve başına Lev Troçki atandı. Sovyet hükümeti, ilk günden itibaren Çarlık döneminde yapılan gizli diplomatik yazışmaları ve anlaşmaları halka açıklamaya başladı (Ivanov, 1976: s. 13). Bu bağlamda Sovyet hükümeti, Çarlık döneminde gizlilik kuralları içerisinde imzalanmış ve eşitsizlik temeline dayanan tüm anlaşmaların hükümsüz olduğunu ilan etmiştir (Kurban, 2020: s. 80). Lenin'in "hemen barış" tezinin doğrultusunda, Sovyetler Birliği çevresindeki ülkelerle barış anlaşmaları imzalamaya başladı ve Sovyet hükümeti bu barış ve özgürlükçü politikası ile birçok ülkenin desteğini kazanmıştır.

Dünya Savaşı'nın meydana geldiği, birçok uluslararası sorunun patlak verdiği, çok uluslu imparatorlukların parçalandığı ve ekonomik anlamda çoğu devletin çöküş yaşadığı bir dönemde, uluslararası barış ortamını kurmak ve devamlılığını olabildiğince uzatmak ve Sovyetlere karşı herhangi bir müdahaleyi önlemek için Sovyet hükümetinin esnek bir dış politika izlemesi gerekiyordu. Bu açıdan Almanya ile çok ağır şartları olan Brest-Litovsk Barış Anlaşması 3 Mart 1918 tarihinde imzalandı. Ancak bu anlaşmanın onaylanma süreci çok sancılı geçmişti. Nikola Buharin devrimci savaşın devam etmesini, Troçki, savaşın sonlanmasını, ancak barış anlaşmasının imzalanmamasını ve Lenin ise hemen barış anlaşmasının imzalanması

gerektiğini savunuyordu ve her ne kadar zorlu bir süreç olsa da Lenin'in ortaya koyduğu fikir kazanmış oldu (Hoffmann, 1987: s. 13). Anlaşmaya göre Sovyetler Birliği, Polonya, Baltık Ülkeleri (Letonya, Litvanya, Estonya), Finlandiya, Ukrayna Beyaz Rusya ayrıca Kars, Ardahan ve Batum gibi çok büyük topraklarını kaybediyordu (Armaoğlu, 2019: s. 77). Fakat büyük toprak kayıpları olmasına rağmen Sovyetler bu anlaşma ile Almanya ile var olan savaş durumunu bitirdi ve böylelikle yeni kurulan Sovyet devleti için bir soluk alma vakti sağladı. Ayrıca 1922 yılında Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan Rapollo Anlaşması ile hem daha önceki anlaşmanın ağır şartları hafifletildi hem de Sovyetler Birliği bir Batılı devlet tarafından resmen tanınmış oldu (Hekimoğlu, 1989: s. 57).

Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki bu yakınlaşmanın temel sebeplerinden bir tanesi, Almanya'ya Versay Anlaşması ile ağır şartların dayatılmasıydı. Bu anlaşma ile Almanya Batılı devletler tarafından yalnızlığa itilmişti. Bu durumu fırsat bilen genç Sovyet devleti de uluslararası sistemde kendini kabul ettirmek ve dönemin zor ekonomik şartlarında bir nebze olsun rahatlamak için Almanya ile yakınlaşma yoluna girerken, aynı şekilde Almanya da geniş topraklara sahip Sovyetler ile iyi ilişkiler kurmanın doğru olduğunu düşünüyordu (Hekimoğlu, 1989: s. 14). Yine bu dönemde Fransa'nın hem Almanya'ya hem de Sovyetlere karşı güçlü, kapitalist ve milliyetçi bir Polonya devletini savunması iki devleti birbirine yakınlaştırmıştır (Hekimoğlu, 1989: s. 14). Sovyetler Birliği, ekonomik açıdan diğer devletlere birtakım tavizler sunarak ticari ilişkiler geliştirmeye çalışıyordu. Nitekim bu tavizlerden yararlanmak isteyen ülkelerden bir tanesi de dönemin en kapitalist ülkesi İngiltere olmuştur. Buradaki amaç ekonomik ilişkilerin ardından bu devletler ile siyasi ilişkiler de kurarak diğer ülkeler tarafından tanınmalarını sağlamaktı (Hekimoğlu, 1989: s. 16). Kurulmuş olan ekonomik ilişkiler ile Sovyetler hem uluslararası sistemdeki yalnızlıklarını kırıyor hem de kötü olan ekonomik durumun iyileşmesine oldukça destek sağlıyordu.

İç Savaş sonucunda ülkedeki sanayi üretimi çok düşmüş, ulaşım sorunu ciddi boyutlara ulaşmış ve tarımsal üretimde büyük bir kriz meydana gelmişti. 1913 yılına göre 1921 yılında tarımsal üretim yüzde 60 oranında düşmüştü (Kurban, 2020: s. 102).

1921 yılında Lenin'in hazırladığı Yeni Ekonomik Politika diğer adıyla NEP, Rusya'daki İç Savaş döneminin oluşturduğu ekonomik sorunları ortadan kaldırmak için devreye sokulmuştur. Bu politika ile serbest ticaret kanunlaştırılmış, işletme sahiplerine birtakım özerklikler verilmiş, bankacılık sistemi düzenlemiş, tarım alanında vergiler yarı yarıya azaltılmış ve özel mülkiyet Rusya Federasyonu arazi kanununa eklenmiştir (Gök, 2018). Bu program Bolşevik liderlerin beklentilerinin çok üstünde bir başarıya ulaştı ve özellikle tarım ve hayvancılık alanlarında önemli ilerlemeler sağladı. Teorik olarak geri adım olan NEP, ekonomide ciddi anlamda ilerlemeler kaydedilmesine olanak sağladı (Vernadsky, 2019: s. 414).

Lenin'in Avrupa devrimlerinden en çok umutlu olduğu yıllar 1918 ile 1920 yılları arasındaki dönemdir. Lenin Avrupa'da devrimin yakın olduğunu ve ancak bu devrim gerçekleşirse Sovyetler Birliği'nin yaşayacağını ifade etmiştir (Hekimoğlu, 1989: s. 8). Lenin'in Ocak 1918'de yazdığı Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi'nde "*toplumun sosyalist örgütlenmesini ve sosyalizmin tüm ülkelerde zafere ulaşmasını, Sovyet düzeninin temel görevinin parçası olarak ilan ediliyordu.*" (Carr, 2019: s. 107). Bu amaç doğrultusunda 2-6 Mart 1919'da Moskova'da toplanan kongre neticesinde Komintern yani Üçüncü (Komünist) Enternasyonal kuruldu. Lenin'e göre devrimci dalga ile küçük örgütler kitlesel partilere dönüşecek ve Komintern dünya devriminin lideri olacaktı (Akyıldırım, 2011).

Karl Marx'ın 1864 yılında kurduğu Birinci Enternasyonal, 1872 yılında Paris Komünü deneyiminin başarısızlığı ile son bulmuştu. İkinci Enternasyonal ise 1889'dan 1914 yılına kadar faaliyet yürüttü. Bu dönem kapitalizmin en barışçıl ve sakin dönemiydi (Lenin, 2011: s. 21). 1920 yılında Komintern, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Politbürosu'na bağlandı ve böylelikle üye partiler Politbüro'dan hem ideolojik hem de finansal destek sağladı (Bekcan, 2019: s. 375). 1917 Devrimi sonrası Avrupa'da sosyalist örgütler hız kazanmaya başlamıştı. Hatta Finlandiya ve Macaristan'da sosyalistler hükümeti ele geçirmeyi başarmışlardı. Ancak Emekçi Finlandiya Cumhuriyeti'nin 1918 yılında Alman müdahalesi ile çökmesi, Komintern tarafından en çok umut vadeden Macaristan'daki sosyalist deneyimin başarısız olması

ve Almanya’da iki kez denenen devrimci müdahalelerin başarısızlığı, Lenin’in dünya devrimi düşüncesinin sorgulanmasına neden olmuştur ve bu süreçten sonra bu konuya daha ihtiyatlı yaklaşılmaya çalışılmıştır (Hekimoğlu, 1989: s. 10).

Macaristan’da Bela Kun’un sosyalist hükümeti yalnızca 21 Mart-1 Ağustos 1919 tarihleri arasında varlığını sürdürebildi ve bu yönetimin tiranlığı, Macar ve Romenlerin Sovyetlere karşı tepki göstermesine neden oldu (Kramer, 2010: s. 55). Ayrıca 1920 yılında gerçekleşen Sovyetler Birliği-Polonya Savaşı devrimin başka bir ülkeye ihraç edilmesinde ciddi bir engel teşkil etti ve bu olayların ardından Sovyet devrimini ayakta tutma gerekliliği öncelikli bir dış politika amacı olarak uygulanmaya başladı (Yeşilbursa, 2019: s. 216). Bu şekilde devrim tek ülkede hapsolmuştu. Ocak 1918 yılında Üçüncü Tüm Sovyetler Kongresi’nde onaylanan ve Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti anayasasında var olan Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi’ne göre Rusya’daki tüm milletlerin, federal hükümete ve diğer Sovyet kurumlarına katılıp katılmayacaklarına ve hangi esasa göre katılacaklarına serbestçe karar verme hakkına sahip oldukları belirtildi (Carr, 2019: s. 244). Milletlerin kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili Bolşeviklerin düşüncesinin temel hedefi, sosyalist bir federasyon içerisinde eşit milletler birliğidir (Carr, 2019: s. 254). Bu karar doğrultusunda öncelikle 1918 yılında Estonya, Letonya ve Litvanya bağımsız Sovyet Cumhuriyetleri olarak tanınırken, bu ülkelerdeki Sovyet Cumhuriyetleri’nin yıkılmasından sonra 1920 yılında ise bağımsız burjuva cumhuriyetleri olarak tanınmıştır (Carr, 2019: s. 251).

2.3. STALİN DÖNEMİ

2.3.1. İki Savaş Arası Dönem

Lenin döneminde “dünya devrimi” düşüncesi çerçevesinde gerçekleştirilen başarısız devrim girişimleri ve yeni Sovyet devletinin uluslararası alanda tanınması için kapitalist ülkelerle başlatılmış olan ekonomik ve siyasi ilişkiler, Sovyet dış politikasında değişime yol açmıştı. 1924 yılında Lenin’in ölümünün ardından artık

dünya devrimi doktrini yerine Stalin'in Aralık 1924'te "Ekim Devrimi ve Rus Komünistlerinin Taktikleri" adlı makalesinde yer verdiği "tek ülkede sosyalizm" doktrini ilan edildi (Yeşilbursa, 2019: s. 217). Bu doktrin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa'da sosyalist yönetimlerin kurulmasına kadar varlığını korumuştur. Bu dönemde yurt dışındaki devrimci faaliyetlere destek vermek yerine, içe dönük politikalar izlenerek Sovyetlerin askeri ve ekonomik gücünün artırılmasına odaklanıldı. Enternasyonalizm tutkusunu yitiren Rus Komünist Partisi, Komintern'i Sovyetler Birliği'nin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanmaya başladı (Vernadsky, 2019: s. 429).

Stalin, Sovyetler Birliği'nin ekonomik gücünü artırmak için hızlı bir sanayileşme yoluna girdi, ekonomi merkezileştirildi, beş yıllık kalkınma planları oluşturuldu, zengin toprak sahibi yani kulakların toprakları köylülere dağıtıldı ve kolektif çiftlikler kuruldu (Hoffmann, 1987: s. 15). 1928 yılında başlatılan Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1929 yılında baş gösteren Büyük Buhrandan her ne kadar olumsuz yönde etkilense de ekonomide önemli başarılar alınmasını sağladı. Sanayileşme alanında hızlı ilerlemelere karşın, 1930-1931 yılları arasında meydana gelen kıtlık, ülkenin her yerinde ciddi bir şekilde hissedildi (Vernadsky, 2019: s. 428). Ukrayna'da yaşanan kıtlık, milyonlarca insanın ölmesine neden olmuştur. Ancak bu politikalar izlenirken bir yandan da topluma karşı baskı ve şiddet giderek artmaktaydı. Özellikle zengin toprak sahipleri uygulanan bu politikalardan büyük zarar görmüştür. Bu dönemde hem kulaklar hem de siyasi suçlular tasfiye edilmiş ve Gulaglara (çalışma kampları) gönderilmiştir. 1928'den 1937 yılına kadar olan kısmı kapsayan iki Beş Yıllık Kalkınma Planları döneminde, Rusya'nın ulusal geliri 24,4 milyar rubleden 93,3 milyar rubleye, kömür verimi 35,4 milyon tondan 128 milyon tona, çelik üretimi 4 milyon tondan 17,7 milyon tona yükselmiş, traktör sayıları neredeyse 50 kat, elektrik verimi 7 kat ve imalat sanayi makinelerine 20 kat artmıştı (Kennedy, 2015: s. 389).

Bir yandan kişisel gücünü artırmakla ve Sovyetlerde sosyalizmi sağlamlaştırmakla uğraşan Stalin, diğer yandan da herhangi bir dış müdahale sonucu Sovyet rejiminin devrilmesini engellemek için çalışmalar yürütmekteydi. Sovyetler

Birliği bu dönemde para ve sermaye, ticaret ve diplomatik tanınmayı dış politikasının merkezine yerleştirmiş ve bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde tarafsızlık ve saldırmazlık politikası izlemiştir. Bu politikalar çerçevesinde Sovyetler Birliği 1928 yılında sınır komşuları ile imzaladığı Litvinov Protokolü ile savunmaya dayanmayan savaşı, kanun dışı sayan ve devletlerarası anlaşmazlıkların çok taraflı antlaşmalarla çözümlenmesini temel ilke olarak ele alan Briand Kellog Paktı'na dahil olmuştur (Sander, 2014: s. 40). Böylelikle Lenin döneminde başlatılan genç Sovyet devletini kapitalist devletlerin müdahalesine karşı koruma anlayışı Stalin döneminde de devam ettiriliyordu.

Almanya'da Adolf Hitler, Ocak 1933'te iktidara geldikten kısa bir süre sonra Alman Komünist Partisi'ni kapattı. Hitler liderliğindeki Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi Alman ırkının üstünlüğünü savunuyordu ve hem Yahudi hem de sosyalizm karşıtı bir ideolojiye sahipti. Sovyetler Birliği her ne kadar Almanya ile ilişkileri koparmamak istese de oluşabilecek tehlikelere karşı yüzünü diğer Batılı devletlere dönmüş ve Fransa ve Polonya ile güvenlik sistemi yaratmaya çalışmıştır. (Hoffmann, 1987: s. 15). Kolektif güvenlik ve barış ortamını sürdürmek için Sovyetler Birliği, 1934 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye oldu, Komünist Enternasyonal'in Yedinci Kongresi'nde sosyal demokratlara karşı olumsuz bakış gündemden çıkarıldı ve diğer sosyalist yapılanmalara, öncelikli olarak Almanya'da oluşan faşizm tehlikesine karşı direniş göstermeleri gerektiği belirtildi (Bekcan, 2019: s. 375-376).

İtalya'nın Habeşistan'ı işgali, daha sonra İspanya'da çıkan iç savaş ve Uzakdoğu'da Japonya'nın Çin'e saldırması büyük devletlerin dikkatini bu bölgelere çekmişti. Böyle bir uluslararası ortamda Hitler, Almanya toprakları dışında yaşayan Almanları kendi sınırları içerisine almak istiyordu. Bu bağlamda 12 Mart 1938 tarihinde Alman birlikleri Avusturya'yı işgal etti ve o dönem yatıştırma politikası izleyen Chamberlain liderliğindeki İngiltere bu işgale ses çıkarmazken, Fransa'da da hükümet bunalımı yaşanmaktaydı. Sovyetler Birliği ise Fransa ile 1935 yılında imzalamış olduğu Fransız-Sovyet ittifakının devreye girmesini istiyordu, fakat Fransa buna olumlu cevap vermeyince de SSCB geri planda durmayı tercih etti (Sander, 2014:

s. 58). Bu ilhakin ardından Çekoslovakya'nın Südetler bölgesindeki Almanları da tek devlet altında birleştirmek isteyen Hitler, burayı da işgal etmek için harekete geçti. Çekoslovakya sorununu çözmek için İngiltere, İtalya, Almanya ve Fransa 29 Eylül 1938 tarihinde Münih Konferansı'nda bir araya geldiler. Bu konferansta alınan kararlara göre Südetler bölgesinin dört aşamada Almanya'ya verileceği ve İngiltere ile Almanya'nın birbirlerine karşı savaşmayacakları gibi konularda anlaşıldı (Sander, 2014: s. 60). Ancak Hitler, bu gibi tavizlerden sonra daha da sert politikalar izlemeye başladı ve 1939 yılında çeşitli bahaneler öne sürerek Prag'ı kısa sürede işgal etti. Bu işgale karşı da yine büyük devletler ses çıkaramadı.

Almanya'nın Sovyet sınırlarına doğru ilhak girişimlerine karşın Batılı devletlerin Sovyetler Birliği ile iş birliği yapmaması neticesinde Almanya'dan gelen saldırmazlık anlaşmasını çıkarlarına uygun olarak gören Stalin, Hitler ile 23 Ağustos 1939 tarihinde Saldırmazlık Paktı imzaladı. Yapılan bu Pakt ile birlikte Sovyetler Birliği, yaklaşmakta olan savaşa karşı kendini bir süreliğine savaş dışında tutmuş ve biraz da olsa güvenlik alanı elde etmiştir (Bekcan, 2019: s. 376). Stalin'in, kapitalist bloku zayıflatacak her türlü iş birliğini kabul ediyordu, çünkü Stalin'in en büyük korkusu kapitalist ülkelerin birlikte aynı zamanda saldırmasıydı. Hitler'in bu Paktı oluşturmasındaki temel sebeplerden bir tanesi Polonya'yı rahat bir şekilde işgal etmek olurken, bir diğeri ise doğuda ikinci bir cephe açılmasını önlemektir (Kurban, 2020: s. 189). Fakat Nazi Almanya'sının Sovyetler Birliği'ne 22 Haziran 1941 tarihinde başlattığı saldırı ile Saldırmazlık Paktı geçerliliğini yitirdi. Bu Saldırmazlık Paktı'nın içerisinde bulunan gizli maddede ise Doğu Avrupa'da ve özellikle Polonya ile Baltık bölgesinde Alman ve Sovyet etki alanları belirlenmiş ve bu bağlamda Polonya'nın doğusu, Litvanya, Letonya, Estonya, Finlandiya ve Romanya'nın Besarabya ile Bukovina bölgeleri Sovyetler Birliği etki alanına dahil edilmiştir (Kurban, 2020: s. 190).

2.3.2. İkinci Dünya Savaşı Yılları

İkinci Dünya Savaşı, 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile başladı ve 3 Eylül'de önce İngiltere sonra da Fransa Almanya'ya karşı savaş ilan etti. Sovyetler ile yaptığı anlaşmayla iki cephede aynı anda savaşmaktan kaçınmayı başaran Almanya, 10 Mayıs 1940'da Fransa'nın işgaline başladı. Polonya saldırısının hemen ardından ise Sovyetler de 17 Eylül'de Polonya'nın doğusunu işgal etti. İşgal sonrasında Sovyetler Birliği yönünü Baltık ülkelerine çevirerek, burada ilk etapta kendisine dost hükümetler kurulmasını talep etti, akabinde daha da ileri giderek Sovyetler Birliği'ne katılmalarını istedi ve bu isteği reddedemeyen Baltık devletleri (Litvanya, Letonya ve Estonya) birer Sovyet Cumhuriyeti olmak zorunda kaldılar (Sander, 2014: s. 127). Sovyetler Birliği aynı şekilde Finlandiya'yı da kendi birliğine dahil etmek için harekete geçti, ancak bu sefer Baltık ülkelerindeki gibi Sovyetlere karşı hemen bir teslimiyet gerçekleşmedi. Fin hükümeti saldırıya karşı ilk başta Milletler Cemiyeti'ne başvurdu ve neticede SSCB Milletler Cemiyeti üyeliğinden atıldı. Fakat diğer devletlerin Finlandiya'ya elle tutulur bir destek vermemesinden dolayı Finliler yalnız başlarına Kızıl Ordu ile savaşmak zorunda kalmışlardı. Her ne kadar savaşı Sovyetler Birliği kazansa da Finliler dört aylık çok ciddi bir direniş göstererek Kızıl Ordu'da büyük kayıplar neden oldular (Kramer, 2010: s. 57).

1940 yılında ise Sovyetler Birliği Romanya'nın Bukovina ve Besarabya bölgelerini ilhak etti. Birinci Dünya Savaşı sonrasında tüm Transilvanya'yı (Erdel Bölgesi) ele geçiren Romanya, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın baskısı ile önce Transilvanya'nın bir kısmını Macaristan'a daha sonra da Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a vermek zorunda kaldı (Sander, 2014: s. 144). Bu arada 1941 yılında Alman ordusu yönünü Balkanlara çevirerek Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan'a girmişti. İtalya'ya karşı ciddi bir direniş gösteren Yunan birlikleri, Almanya'nın dahil olmasıyla birlikte kısa sürede işgale uğradı. 6 Nisan 1941 tarihinde Almanya'nın Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'ı bombalamasıyla birlikte hükümet ve Kral Londra'ya kaçtı ve daha sonra Yugoslavya topraklarında Almanya destekli bir Bağımsız Hırvatistan Devleti kuruldu.

22 Haziran 1941 tarihinde ise Almanya Sovyetler ile yapmış olduğu Saldırmazlık Paktı'nı çiğneyerek Sovyetlere karşı saldırı başlattı. İlk başta önemli kazanımlar elde eden Alman Birlikleri, savaş süresi ilerledikçe ciddi kayıplar vermeye başladılar ve Kızıl Ordu'nun Stalingrad zaferi ile Alman birlikleri dağıldı. 23 Haziran 1944'de başlatılan ve 19 Eylül'e kadar devam eden Bagration isimli askeri operasyonla, Belarus, Litvanya ve Letonya'nın bir bölümü Almanlardan temizlendi ve Polonya topraklarındaki birlikler bozguna uğratıldı (Kurban, 2020: s. 212). Yassa-Kişinyov Operasyonu (20-29 Ağustos 1944) ile Moldova ve Romanya'nın bir kısmı kurtarılırken, Haziran-Ağustos 1944'de gerçekleştirilen Lviv-Sandomir Operasyonu ile Batı Ukrayna ve Güney-doğu Polonya, Eylül-Kasım aylarında da Baltık ülkeleri Alman Birliklerinden temizlenmişti (Kurban, 2020: s. 212). Eylül 1944'de Romanya ve Bulgaristan, Ekim 1944-Şubat 1945 ile Macaristan ve 5-11 Mayıs 1945 tarihinde gerçekleştirilen saldırı ile Çekoslovakya tamamen kurtarılmış oldu (Kurban, 2020: s. 212).

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Roosevelt liderliğindeki ABD savaştan her ne kadar uzak durmaya çalışsa da Başkan Roosevelt'in 1941 yılında Kongre'ye sunduğu Ödünç Verme ve Kiralama yasası ile Hitler'e karşı mücadele eden güçlere önemli bir destek verilmişti. Bu yasaya göre her türlü yiyecek ve askeri malzeme müttefik kuvvetlere gönderilecek, ayrıca gönderilen yardımların geri ödemesi savaştan sonraya bırakılacaktı (Sander, 2014: s. 162). Bu yasadan sonra 9-10 Ağustos 1941 tarihlerinde Churchill ve Roosevelt New Foundland'in Placentia koyundaki iki zirhlıda görüştüler ve savaş sonrası dünyayı nasıl düzenleyeceklerini içeren 8 maddelik Atlantik Demecini yayımladılar. Demece göre; Savaştan sonra toprak kazanılmayacak, her ulusa self determinasyon hakkı tanınacak, uluslararası iş birliği gerçekleştirilip geliştirilecek, temel hammaddelerden eşit bir şekilde yararlanılacak, insanlar korku ve açlıktan kurtarılacak, açık denizlerde ticaret serbestliği gerçekleştirilecek ve Mihver devletleri silahsızlandırılacak ve savaştan sonra tamamen silahsızlanmaya çalışılacak (Sander, 2014: s. 163). Ancak belirlenen bu hedeflerin birçoğu gerçekleşmemiştir. ABD'nin savaşa dahil olmasına neden olan olay ise 7 Aralık 1941 tarihinde Japonya'nın Pasifik'teki ABD üssü Pearl Harbor'a saldırması olmuştur. Saldırıdan dört gün sonra da Almanya ABD'ye savaş ilan etti. ABD'nin de

savaşa dahil olmasıyla, Sovyetler Birliği Avrupa’da ikinci bir cephenin daha açılması için sürekli baskı yaptı. Gecikmeli de olsa Batı’da açılan cephe ve Doğu’da Sovyetlerin ilerleyişi neticesinde Almanya savaşı kaybetti.

Savaş zamanında savaş sonrası düzen ile ilgili yapılan ilk konferans dışişleri bakanları düzeyinde Ekim 1943’te gerçekleşen Moskova Konferansıdır. Konferansta savaştan sonra yeni bir uluslararası örgütün kurulması konusunda anlaşılmış, savaş suçlularının etkili bir şekilde cezalandırılması tartışılmış ve Türkiye’nin savaşa girmesini isteyen Sovyet hükümetinin önerisi ABD ve İngilizler tarafından reddedilmiştir (Sander, 2014: s. 190-191). 28 Kasım-11 Aralık 1943 tarihleri arasında gerçekleştirilen Tahran Konferansı’na Stalin (ilk kez Sovyetler Birliği dışına çıkmıştır), Churchill ve Roosevelt katıldı. Konferansta, Rusların ısrar ettiği ikinci cephenin açılma fikri, Türkiye’nin savaşa dahil edilmesi, savaş sonrasında barış ortamını koruyacak milletlerarası bir teşkilatın kurulması gibi kararlar kabul görürken, Ruslar, Polonya’nın Londra’daki sürgün hükümetinin tanınması kararını reddetmiştir (Armaoğlu, 2019: s. 202-203). Roosevelt ve Churchill ayrıca Tahran dönüşü Kahire’ye geçerek İsmet İnönü ile buluştular ve Türkiye’nin savaşa girmesini istediler, ancak İnönü bunu kabul etmedi. Bir diğer konferans ise 1944 Ağustos’unda Washington yakınlarındaki Dumbarton Oaks’ta yapıldı ve burada BM’nin anayasası üzerine tartışıldı.

Ekim 1944’te Doğu Avrupa’nın kaderi ile ilgili görüşmek üzere Moskova’ya giden Churchill, Doğu Avrupa’da Sovyetler Birliği ve İngiltere’nin nüfuz bölgelerini belirleyen bir pazarlık yaptı. Buna göre İngiltere, Yunanistan’ın yüzde 90’ını, Sovyetler Birliği, Romanya’nın yüzde 90’ını ve Bulgaristan’ın yüzde 75’ini, Yugoslavya ve Macaristan’ı ise yüzde 50-50 bölüşüyorlardı (Kissinger, 2015: s. 395). Stalin tarihe Yüzdeler Anlaşması olarak geçen bu anlaşmayı kabul etti ve daha sonraki süreçte Macaristan dışındaki diğer Doğu Avrupa ülkelerinden daha fazla pay almak için çabalamaya devam etti.

İngiltere, Sovyetler Birliği ve ABD Yalta Konferansı'na kendi belirledikleri gündemler ile geldiler. Stalin savaş sonrası ekonomik yardım ve Doğu Avrupa'daki etki alanlarını diğer devletlere kabul ettirmek isterken; Churchill İngiliz İmparatorluğu'nun var olan durumunun muhafaza etmek, Sovyetlerin tazminat taleplerinin aşağı çekmek, Fransa'ya da büyük devlet statüsü vermek ve Almanya'nın savaş sonrası durumunun ne olacağı konusuna açıklık getirmek istiyordu; Roosevelt ise daha çok Birleşmiş Milletlerin kurulmasını sağlamak ve Japonya'ya karşı savaş için Sovyetler ile anlaşmak istiyordu (Onay, 2008: s. 199). 4-11 Şubat 1945 tarihlerinde yapılan Yalta Konferansı'nda, Sovyetler Birliği BM Genel Kurulunda kendi birliği içinde yer alan Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın da temsil edilmesini sağlarken, ayrıca Güvenlik Konseyi üyesi belirlenen beş devlete yani ABD, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin'e veto yetkisi verildi (Sander, 2014: s. 195).

Konferansa damga vuran bir diğer önemli olay ise Polonya sorunuydu. Konferans düzenlenirken Polonya'nın iki farklı hükümeti vardı; bir tanesi Londra'ya kačanlar tarafından sürgünde kurulan hükümet, diğeri ise Sovyetlerin işgal bölgesi olan Lublin'de kurduğu ve tanıdığı Lublin hükümetiydi. Sovyetler Birliđi, Batılı müttefiklerine Lublin hükümetinin Polonyalıların tek temsilcisi olduğunu ve bu yüzden tanımaları gerektiğini belirtti (Sander, 2014: s. 196). Fakat Churchill ve Roosevelt, Lublin hükümetini Londra'daki sürgün hükümetinden birkaç demokratın katılması şartıyla tanıyacaklarını ifade etmişlerdir (Kissinger, 2015: s. 396). Polonya ile ilgili bir diğer sorun ise devletin sınırları ile alakalıydı. Birinci Dünya Savaşı sonrası Curzon hattı Sovyet-Polonya sınırı olarak belirlenmişti, ancak Polonya bu sınırı kabul etmedi ve Sovyet İç Savaşı sırasında Sovyetlere karşı savaş açarak yendi ve Riga Barış Antlaşması ile Polonya sınırı birçok Ukraynalı ve Beyaz Rus'u da içerisine alarak Curzon Hattı'nın doğusuna doğru genişledi (Sander, 2014: s. 196-197). İkinci Dünya Savaşı sırasında Polonya'nın doğusunu işgal eden Sovyetler, Curzon Hattı'nın yeniden oluşturulması ve sınırların o hat boyunca genişlemesini istediler. Neticede diğer devletler Sovyetlerin önerisini kabul ettiler. İngiltere için bu büyük bir geri adımdı çünkü İngiltere Polonya'nın toprak bütünlüğünü korumak için savaşa girmişti (Kissinger, 2015: s. 396). Yalta Konferansı sırasında Sovyet ordusu tüm anlaşmazlık

konusu olan toprakları işgal etmiş ve ele geçirdiği bölgelerin içişlerine doğrudan müdahale etmeye başlamıştı.

Son Konferans ise Temmuz 1945’de yapılan Potsdam Konferansıydı. Bu konferansta tazminatlar, Almanya’nın geleceği, İtalya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Finlandiya gibi Alman müttefiklerinin statüsü gibi konular tartışıldı (Kissinger, 2015: s. 414). Stalin, Sovyetler tarafından desteklenen Romanya ve Bulgaristan’daki hükümetlerin tanınmasına karşılık, İtalya’yı tanımayı önerirken, Doğu Avrupa’da yapılması istenen serbest seçimlere ise herhangi bir cevap vermedi. (Kissinger, 2015: s. 415). Konferans’ta Romanya ve Bulgaristan’daki hükümetin tanınması reddedildi. Yalta Konferansında alınan karara göre Polonya’da kurulması planlanan ortak koalisyon hükümeti, Potsdam konferansı toplandığı sırada oluşturulmuştu ve Batılı devletler tarafından tanınmıştı. Ancak Polonya’daki serbest seçimler konusunda ise bir ilerleme kaydedilmemişti. Potsdam’da alınan karara göre, Almanya işgal bölgelerine ayrıldı ve her devlet işgal ettiği bölgeden tazminatını alacaktı (Kissinger, 2015: s. 416). Yine alınan bir başka karara göre, demokrasiyi yeniden tesis etmek için Almanya’yı kapsayan, yerel özerkliği bulunan devletlerden bir federasyonun kurulmasına karar verilmesine rağmen Batılı devletlerin işgali altındaki bölgede bu federasyon kurulmuşsa da Sovyet işgali bölgesinde merkeziyetçi bir sosyalist yönetim oluşturulmuştur (Sander, 2014: s. 215).

2.3.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Doğu Avrupa

İkinci Dünya Savaşı Avrupa’da 8 Mayıs 1945 tarihinde Almanya’nın kayıtsız şartsız teslimi ile son bulmuştu. Pasifik’te ise 6 Ağustos 1945’te Hiroşima ve 9 Ağustos 1945’te Nagazaki kentlerine ABD tarafından atom bombası atılması neticesinde 200 bin sivil hayatını kaybetmesi ve sakat kalmasının ardından daha fazla direnemeyen Japonya’nın 2 Eylül 1945 tarihinde kayıtsız şartsız teslimiyet belgesini imzalamasıyla savaş bitmişti (Kurban, 2020: s. 229). Dünyada her anlamda büyük bir yıkıma neden olan bu savaşta 55 milyon civarında insan hayatını kaybetmiş, ölenlerin 40 milyondan fazlası Avrupa topraklarındaydı. En büyük kaybı veren Sovyetler Birliği’nde ise 27 milyon insan hayatını kaybetmişti. Savaş sonucunda Sovyetler

Birliği her ne kadar büyük kayıplar vermiş olsa da topraklarını Batı'ya doğru genişletmişti.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Sovyetler Birliği, Rusya'nın 1815'ten bu yana herhangi bir zamanda gerçekleştirdiğinden daha fazla toprağı işgal etti ve daha fazla nüfuzla sahip oldu (Rostow, 1981: s. 218). Sovyetlerin 1945'ten önceki temel kaygısı, Lenin'den miras kalan devleti korumak ve güçlendirmekken, savaştan sonra ise otoriteyi elinde tutma, Sovyetler Birliği'ni yeniden inşa etme ve var olan sosyalist dünyaya hâkim olma gibi sorunlarla karşı karşıya kaldılar (Rostow, 1981: s. 219) Stalin, Doğu Avrupa'yı hem sosyalist sistemi korumak hem de Batı'dan gelebilecek olan yeni bir işgal hareketine karşı savunmak için bir tampon bölge olarak görüyordu. Özellikle Kızıl Ordu tarafından Alman işgalinden kurtarılan Romanya, Bulgaristan, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya bölgelerinde askeri gücün de vermiş olduğu destek ile sosyalist rejimlerin kurulması için harekete geçildi (Kramer, 2010: s. 62).

Stalin, Doğu Avrupa'daki ülkelerin Sovyet tarzı bir dönüşüm geçirmesi gerektiğini düşünüyordu ve bu bağlamda birçok Sovyet danışmanı Doğu Avrupa ülkelerine gönderilmişti (Karadeli, 2020: s. 56). Çekoslovakya dışındaki Doğu Avrupa ülkeleri demokratik bir geleneğe sahip değillerdi ve daha çok sağcı diktatörlüklerle yönetiliyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sı ile iş birliği yapan ve ülkelerinin ekonomisini Almanlara bırakan devletlerde, daha Kızıl Ordu bölgeye girmeden sosyalist hareketler hız kazanmaya başlamıştı. Alman işgali sırasında Moskova'ya kaçan sosyalist liderler (Polonya'da Gomulka, Romanya'da Anna Pauker, Çekoslovakya'da Gottwald, Macaristan'da Rajk ve Rakosi, Bulgaristan'da Dimitrov) Kızıl Ordu'nun Doğu Avrupa'ya girmesi ile birlikte ülkelere geri döndüler ve yönetimi ele geçirmek için harekete geçtiler (Sander, 2014: s. 236).

1945 yılından 1949 yılına kadar olan dönemde ilk olarak sosyalistler demokratlarla koalisyon hükümetleri kurdular, daha sonra ise bu hükümetlerden sosyalist olmayan unsurlar tasfiye edildi ve son olarak da Sovyetler Birliği'nin çizgisi

dışına çıkan sosyalistler parti ve hükümetten temizlendiler. Böylelikle Doğu Avrupa'da Halk Demokrasileri adı verilen sosyalist devletler meydana gelmiş oldu. (Bekcan, 2019: s. 378). Diğer bir tarafta İkinci Dünya Savaşı'nda faşist işgalcileri Kızıl Ordu'nun desteğini almadan sadece ideolojik olarak Sovyetler Birliği'nden destek alarak ülkelerinden temizleyen Arnavutluk ve Yugoslavya'da sosyalist rejimler kuruldu. İlk zamanlarda Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler yürüten bu iki devlet daha sonradan ilişkilerini büyük oranda koparacaktı. Böylelikle Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı öncesinde sosyalist rejime sahip tek ülke konumundayken, savaş sonrasında Doğu Avrupa'da kurulan sosyalist devletler ile devrimi Batı'ya doğru genişletmiş oldu.

Kominform (Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu) 5 Ekim 1947 tarihinde Komünist Partiler (SSCB, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, İtalya ve Fransa) arasında iş birliğini genişletmek, sosyalist ülkelerdeki politikaları kontrol etmek ve Amerikan emperyalizmine karşı mücadele etmek için kurulmuştu (Karadeniz, 2020: s. 4). Churchill 5 Mart 1946 tarihinde Amerika'da yaptığı "Demir Perde" isimli konuşmasında batılı ülkelere komünizmle mücadele etmeleri için çağrıda bulunmuştu (Kurban, 2020: s. 240). Yine bu konuşmada Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar Avrupa kıtası üzerine boydan boya demir perde inmekte ve Doğu Avrupa'nın önemli başkentleri olan Viyana, Varşova, Berlin, Prag, Sofya, Bükreş, Budapeşte ve Belgrad bu demir perdenin altında kalmaktadır diye seslenmişti (Kurban, 2020: s. 240).

Doğu ve Batı ülkelerinin savaş sonrası iki kampa bölünmesi ile adına Soğuk Savaş denilen ve içerisinde oldukça sıcak çatışmaların da yer aldığı dönem, ABD Başkanı Truman'ın 12 Mart 1947 tarihinde Kongre'de açıkladığı, kendi adıyla anılan Truman Doktrini ile başlamıştı. Truman komünizm ile silahlı mücadele veren (Yunanistan) ve sosyalist ülkelerin baskısı altında bulunan (Türkiye) devletlere askeri ve mali yardım yapılması gerektiğini ifade ediyor (Kurban, 2020: s. 242) ve bu kapsamda Kongre'den 400 milyon dolarlık bir kullanım talep ediyordu. Kongre'nin

bu isteği kabul etmesiyle birlikte 22 Mayıs 1947 tarihinde Türkiye'ye 100 milyon ve Yunanistan'a da 300 milyon dolarlık yardım gerçekleşti.

25 Ocak 1949 tarihinde ise Sovyetler Birliği nderliğinde Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya ve ilerleyen yıllarda da farklı sosyalist ülkelerin dahil olduğu Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi yani COMECON kuruldu. Bu konseyin sosyalist ülkelerin ekonomilerini Sovyetler Birliği ile bütünleştirmek ve bu ülkeler üzerinde ekonomik hakimiyet oluşturma amacı gtse de 1947'de Avrupa ekonomilerini yeniden ayağa kaldırmak ve sosyalist hükümetlerin oluşmasını engellemek için hazırladığı Marshall Planı sonrasında ABD liderliğinde 1948'de kurulan Avrupa Ekonomik İş birliği rgt'ne verilmiş bir cevaptı (Embel, 2019: s. 2). Sovyetler Birliği, Marshall Planı'nı Truman Doktrininin Avrupa'da uygulanması olarak düşünmüş ve bu plana kendisi katılmadığı gibi Doğu Avrupa lkelerinin de katılmasını engellemiştir (Sander, 2014: s. 260).

Hem Truman Doktrini hem de Marshall Planı, temelde ABD Başkan Truman ile yürürlükte olan evreleme Politikası çerçevesinde oluşturulmuşlardı. Çevreleme Politikası ilk olarak ABD Dışışleri Bakanlığı'nın Sovyet uzmanlarından biri olan George S. Kennan'ın Temmuz 1947'de X imzasıyla isimsiz olarak Foreign Affairs dergisinde "Sources of Soviet Conduct" (Sovyet Tutumunun Kaynakları) başlığı ile yayımladığı makalede duyurulmuştu (zcan, 2019: s. 1). Bu makale aslından Kennan'ın Moskova'dan ABD Dışışleri Bakanlığı'na 22 şubat 1946'da "Uzun Telgraf" isimli mesajın genişletilmiş haliydi. Bu makalede Sovyetler Birliği hakkında genel bilgiler veriliyor ve ardından SSCB'nin yayılmacı politikaları engellendiği takdirde okşnn kaçınılmaz olduğu belirtiliyordu (zcan, 2019: s. 2).

2.3.4. Doğu Avrupa’da Kurulan Sosyalist Rejimler

2.3.4.1. Yugoslavya

Sırp-Hırvat dilinde “*Güney Slavların Ülkesi*” anlamına gelen Yugoslavya (Sancaktar, 2018: s. 53), birçok etnik unsurun bir arada yaşadığı bir bölgeydi. Uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu egemenliği altında kalan bu topraklarda bağımsız bir Yugoslavya devleti kurulamadı. Bu devletin kurulmasına engel olan Osmanlı İmparatorluğu, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) neticesinde imzalanan Berlin Anlaşması ve 1912-1913 Balkan Harbi’nde ciddi kayıplar vermesi ile bölgedeki gücünü kaybederken, yine aynı şekilde diğer bir engel teşkil eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun da Birinci Dünya Savaşı ile tarih sahnesinden silinmesiyle birlikte Yugoslavya’nın kurulması için gerekli ortam oluşmuştu (Sancaktar, 2018: s. 53-54). Temmuz 1917’de Slav ulusların temsilcileri tarafından ilan edilen Korfu Deklarasyonu ile Sırp kökenli Karayorgiyeviç Hanedanlığı yönetiminde anayasal, demokratik ve parlamenter bir devlet kurulması kararlaştırıldı (Kenar, 2005: s. 43).

Nihayetinde 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı kurulmuş oldu. Fakat büyük umutlarla kurulan bu Krallık tarıma dayalı yoksul bir ekonomiye sahipti ve ülke içerisinde birçok ulusu barındırmasından dolayı sürekli milliyetçi unsur arasında anlaşmazlıklar meydana gelmekteydi (Sancaktar, 2018: s. 55). Bu durumu fırsat bilen Kral Aleksander anayasayı kaldırdı, tüm siyasi partileri kapattı, parlamentoyu dağıttı, yeni bir Sırp hükümeti kurdurdu ve ülkenin adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirdi (Armaoğlu, 2019: s. 97). Sırp krala karşı Hırvat milliyetçiler ise 1929 yılında Mussolini’nin desteğini alarak Büyük Hırvatistan Devleti’ni kurma amacı olan faşist Ustaşa örgütünü Ante Paveliç liderliğinde kurdular. Kral Aleksander’ın 1934 yılında Fransa’da suikasta uğramasının ardından ülkedeki milliyetler arasındaki huzursuzluk daha da arttı ve İkinci Dünya Savaşı başladığında bu durum ciddiyetini koruyordu. İkinci Dünya Savaşı’nda her ne kadar tarafsız kalmaya çalışsa da Yugoslavya, Almanya’nın müttefiklik isteğini kabul etmeyince 6 Nisan 1941 tarihinde Almanların yönettiği faşist ordular tarafından işgal edildi. İşgalin ardından kısa sürede hükümet teslim oldu ve hükümet ve Kral Londra’ya kaçtı. Daha

sonra işgalci güçler tarafından Yugoslavya toprakları bölüştü ve ayrıca Ustaşa Örgütü'nün başında olduğu Alman destekli bir Bağımsız Hırvatistan Devleti kuruldu ve bu devlet içerisindeki Hırvat olmayan unsurlara karşı ciddi bir temizlik hareketi yürütüldü (Sancaktar, 2018: s. 61).

Savaş zamanında işgalci güçlere karşı Sırp'lar ise Albay Draza Mihaliyoviç liderliğinde Çetnik hareketini oluşturdular. Asıl amacı Yugoslavya topraklarında Büyük Sırbistan Devleti'ni kurmak olan Çetnikler, bu amaç doğrultusunda diğer bir yandan da ülkedeki Partizanlara karşı mücadele ediyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda kurulan bir diğer örgüt ise Yugoslavya Komünist Partisi destekli Josip Broz Tito liderliğindeki Partizan Ordusu idi. 1919 yılında temelleri atılan Yugoslavya Komünist Partisi, 1920 yılındaki ilk parlamento seçimlerinde üçüncü büyük parti olmuşsa da komünizm korkusu sebebiyle bu parti 29 Aralık 1920'de kapatıldı (Sancaktar, 2018: s. 62). İkinci Dünya Savaşı'nda Partizanların amacı hem ülkedeki işgalci güçlere karşı savaşmak ve etnik unsurlara karşı mücadele etmek hem de ülkede sosyalist bir rejim kurmaktı. Neticede Partizanlar Yugoslavya'daki bütün ulusları bağımsız, kardeşçe, eşitlik ve özgürlük koşulları içerisinde yaşama ilkesi çerçevesinde birleştirdiler ve ülkelerini faşist ordulardan ve etnik temelli örgütlerden temizlediler (Sancaktar, 2018: s. 63). Savaş sonrasında da 1945 yılında gerçekleşen seçimlerin Halk Cephesi'nin kazanması ile Hırvatistan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Slovenya, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleri ve iki özerk bölge olan Kosova ve Voyvodina bölgelerinden oluşan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kuruldu (Sander, 2014: s. 239).

Sovyetler Birliği savaş süresince Yugoslavya Komünist Partisi'ne ve Partizan ordularına destek vermiş, fakat diğer Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olarak (Arnavutluk hariç) Yugoslavya, Kızıl Ordu'nun işgaline uğramadan kendi ordusu ile faşistleri temizlemişti (Sander, 2014: s. 238). Yugoslavya'da sosyalist sistem tamamen Sovyetler Birliği rol model alınarak kuruldu. 1945-1947 yılları arasında Sovyetler Birliği ile Yugoslavya ilişkileri iyi bir görüntü sergiliyordu ve bu doğrultuda Tito 1947 yılında Kominform'un kuruluşunda yer almıştı. Fakat ilişkiler her ne kadar iyi gözükse de iki sosyalist ülke arasında birtakım problemler varlığını sürdürmekteydi. İkinci

Dünya Savaşı sırasında Stalin ve Churchill arasında yapılan Yüzdeler anlaşması neticesinde Yugoslavya topraklarının iki ülke arasında yüzde 50-50 şeklinde paylaşımı ve Yugoslavya'nın Yunan iç savaşında Yunanistan Komünist Partisi'ne destek vermesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler gerilmişti (Sancaktar, 2018: s. 96). Bir diğer problem savaş sonrası dönemde Yugoslavya'nın Arnavutluk ile birleşme çabalarına SSCB'nin karşı duruş sergilemesi ile ortaya çıktı. Yine aynı şekilde Tito'nun Bulgaristan ile birleşerek bir Balkan Federasyonu kurma girişimine de SSCB karşı çıkmıştı, çünkü Sovyetler Birliği kendi nüfuz alanı olarak gördüğü Balkan topraklarında güçlü bir federal devlet istemiyordu (Kenar, 2005: s. 86). Ayrıca Stalin'in Yugoslavya Komünist Partisi'ni kontrol etmek istemesi, Yugoslavya'nın savaş sonrası dönemde etkin dış politika izlemesi ve Tito'nun güçlü bir lider olarak ortaya çıkmasını da sorunlara neden olmaktaydı (Sancaktar, 2018: s. 96).

SSCB ve Yugoslavya arasında asıl kopuş İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ülkeye yerleştirilen Sovyet istihbarat-ajan ağı çökertilmesi ve Sovyetler Birliği destekçisi olan 15 bin kişinin Yugoslavya Komünist Partisi'nden ihraç edilmesi ile başladı (Bora, 2018: s. 68). Tasfiye hareketlerine karşılık olarak Stalin, ilk olarak Tito'yu bir iç darbe ile hükümetten düşürmeyi denedi, başaramayınca da Haziran 1948'de Titoyu ve onun peşinden gidenleri milliyetçilikle suçlayarak Kominform'dan Yugoslavya Komünist Partisi'ni çıkardı (Sander, 2014: s. 239-240). Sovyet ve Doğu Avrupa hükümetleri Yugoslavya ile diplomatik ilişkilerini kesti, Belgrad ile daha önceden imzaladıkları ikili dostluk, iş birliği ve karşılıklı yardım anlaşmalarını iptal ettiler ve Yugoslavya'yı Tito'yu "faşist" ve "sosyalist davanın haini" olarak nitelendirdiler (Kramer, 2010: s. 85). Stalin'in ölümünden sonra her ne kadar Sovyetler ile olan ilişkiler biraz yumuşasa da SSCB'nin devletçi sosyalizmine karşı Yugoslavya, kendi sosyalizmini iki blokun dışında kalarak geliştirmeye devam etti ve ülke içerisinde özyönetim uygulamasına geçti (Sancaktar, 2018: s. 127).

2.3.4.2. Arnavutluk

500 yıl Osmanlı egemenliği altında kalan Arnavutluk, Balkan Harbi sonrasında 28 Kasım 1912'de bağımsızlığını ilan etti. Arnavutluk Osmanlı'dan ayrılan son Balkan Devleti olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk olarak 1925 yılında Ahmet Zogo'nun Cumhurbaşkanı olduğu Arnavutluk Cumhuriyeti ilan edildi, daha sonra ise 1928 yılında ülkedeki geleneksel yapıdaki toplumların ve İtalya'nın desteğini alan Zogo, kendisini Kral ilan etmesi ile Arnavutluk Demokratik Parlamenter Krallığı kuruldu (Emin, 2014: s. 16-17). 27 Kasım 1926'da İtalya ile kurulan Dostluk ve Güvenlik Paktı ve 22 Kasım 1927'de yine İtalya ile imzalanan, 25 yıllık bir savunma ittifakı öngören antlaşma neticesinde Arnavutluk İtalya'nın himayesi altına girmişti (Armaoğlu, 2019: s. 93). Daha sonra 1938 yılında ise Arnavutluk'un işgal edilmesiyle birlikte 1944 yılına kadar tamamen İtalya'nın kontrolü altında kalmış ve İtalya'nın 1944 yılında Arnavutluk'ta hakimiyeti kaybetmesinin ardından Almanya burayı işgal etmiştir. Bu işgallere karşı 1941 yılında birleşerek Komünist Parti'yi kuran gruplar, işgal sürecinde SSCB ve Yugoslavya'nın da desteğini alarak direniş hareketlerinde başarıya ulaştılar ve Enver Hoca liderliğinde 29 Kasım 1944 tarihinde Arnavutluk Halk Cumhuriyeti kurularak ülkede sosyalist rejim tesis edildi (Emin, 2014: s. 17).

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile de Yugoslavya ve Arnavutluk arasında oldukça yakın ilişkiler kurulmuş ve hatta savaş sonrasında iki ülkenin birleşme konusu gündeme gelmiştir. Yugoslavya'nın Arnavutluk üzerindeki nüfuzunun giderek arttığını gören Stalin, bu durumdan duyduğu rahatsızlığını dile getirmiş ve Yugoslavya'nın bölgedeki gücünü kırmak için çalışmalar yürütmüştür. Tito'yu milliyetçilikle ve sosyalizme ihanet etmek ile suçlayan SSCB, Yugoslavya'yı Kominform'dan atmış ve bu olaydan sonra da Arnavutluk ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler soğumaya başlamıştı. Daha sonra ise Arnavutluk-Sovyetler Birliği ilişkilerinde de ciddi bir yakınlaşma meydana geldi. Özellikle Enver Hoca ile Stalin arasındaki dostluk bu yakınlaşmada çok etkili olmuş ve Stalin'in ölümüne kadar olan süreçte SSCB Arnavutluk üzerindeki nüfuzunu oldukça genişletmiştir (Çelebi, 2013).

2.3.4.3. Bulgaristan

500 yıldan fazla süre boyunca Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kalan Bulgaristan, 93 harbi sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı'ya bağlı bir Prenslik statüsünü elde etmiş, daha sonra ise 1908 yılında Meşrutî Monarşi rejimine sahip Bulgaristan Krallığı kurulmuştur (Ekinci, 2018: s. 12). 1. Balkan Harbi sırasında topraklarını oldukça genişletmesine karşın 2. Balkan Harbi'nde büyük ölçüde kazandığı toprakları kaybeden Bulgaristan, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı'nın yanında savaşa girmiş ve savaşı kaybeden tarafın yanında yer alması neticesinde var olan toprakları daha da küçülmüştür. Bu olayların ardından Bulgar Çiftçi Birliği Partisi Başkanı A. Stamboliyski Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmesine karşın burjuvazi birlikleri birleşerek Stamboliyski'yi iktidardan düşürdü (Gökturna, 2015). Daha sonra Ağustos 1919'da yapılan seçimlerde birinci parti Bulgaristan Komünist Partisi olurken ikinci parti de Bulgar Çiftçi Birliği Partisi olmuş ve hükümeti Çiftçi Partisi kurmuştu (Gökturna, 2015). Ancak Kralın desteklediği ordu, 1923 yılında bir darbe yaparak bu hükümeti düşürmüştü ve 1935 yılında da Kral III. Boris anayasayı kaldırarak, parlamento ve tüm partileri kapatarak faşist bir monarşi yönetimi ilan etmiştir.

2. Balkan Harbi'nde Güney Dobruca'yı Romanya'ya kaybeden Bulgaristan, 1940 yılında Almanya'nın zorlaması ile bu bölgeyi Bulgaristan'a geri verdi. Bu arada Bulgaristan İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmaya çalışıyordu, ancak Almanya'nın baskısı ile Mihver Devletlerinin yanında savaşa girdi (Ekinci, 2018: s. 12). 1941 yılında Bulgaristan Komünist Partisi Georgi Dimitrov liderliğinde hem monarşi yönetimine karşı hem de faşist Almanlara karşı silahlı direniş başlatmışlar ve 1943 yılında da Bulgar Çiftçi Birliği'nin de katıldığı Vatan Cephesi kurulmuştur. Bu cephenin kurulmasındaki başarının sebeplerinden bir tanesi ülkede yasa dışı faaliyet gösteren komünist hareketin güçlü olması yataarken, diğer bir sebep ise Bulgar milliyetçiliğinin geleneksel olarak Rusya yanlısı bir özellik taşımasıydı (Fejtö, 1995: s. 81). 8 Eylül 1944 tarihinde Kızıl Ordu Bulgaristan sınırı geçmesiyle Vatan Cephesi ülkede genel hakimiyeti ele almış (Fejtö, 1995: s. 82) ve 1945 yılında da kendi bünyesi içerisindeki tüm komünist olmayan unsurları temizlemiştir. Kasım 1945'te

gerçekleşen seçimlerde de sosyalistler önemli bir çoğunluk kazanmış, daha sonra Eylül 1946'da yapılan referandum sonucunda da Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ilan edilmiş ve Dimitrov devletin ilk başkanı olmuştur (Curtis, 1993: s. 44). Komünist Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte SSCB tarzı bir anayasa hazırlandı ve SSCB modeline uygun bir şekilde sosyalizm uygulanmaya başladı.

2.3.4.4. Macaristan

Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Almanya'nın yanında savaşa girmiş ve savaşın kaybedilmesiyle birlikte imparatorluk parçalanmıştı. Macaristan'da 23 Ekim 1918 tarihinde Mihály Károlyi Başbakanlığında Ulusal Konsey hükümetinin kurulduğu ilan edildi. Fakat Çek ordularının Slovakya'yı, Romen ordularının da Erdel bölgesini işgal etmesi neticesinde hükümette istifa etti ve Macaristan Komünist Parti lideri Bela Kun Başbakanlığında 21 Mart 1919'da Macaristan Sovyet Cumhuriyeti kuruldu (Dilbaş, 2019: s. 82). 1 Ağustos 1919 tarihine kadar ayakta kalabilen bu sosyalist yönetim, Romen ordularının Budapeşte'yi işgal etmesinin ardından ortadan kalktı (Mazower, 2003: s. 12). Daha sonra Macaristan 1919-1945 yılları arasında ise Kral Naibi Miklos Horthy'nin yönetimi altında otoriter bir devlet olarak varlığını sürdürdü (Uslu, 2006: s. 131).

İkinci Dünya Savaşı'nda Macaristan'ın Almanya'nın yanında yer alması ve daha sonra Kızıl Ordu tarafından işgal edilmesi Macar siyasetini derinden etkilemiştir. Savaş sırasında daha önceden Romanya'ya kaybedilen Erdel bölgesini yeniden ele geçirmek için işgal eden Macaristan, birçok Macar'ın yaşadığı bu bölgeyi savaşı kaybetmesi neticesinde Romanya'ya bırakmak zorunda kaldı. Aralık 1944'te Küçük Toprak Sahipleri Partisi, Sosyal Demokrat Parti, Ulusal Köylü Partisi ve Macar Komünist Partisi temsilcilerinin bir araya gelmesi ile geçici hükümet kuruldu (Uslu, 2006: s. 131). 1945 yılında Macaristan'da ilk kez gizli oyla seçimler yapıldı ve seçimlerde Küçük Toprak Sahipleri Partisi yüzde 57 oy alırken, işçilerin de desteğini alan Sosyal Demokrat Parti göreceli güç kazandı (Fejtö, 2012: s. 48).

1945 yılında Moskova'dan Komünist Partililerin ((Rakosi, Revai, Gerö, Zoltan Vas ve Imre Nagy) Macaristan'a dönmesi ile birlikte sosyalistler yönetimde daha etkin bir konuma geçtiler ve üç yıl içerisinde hem sosyalistlerin müttefikleri hem de muhalifleri ciddi bir şekilde bastırıldı. Rakosi'nin nitelediği salam taktiğinin amacı ilk olarak karşı tarafı baskı altında tutarak onları küçük parçalara ayırmak ve daha sonra bu küçük parçalarla mücadele etmektir (Fejtö, 1995: s. 97). Bu kapsamda ilk önce Küçük Toprak Sahipleri Partisi'nin yöneticileri hükümetten uzaklaştırıldılar, akabinde Sosyal Demokratlar Komünist Parti ile bütünleştirildi ve son olarak da Komünist Parti içerisindeki karşıt görüşlülere karşı çalışmalar yürütüldü (Uslu, 2006: s. 132).

Macar Komünistleri arasında ulusal sosyalizmi savunan biri olarak bilinen Laszlo Rajk 1949 yılında tutuklanmıştı (Fejtö, 1995: s. 253). Macaristan'daki Rajk davasının asıl amacı Tito'nun milliyetçi bir yolu seçerek sosyalist davaya ihanet ettiğini ortaya çıkararak Yugoslavya'nın Kominform'dan atılmasını meşrulaştırmak ve ayrıca bu davadan sonra Stalinist Sovyet çizgiden çıkmaya çalışanlara bir uyarı vermektir (Fejtö, 1995: s. 255). Rajk'ın vermiş olduğu ifadede Tito hakkında iddia edilenlere bakacak olursak; Tito, Churchill ile yaptığı anlaşmaya göre Balkanlarda bir federasyon kuracak ve böylelikle Sovyetlerin bu bölgedeki etkisini kıracaktı, Tito ile Amerikan İstihbarat Servisi iletişim halindeydi, Tito Macaristan'daki Rakosi hükümetini devirmek ve Bulgaristan'da da karışıklık çıkarmak istiyordu, ayrıca Arnavutluk'u ilhak etme planı yapıyor ve Doğu Avrupa'da kendisine bağlı ajanlar ağı kurmak istiyordu (Fejtö, 1995: s. 255-256). Bu davanın ardından Macaristan'da hem parti içinden hem de parti dışından 650 bine yakın kişi Titoculukla suçlandı ve 350 binden fazla kişi de hapis ve çalışma kamplarına gönderildi (Uslu, 2006: s. 132). Özellikle 1948 yılından sonra Macaristan'da Stalinist politikalar giderek güç kazandı.

2.3.4.5. Çekoslovakya

Çekoslovakya, diğer Doğu Avrupa devletlerinden farklı olarak 1918 yılından itibaren liberalizm ve burjuva demokrasisi ile yönetilen bir ülke konumundaydı (Uslu, 2008: s. 151). 1919-1938 yılları arasında Thomas Masryk ve Edvard Benes liderliğinde Çekoslovakya bir endüstri ülkesi haline gelmişti. Bu arada 1921 yılında

kurulan Komünist Parti, 1925 yılındaki seçimlerde oyların yüzde 13,2'sini alsa da 1929 yılında giderek Stalinist bir çizgiyi benimsemesinden dolayı var olan desteğini kısmen de olsa kaybetmiştir (Uslu, 2008: s. 151). Fakat parti varlığını koruyabilmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzende de en önemli rolü üstlenmiştir. 1937 yılında Masryk'ın ölümünün ardından Benes Devlet Başkanı oldu ve Çekoslovakya'nın Almanya tarafından işgal edilmesinin akabinde Londra'ya kaçarak burada mülteci hükümeti kurdu (Sander, 2014: s. 241). Benes'in, Londra'da kurduğu sürgün hükümetini ilk olarak Birleşik Krallık, daha sonra da Sovyetler Birliği tanımıştır.

Savaş sonrası 26 Mayıs 1946'da Çekoslovakya'da yapılan seçimler sonucunda yüzde 38,2 oranında oy alan Komünist Parti birinci parti olmuş ve Çeklerin yaşadığı bölgelerde Komünist Parti'ye destek verilirken, Slovakların yaşadığı bölgede ise Demokrat Parti'ye destek verilmiştir (Uslu, 2008: s. 152). Slovakya'daki seçim sonuçlarının temelinde tarihsel Çek-Slovak anlaşmazlığı yatmaktaydı. Her zaman yabancı devletlerin egemenliği altında kalan Slovakya, Çekoslovakya devletinin de ekonomik ve kültürel anlamda daha geri bölgelerini oluşturmaktaydı ve Slovakların ulusal bir kimlik oluşturmaları pek çok kez engellenmişti (Skala, 1990: s. 349). Seçimlerin sonrasında ise Komünist Parti Genel Başkanı Klemen Gottwald liderliğinde yeni koalisyon hükümet kurulmuş ve bu dönemde Devlet Başkanı Benes ve hükümetin Başkanı Gottwald olmuştu.

20 Şubat 1948 tarihinde Ulusal Sosyalist Parti üyesi bakanlar, gizli polis teşkilatının faaliyetlerini artırmasına ve Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı'nın Prag'a gelerek hükümete Moskova direktiflerini iletmesine tepki olarak istifa ettiler (Uslu, 2008: s. 153). Bu arada Ulusal Sosyalist Parti Benes'e karşı darbe hazırlamakla suçlandı, tutuklamaların ardından Benes, Komünist Gottwald'ın zorlaması üzerine bu istifaları kabul ettiğini açıkladı ve Prag Darbesi olarak adlandırılan bu olayın akabinde Komünist Parti hükümette tamamen kontrolü ele geçirmiş oldu (Fejtö, 1995: s. 209-210). Daha önceden Doğu ile Batı arasında köprü görevi gören demokratik ve parlamenter Çekoslovakya bu darbe ile artık tarihe karışmış oldu (Fejtö, 1995: s. 211).

Komünist Parti karşıtı temizlik hareketlerinden sonra parti içi temizlik hareketleri başladı ve bu hareketler kapsamında 1950 yılında birçok Slovak komünist milliyetçilikle suçlandı. 1951 yılında da aynı Moskova’da, Budapeşte’de ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinde yapılan duruşmalardan bir tanesi de Çekoslovakya’da gerçekleşti. Çekoslovakya’nın önemli komünistlerinden biri olan Rudolf Slansky ve arkadaşları Budapeşte’deki Rajk davasında olduğu gibi Titoculuk ve Amerikan emperyalizmi ile iş birliği yapmakla suçlandılar ve duruşma sonunda Slansky idam edildi (Uslu, 2008: s. 156). Böylece Stalinist politikaların Çekoslovakya’da daha da yerleşmesinin yolu açılmış oldu.

2.3.4.6. Polonya

Uzun süren savaşlar neticesinde güç kaybeden Polonya devleti, Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından bölünmüş ve 1795 yılından itibaren de siyasi bir varlık olarak ortadan kalkmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği, 2016). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1918 yılında bağımsızlığına kavuşan Polonya, kısmen bir parlamenter demokrasi yaşamış olsa da kısa bir zaman içerisinde Mareşal Pilsulski yönetime el koymuş ve otoriter bir rejim kurmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği, 2016). 1920 yılında Polonya ile Sovyetler Birliği arasında yapılan savaşı Polonya kazanmış ve imzalanan Riga Anlaşması ile sınırlarını Curzon Hattı’nın daha da doğusuna kadar genişletmişti (Armaoğlu, 2019: s. 88). İki savaş arası dönemde Polonya içerisinde yaşayan Ukraynalı, Beyaz Rus, Litvanyalı, Rus ve Alman azınlıkların varlığı birçok sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlara neden olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği, 2016).

İkinci Dünya Savaşı Almanya’nın Polonya’yı işgali ile başlamıştı. İşgal öncesi yapılan Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı’nın gizli maddesi gereğince Sovyetler Birliği de savaş sırasında Polonya’nın Doğu’sunu işgal etmiştir. Daha sonra Almanya’nın Sovyetlere saldırması ile Sovyet orduları bu bölgeden çekilse de Almanya’nın yenilgiye uğratılması neticesinde Kızıl Ordu yeniden Polonya’ya girmiştir. Bu dönemde Polonya’yı temsil eden iki hükümet vardı: Bir tanesi Sovyetler Birliği tarafından kurulan sosyalist hükümet, diğeri ise İngiltere ve ABD tarafından

tanınan, Köylü Partisi lideri Stanislav Mikolajczyk önderliğinde olan Londra'daki sürgün hükümetiydi (Fejtö, 1995: s. 33). Sovyetler Birliği ve Batılı devletlerin yapmış olduğu konferanslar neticesinde iki hükümetin bir koalisyon yönetimi kurması kararlaştırıldı. Daha sonra ise yönetimdeki demokrat kişiler tasfiye edildi ve nihayetinde 1947 yılında Boleslaw Bierut liderliğinde tamamen Stalinist çizgide olan bir yönetim kuruldu.

2.3.4.7. Romanya

1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmasının ardından 1881 yılında Romanya Krallığı ilan edildi. Romanya 2. Balkan Savaşı'nda, daha önceden Berlin Antlaşması ile Bulgaristan'dan kuzey bölgesini aldığı Dobruca'nın, güneyini de elde etti. Birinci Dünya Savaşı'nda ise kazanan tarafta yer alan Romanya, Macaristan'dan Erdel ve Kuzey Banat bölgelerini, Avusturya'dan Bukovina bölgesini ve genç Sovyet devletinden Besarabya bölgesini aldı (Armaoğlu, 2019: s. 98). Böylece birçok etnik unsuru içerisinde barındıran Büyük Romanya Devleti resmen ilan edildi.

Romanya'da 1922 yılında kurulmuş olan Komünist Parti, 1924 yılında yönetim tarafından yasaklanmış olsa da daha sonraki yıllarda Sovyetler Birliği'nin desteği ile faaliyetlerine devam etmiştir. Romanya'da sosyalizmin hâkim olması ise İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyet birliklerinin bölgede hakimiyet sağlamasıyla gerçekleşmişti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında General Ion Antonescu tarafından askeri diktatörlükle yönetilen Romanya, savaşta Almanya'nın yanında yer almış ve savaşın kaybedilmesiyle de Kızıl Ordu Romanya'ya girmişti (Gorky, 2019). Bu durumun akabinde de Romanya'da Sovyet egemenliği tesis edilmeye başlamıştır. Fakat, Romanya Komünist Partisi'nin ilk zamanlarda Romanya üzerindeki etkisi oldukça düşüktü. Bu durumun birtakım sebepleri vardı; Romanya endüstriyel açıdan geri kalmış ve küçük bir işçi nüfusuna sahip bir ülkeydi, Romen entelektüeller arasında Marksist ideolojinin etkisi azdı ve son olarak devlet baskısı neticesinde Komünist Parti yeraltına çekilmiş ve yasa dışı faaliyet yürütmek zorunda kalmıştı (Bottoni, 2010: s. 69).

Savaş sonrasında yapılan anlaşma ile Besarabya ve Bukovina bölgelerini Sovyetler Birliği'ne, Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a vermek zorunda kalan Romanya, savaş sırasında Macaristan'ın işgaline uğrayan Kuzey Transilvanya (Erdel Bölgesi)'de ise egemenliğini yeniden tesis etmiştir (Armaoğlu, 2019: s. 205). Mart 1945'te de SSCB destekli Petru Groza liderliğinde sosyalist bir hükümet kurulmasının ardından SSCB ile Romanya arasındaki sorunlarda uzlaşma sağlanmış ve ayrıca iki ülke arasında sadece askeri alanda değil, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarında da ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırılmıştı (Bottoni, 2010: s. 66). Böylece SSCB'nin desteğini alan yönetim, sosyalizmin ülkede gelişmesi için çalışmalarını hızlandırmıştır. 30 Aralık 1947 tarihinde Kral Mihail'in tahttan indirilmesinin ardından Romanya Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Groza'dan sonra ülkedeki yönetimi tamamen ele geçiren Gheorgie Dej, Moskova'ya bağlı kalmış, ancak önceki yönetime göre daha bağımsız bir tutum sergileyerek yönetimini devam ettirmiştir (Armaoğlu, 2019: s. 245).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KRUŞÇEV DÖNEMİ SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKASI (1953-1964)

Stalin'in 5 Mart 1953 tarihinde hayatını kaybetmesinin hemen ardından Sovyetler Birliği liderliği için Georgi Malenkov, Nikita Kruşçev, Lavrenti Beriya, Lazar Kaganoviç, Nikolay Bulganin ve Vyaçeslav Molotov arasında büyük bir iktidar mücadelesi yaşandı (Karadeli, 2020: s. 58). 1958 yılına kadar kolektif liderlik modeli ile yönetilen Sovyetler Birliği, bu tarihten itibaren Kruşçev'in hem Parti Genel Sekreteri, hem de hükümet Başkanı olması ile tamamen Kruşçev'in kontrolü altında yönetilmiştir. Bu süreçte Kruşçev, iktidar mücadelesini kazanmak için mahkum etme veya idam etme gibi eski tasfiye modellerine başvurmamış, bunun yerine iktidarı Parti Merkez Komitesi'ndeki kendi destekçileri sayesinde ele geçirmişti (Batu, 1992: s. 27-28). Ayrıca Sovyetler Birliği'nde uygulanan bu kolektif liderlik modeli Doğu Avrupa ülkelerinde de kısa bir sürede hayata geçirildi.

Sovyetler Birliği'ndeki bu yeni yönetim hem iç hem de dış politikada Stalin döneminden farkı bir yol izlemiştir. İç politikada; gizli polis teşkilatı temizlendi ve yeniden oluşturuldu, Stalin dönemi kurbanları için haklarını geri verme çalışmaları yapıldı, birçok siyasi mahkum serbest bırakıldı ve halkın yaşam standartlarının artırılması için ekonomide daha çok tüketim mallarına, tarım ve hayvancılığa önem verildi (Dallin, 1961: s. 167). Dış politikada ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Stalin'in Türkiye'den istediği, Boğazlar üzerinde yetki ve toprak taleplerinden vazgeçilerek Türkiye ile ilişkiler normalleştirildi, İran ile kötü olan ilişkiler onarıldı, 1953 yılından sonra İsrail ile tam diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu, Stalin döneminde Yugoslavya ile koparılan bağlar yeniden oluşturulmaya çalışıldı, Danimarka, İsveç ve Norveç ile ticari anlaşmalar yapıldı ve Kore'deki ateşkes görüşmeleri hızlandırıldı (Pechatnov, 2010: s. 24).

Bu arada Stalinist politikaların yaratmış olduğu kötü ekonomik durum 1953 yılında Çekoslovakya ve Doğu Almanya'da şiddetli karışıklıklara neden oldu ve bu durum Sovyetler Birliği'ni Doğu Avrupa'da yeni düzenlemeler yapmaya zorladı (Uslu, 2006: s. 134). 30 Mayıs 1953 tarihinde Çekoslovakya'da ilan edilen para reformu ile işçilerin ücretlerinin düşmesinin akabinde Pilsen kentindeki işçiler greve gitti ve bu ayaklanma Çekoslovak makamlarının müdahalesi sonrasında sonlandı (Dallin, 1961: s. 172). 1953 yılında Doğu Almanya'da ise ekonomik durumun kötüleşmesi sonrasında yiyecek karneye bağlanmış, fakat hükümet yiyeceği karne ile veremeyecek duruma gelmişti (Armaoğlu, 2019: s.238). SSCB'de Stalin'in ölümünün ardından yerine gelen yeni yönetim, Walter Ulbricht yönetiminden halkın üzerindeki baskıyı azaltmasını istedi (Armaoğlu, 2019: s. 238). Ancak Ulbricht bu politikaları uygulamada yavaş hareket etti ve ardından da ülkedeki üretimi artırmak için çalışma koşullarını ağırlaştırdı (Karadeli, 2020: s. 59). Bu duruma tepki olarak Doğu Berlin'de ilk olarak bir grup inşaat işçisi greve başlamış, daha sonra da sanayi işçilerinin katılımıyla olaylar şiddetli ayaklanmalara dönüşmüştü ve Doğu Almanya'daki bu ayaklanmalar da ancak Sovyet birliklerinin müdahalesi ile durdurulabilmişti (Karadeli, 2020: s. 59).

26 Mayıs 1955 tarihinde Sovyet-Yugoslav ilişkilerini geliştirmek için Kruşçev, Bulganin, Mikoyan ve Shepilov'dan oluşan Sovyet heyeti Belgrad'a gitti ve Kruşçev, Belgrad Havalimanı'nda yaptığı konuşmada iki ülke arasında geçmişte yaşanan gergin ilişkilere değinerek bu durumun suçunu Beriya ve diğer yöneticilere yükledi (Dallin, 1961: s. 345). Belgrad'da iki ülke arasında gerçekleşen görüşmeler sonunda imzalan deklarasyona göre; iki ülkenin birbirlerinin bağımsızlığına, egemenliğine ve ülkesel bütünlüğüne saygı duyması gerektiği, sosyalizmi geliştirmenin farklı yollarının olduğu ve bu durumun diğer ülkelerin kendi iç meselesi olduğu belirtilmiştir (Sancaktar, 2018 S 112). İki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi akabinde de Doğu Bloku üyelerinden Bulgaristan, Macaristan ve Arnavutluk Yugoslavya ile olan ilişkilerini yeniden düzeltme kararı aldılar (Dallin, 1961: s. 342). Ayrıca Yugoslavya ile ilişkilerin düzelmesi sonrasında Nisan 1956'da da Kominform lağvedilmiştir.

Yine bu dönemde Krusçev, Batı ve Doğu Bloklarının karşılıklı çıkarları olduğunu ve nükleer savaşı engellemede ve Soğuk Savaşı bitirmede sorumlulukları olduğunu düşünüyordu ve bu bağlamda Batı Bloku ile ilişkilerini daha iyi bir düzeye çıkarmak isteyen Sovyetler Birliği, Mayıs 1955'te Avusturya'nın egemenliğini ve tarafsızlığını sağlayan anlaşmayı imzaladı, Eylül 1955'te de Batı Almanya ile diplomatik ilişkiler kurdu ve bloklar arasında daha fazla ticaret ve teknoloji transferi için harekete geçti (Hoffmann, 1987: s. 21). Sovyetler Birliği ile Batı ülkeleri arasında gerçekleşen bir başka önemli olay ise 18 Temmuz 1955 tarihli Cenevre Zirvesi'dir. Sovyetler Birliği, Fransa, İngiltere ve ABD arasında gerçekleşen bu zirve sonrasında Doğu-Batı Blokları arasında kısmen de olsa iyimser bir atmosfer ortaya çıkmıştı (Nogee ve Donaldson, 1987: s. 114). Ayrıca Sovyetler Birliği, Asya ve Afrika'da bağımsızlıklarını kazanan yeni egemen devletlerle bağlarını güçlendirmek için de ekonomik, teknik ve askeri ilişkiler kurmaya başladı (Kelkitli, 2018: s. 1180). SSCB, Özellikle iki blok arasında kalan devletlerle iyi ilişkiler yürüterek bu devletlerin Doğu Bloku'na yakınlaşmalarını sağlamak ya da en azından Batı Bloku'na dahil olmalarını engellemek istiyordu (Sander, 2014: s. 379).

Bir taraftan dış politikada ılımlı adımlar atılırken, diğer taraftan da Batı Almanya'nın NATO'ya dahil olmasına tepki gösteren Sovyetler Birliği, 14 Mayıs 1955 tarihinde Doğu Avrupa ülkeleri ile birlikte Varşova Paktı'nı kurdu. Bu olayların ardından 27 Kasım 1958 tarihinde Sovyetler Birliği, Berlin'de askeri varlıkları bulunan Fransa, İngiltere ve Amerika'ya bir nota göndererek altı ay içinde bölgedeki tüm askeri birliklerin çıkmasını istedi (Koç, 2016: s. 43). Ayrıca verilen notada, iki Alman devletinin bir konfederasyon biçimiyle birleşebileceğinden, Batılı casusların Doğu Almanya'nın güvenliğine tehdit oluşturduğundan ve daha önceden yapılan anlaşmaların geçersiz bırakıldığından bahsediliyordu (Sander, 2014: s. 313-314). Notada belirtilen isteklerin yerine getirilmemesi durumunda ise Sovyetlerin Berlin üzerindeki tüm yetkilerini Doğu Almanya'ya devredeceği de ifade edilmişti (Sander, 2014: s. 314). Ültimatom niteliği taşıyan notanın ardından NATO Bakanlar Konseyi toplanmış ve Konsey tarafından Aralık ayında yayınlanan bildiride Almanya sorununu çözmek için Avrupa güvenliği ve silahsızlanma konularını da içeren geniş kapsamlı

müzakerelerin Sovyetler Birliđi ile yapılabileceği belirtilmiştir (Koç, 2016: s. 43-44) Fakat 1959 yılında gerçekteşen birtakım müzakerelerden hiçbir sonuç alınamamış ve 1960 yılında da Amerikan casus uçağı U-2'nin Sovyet bölgesine dūřmesi ile de Berlin sorunu çıkmaza girmiştir (Koç, 2016: s. 44). Bu arada Dođu Almanya'dan Batı Almanya'ya göç edenlerin sayısı gittikçe artmaktaydı. 1959'da 140 bin kiři, 1969 yılında da 200 bin kişinin göç etmesinin ardından bu göçü durdurmak isteyen SSCB, Batı Berlin sınırına bir duvar ördü ve böylelikle göç sayısı ciddi bir şekilde dūřtü (Roberts, 2015: s. 720).

3.1. SOVYETLER BİRLİĞİ KOMÜNİST PARTİSİ 20. KONGRESİ

14-26 şubat 1956 tarihleri arasında Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP)'nin 20. Kongresi, 55 Komünist ve İşçi Parti temsilcilerinin katılımıyla gerçekteşti. Bu Kongre'de Kruşev, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki kaçınılmaz savaşı reddederek barış içinde bir arada yaşanılabileceğini savunmuş ve her ülkenin SSCB'den farklı bir şekilde sosyalizme ulaşabileceğini ifade etmiştir (Kurban, 2020: s. 292). Kruşev'in barış içinde bir arada yaşama doktrini, Doğu ve Batı Bloku ülkeleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, karşılıklı güven ortamının oluşturulması ve daha fazla iş birliğinin yapılması anlamına geliyordu (Pechatnov, 2010: s. 28). Fakat Kruşev, barışın var olduğu bir ortamda da Batı ile rekabetin süreceği ve kapitalizmin bünyesindeki çelişkilerden dolayı çökmesi ile bu rekabetten sosyalizmin üstün çıkacağını belirtmiştir (Batu, 1992: s. 20). Ayrıca SBKP'nin 1961 yılında ilan edilen resmi programında, 1970 yılı için bir öngörüde bulunularak SSCB'nin sanayi üretimi açısından ABD'yi geçeceği vurgulanmıştır (Roberts, 2015: s. 723). Yine bu dönemde SSCB'nin diğer sosyalist ülkelerle olan ilişkisini değiştirmek isteyen Kruşev, bu kapsamda ortaya koyduğu sosyalizme giden farklı yollar olduğu düşüncesi ile Sovyet üstünlüğünden vazgeçmeyi değil, bu üstünlüğü daha kabul edilebilir ve dolayısıyla kalıcı bir temele dayandırmayı hedefliyordu (Nogee ve Donaldson, 1987: s. 218).

Kruşev, 25 şubat 1956 tarihinde Kongre'nin kapalı oturumunda yaptığu konuşmada Stalin'e ağır eleştirilerde bulunmasının ardından Stalin'in kişilik kültü parçalandı. Kongre'de Stalin'e karşı yapılan bu suçlamının ardından 1956 yılının

ilkbahar ve yaz ayları boyunca Doğu Avrupa ülkelerinde de-Stalizasyon politikasının uygulanması ile bu ülkelerdeki Stalinist kadrolar tasfiye edilmeye başlandı (Nogee ve Donaldson, 1987: s. 219). Aynı zamanda bu ülkelerde Stalin döneminde mahkum edilen binlerce kişi de serbest bırakıldı. Kruşçev tarafından ortaya konan Stalinizmden arındırma programı ve her ülkenin kendi sosyalizmini geliştirme ilkesi, Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde derin bir etki yaratmış ve sosyalist kampı sağlamlaştırmak amacıyla uygulamaya konulan bu fikirler, bu kamp içerisinde yer alan Polonya ve Macaristan'da 1956 yılında ayaklanmalara neden olmuştur.

3.2. SSCB'NİN MACARİSTAN'A ASKERİ MÜDAHALESİ

3.2.1. Macaristan'daki Siyasi ve Ekonomik Durum

Macaristan'da 1949 yılında Matyas Rakosi'nin iktidarı tamamen ele geçirmesinin ardından katı Stalinist politikalar hız kazandı. Sovyetler Birliği'nin çizgisinde hareket eden yönetim, ülkede sanayileşmeyi artırmak için Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı hayata geçirdi ve bu plan ile sanayileşmede %130 oranında bir artış oldu (Bekcan, 2019: s. 17). Fakat, kalkınma planında sanayiye verilen önem tarıma verilmediği için planda belirtilen yatırımların yüzde 15.7'si tarım alanına ayrılmış, daha sonra ise 1951 yılında bu oran yüzde 12.9 düşmüş ve ilerleyen yıllarda bu oran git gide daha da azalmıştır (Fejtö, 2012: s. 56). Özellikle üretim yapan kulaklara (zengin toprak sahipleri) karşı girişilen müdahalelerin neticesinde üretimin oldukça düşmesi, devletin köylünün elindeki ürünlere el koyması ve bu ürünleri düşük fiyattan alması ile köylü nüfusunun büyük çoğunluğunda yönetime karşı bir tepki oluşmuştur (Fejtö, 2012: s. 56-57).

Sovyetler Birliği'nde Stalin'in ölümünün ardından yönetimde yaşanan değişiklik Macaristan'ın da siyasi hayatını büyük ölçüde etkiledi (Uslu, 2006: s. 134). Yeni yönetimde benimsenen kolektif liderlik anlayışının Macaristan'da da uygulanması için Haziran 1953'te Rakosi Moskova'ya davet edildi ve kendisinden hem parti lideri hem de hükümet başkanlığı görevini birlikte yürütmemesi istendi

(Crump, 2016: s. 15). Bu bağlamda daha sonra Macaristan'daki devrimin lideri olacak Imre Nagy'nin Başbakanlık görevine getirilmesi ile birlikte parti lideri Rakosi ve Başbakan Imre Nagy arasında yeni bir rekabet ortaya çıktı (Crump, 2016: s. 15). Nagy, daha önceden Tarım ve İçişleri Bakanlığı görevlerinde bulunmuş ve özellikle Tarım Bakanı olduğu dönemde gerçekleştirmiş olduğu toprak reformu ile kırsal kesimde büyük destek toplamıştı (Uslu, 2006: s. 135).

4 Haziran 1953 tarihinde Nagy'nin parlamentado okuduğu yeni hükümet programı; ekonomik, siyasi ve kültürel birçok alanda önemli reformların yapılmasını hedefliyordu (Uslu, 2006: s. 135). Bu kapsamda ekonomi alanında birtakım gelişmeler kaydedildi; halkın yaşam standartlarının artırılması için tüketim mallarının üretimine hız verildi, kolektif çiftliklere katılma zorunluluğu kaldırıldı ve toprak mülkiyeti tanındı (İrge, 2006: s. 142). Aynı zamanda siyaset alanında ise siyasi suçluların serbest kalması ve çalışma kamplarının kapatılması gibi önemli adımlar atıldı (Uslu, 2006: s. 135). Ancak bu yeni hükümet iki yıl ayakta kalabildi ve Sovyetler Birliği'nde Nagy'yi destekleyen Malenkov'un yönetimden uzaklaştırılmasının ardından Nagy de Nisan 1955'te istifaya zorlandı (Fejtö, 2012: s. 65). Nagy'nin görevden alınması sonrasında da yerine Andreas Hegedüs getirildi.

3.2.2. 1956 Polonya Ayaklanması

SBKP'nin 20. Kongresinde Kruşçev'in Stalin'i suçlayan bir konuşma yapması ve her ülkenin kendi sosyalizmini geliştirebileceğinin ifade edilmesinin akabinde Polonya'da hükümete karşı bir ayaklanma gerçekleşti. Polonya'da Stalin'in ölümünden sonra bazı reformları hayata geçiren Komünist Parti Genel Sekreteri Boleslaw Bierut, 12 Mart 1956 tarihinde Kruşçev'in yapmış olduğu gizli konuşmanın ardından hayatını kaybetmiş ve yerine daha ılımlı bir lider olan Edward Ochab gelmiştir (Crump, 2016: s. 17). Yeni liderin gelmesi ile ilk defa bir parti kongresinde ekonomik ve sosyal sorunlar tartışılmış ve parti lideri Ochab da birtakım reformların yapılacağına söz vermişti (Sander, 2014: s. 381). Bu dönemde Ochab genel bir af ilan etti, gizli polis biriminde tasfiyeler yaptı ve basına son on yılda olduğundan daha fazla alan sağladı (Dallin, 1961: s. 338).

29 Haziran 1956'da ise Poznan kentindeki işçiler tüketim maddelerinin kıtlığına, düşük ücretli çalışma koşullarına, yaşam kalitesinin kötülüğüne ve genel olarak ekonominin kötü gidişatına tepki olarak ayaklandılar (Karadeli, 2020: s. 61). Bu ayaklanma, ilk başta ekonomik temelli bir ayaklanma olmasına rağmen daha sonra siyasi bir nitelik kazanmıştır. Bu duruma karşı ise kolluk kuvvetleri harekete geçirilmiş ve iki gün boyunca Poznan kentinde yaşanan çatışmalarda 53 kişi hayatını kaybetmiş, 300'den fazla kişi yaralanmış ve 323 kişi de tutuklanmıştı (Nogee ve Donaldson, 1987: s. 219). Olayların ardından durumun ciddiyetini fark eden parti yönetimi, hızlı bir şekilde işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için işçi ücretlerine yüzde 50 oranında bir zam yaptı (Karadeli, 2020: s. 61).

Bu arada 1949 yılında ulusal sosyalizmi savunması ve zorla kolektifleştirmeye karşı çıkması sonrasında partiden ihraç edilip hapse atılan Wladyslaw Gomulka, Polonya'da ulusal bir simge haline geldi ve 19 Ekim 1956'da da Polonya Komünist Partisi Genel Sekreteri oldu (Sander, 2014: s. 382). Ulusal sosyalizm fikrini Polonya'da uygulamakta oldukça ısrarcı olan Gomulka, Sovyetler Birliği'ne Varşova Paketi'nden ayrılmayacağını, başka partilerin kurulmayacağını, Sovyetlerle var olan ilişkilerin devam edeceğini taahhüt etmiş ve buna karşılık Sovyetler de Polonya'nın içişlerine karışmayacağını belirtmiştir (Sander, 2014: s. 383). Böylelikle Sovyetler Birliği'nin herhangi bir askeri müdahalesi olmadan Polonya'daki olaylar durulmuştur.

3.2.3. 1956 Macaristan Ayaklanması ve Askeri Müdahale

SBKP 20. Kongresi sonrasında Doğu Avrupa'da ortaya çıkan değişim rüzgarından etkilenen bir diğer ülke de Macaristan olmuştur. Nagy'nin görevden alınmasından sonra toplumda devam eden huzursuzluğu biraz azaltmak isteyen Rakosi, önce siyasi suçluları serbest bırakmaya başladı ve daha sonra da öğrencilerin, entelektüellerin tartışma merkezi olan Petöfi Kulüpleri'nin kurulmasına izin verdi (Sander, 2014: s. 384). Bu tartışma kulüplerinin adı Sandor Petöfi'den gelmekteydi. Petöfi, 1848 yılında Fransa'daki devrimci dalga'nın Avrupa'ya yayılması neticesinde,

o dönem Habsburg yönetimi altında olan Macaristan'da gerçekleşen devrimci hareketin önemli simgelerinden biriydi (Geniş, 2018: s. 116). Fakat Macaristan'da ortaya çıkan devrime karşı Habsburg İmparatoru, Rus Çarı I. Nikola'dan yardım istemiş ve bu yardım neticesinde iki ülkenin orduları birleşerek Macar devrimini bastırmışlardır (Geniş, 2018: s. 117).

Rakosi'ye karşı muhalefetin ana merkezleri olan Petöfi Kulüpleri'nin 27 Haziran 1956 tarihinde düzenlediği "*Basın ve Enformasyon Sorunları Üzerine Tartışma*" programına 6 bin kişi katılmış ve burada Stalinist politikalar eleştirilmiştir (Uslu, 2006: s. 137). Petöfi Kulüplerinde tartışmalar devam ederken Polonya'nın Poznan kentinde yönetime karşı ciddi bir ayaklanmanın olduğu haberi geldi. Bu arada ülkedeki durumun kendi aleyhinde geliştiğini gören Rakosi, aydınları ve öğrencileri bastırmak için bu tartışma kulüplerini kapatma kararı aldı (Sander, 2014: s. 384). Yaşanan olayların akabinde ise Sovyet Politbüro üyesi Anastas Mikoyan Macaristan'a gelmiş ve Rakosi'nin Parti Genel Sekreterlik görevini bırakmasını istemişti (Uslu, 2006: s. 137). Böylece Rakosi'nin yerine daha ılımlı ancak eski bir Stalinist olan Ernest Gerö getirildi ve yeni lider kapatılan tartışma kulüplerini tekrardan açtı (Uslu, 2006: s. 137). Fakat Gerö'nün de reformları gerçekleştirememesi ve halktan gelen talepleri yerine getirememesi üzerine Ekim ayında Macaristan'da bir dizi gösteri yapıldı (Crump, 2016: s. 17). Bunlardan ilki, Stalin döneminde Titoculukla ve sağcı sapma ile suçlanarak idam edilen Lazslo Rajk'ın itibarının iade edilmesinin ardından 6 Ekim'de düzenlenen cenaze töreniydi (Uslu, 2006: s. 137-138). Cenaze töreni için seçilen 6 Ekim tarihi, 1848 yılındaki Macar devriminin liderlerinin 6 ekim 1849'da toplu bir şekilde öldürüldüğü güne denk geliyordu (Uslu, 2006: s. 138).

22 Ekim günü Politeknik Üniversitesi'nde bir toplantı yapan öğrenciler, 23 Ekim'de bir gösteri yapılmasını planladılar ve ayrıca isteklerinin sıralandığı bir bildiri yayınladılar. Bu bildiri özet olarak; Imre Nagy Başkanlığında yeni bir hükümetin kurulması ve Rakosi destekçilerinin partiden temizlenmesi, Yöneticilerin gizli seçimle gelmesi ve çok partili yaşama geçilmesi, Sovyet birliklerinin Macaristan'dan çekilmesi, Macaristan-Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi,

Stalin'in heykelinin kaldırılması, siyasi ve ekonomik davaların tekrardan incelenmesi gerektiği belirtilmiş ve son madde de Polonya'daki özgürlük hareketleri ile dayanışma oluşturmak için bir gösteri düzenleneceği ifade edilmiştir (Fejtö, 2012: s. 132). Bildirinin yayınlanmasının akabinde 23 Ekim günü Budapeşte'de öğrenciler gösterilere başladılar. Gerö bu gösterileri karşı devrimci bir hareket olarak nitelendirdi ve Sovyet birliklerinin müdahale etmesini istedi (Uslu, 2006: s. 141). AVH (Macaristan Güvenlik Polisi) ve Gerö'nün isteği üzerine gösterileri yatıştırmak için Budapeşte'ye giren Sovyet tankları durumu daha da kötü bir hale getirdi ve şiddetli çatışmaların neticesinde göstericilerden en az 25'i hayatı kaybetti ve 200'den fazlası da yaralandı (Taubman, 2004: s. 296).

Olayların gerçekleştiği gün Sovyetler Birliği Politbürosu'ndan Suslov ve Mikoyan Budapeşte'ye gelerek, Nagy'nin Başbakanlığa ve Janos Kadar'ın da Gerö'nün yerine Parti Sekreterliği'ne getirilmesini sağladılar (Fejtö, 2012: s. 83). Nagy başa geçer geçmez güvenlik güçlerinin dağılmasını ve Sovyet birliklerinin çekilmesi istedi. Daha sonra 27 Ekim'de Sovyet birliklerinin çekileceğinin duyurulmasının ardından 28 Ekim'de birlikler Budapeşte'den çekildi (Crump, 2016: s. 18). Ancak Sovyet birliklerinin Macaristan'dan tamamen çekilmesi söz konusu değildi. Bu arada 28-31 Ekim tarihleri arasında her meslek, her idare, her kurul ve her mahalle kendi ihtilalci konseyini oluşturmuş ve bu konseyler Nagy hükümeti üzerinde çok etkili olmuşlardır (Fejtö, 2012: s. 110). 30 Ekim'de ise Nagy'nin Macaristan'da çok partili yaşama geçildiğini duyurmasının akabinde hızlı bir şekilde birçok parti kurulmuş ve bu durum Sovyetler Birliği'ni oldukça rahatsız etmiştir.

1 Kasım 1956 tarihinde Nagy'nin radyoda yapmış olduğu konuşma sonrasında Macaristan'ın Varşova Paktı'ndan ayrılarak tarafsızlığını ilan etmesiyle Sovyetler Birliği ile ipler tamamen koptu. *“Macar halkına ve tarihine karşı derin sorumluluk içinde olan ve Macar milyonlarının bölünmez iradesini temsil eden Macar ulusal hükümeti, Macar Halk Cumhuriyeti'nin tarafsızlığını ilan eder. Macar halkı, bağımsızlık, eşitlik ve BM Ana Sözleşmesi ruhuna uygun olarak komşuları Sovyetler Birliği ve bütün dünya halkları ile birlikte gerçek dostluk içinde yaşamayı istiyor.*

Macar halkı hiçbir güç blokuna katılmadan ulusal ihtilalinin başarılarını geliştirmeyi ve kuvvetlendirmeyi arzu ediyor.” diye seslenen Nagy, Birleşmiş Milletler’den de Macaristan’ın bağımsızlığının tanınmasını istedi, ama bu durum gerçekleşmedi (Kissinger, 2015: s. 541). Çünkü Birleşmiş Milletler o sırada Süveyş Krizi’ne odaklanmış durumdaydı. Diğer bir taraftan Sovyetler Birliği , Macaristan’da yaşanan olayları sosyalizmin kazanımlarını ortadan kaldırmayı, eski burjuvazi düzeni yeniden getirmeyi ve toplumsal ilerlemeyi tersine çevirmeyi hedefleyen bir karşı devrimci hareket olarak görmüş ve Macaristan’daki devrimci hareketleri bastırmak için, 4 Kasım sabahı binlerce Sovyet tankı Budapeşte’ye girmiştir (Bekcan, 2019: s. 22).

Müdahalenin gerçekleştiği gün Başbakan Nagy radyodan halka seslendi: *“Ben Imre Nagy, Bugün tan yeri ağarırken Sovyet Birlikleri, Macar demokrasisinin hukuki hükümetini devirmek amacıyla başkente saldırı başlattılar. Birliklerimiz savaşıyorlar. Hükümet görev yerindedir. Durumu Macar halkına ve bütün dünyaya duyuruyorum.”* (Fejtö, 2012: s. 135). Fakat Sovyet birliklerinin müdahalesi ile Macaristan’daki ayaklanma bastırılmış, müdahale sırasında başta Nagy olmak üzere birçok hükümet yetkilisi Yugoslav Büyükelçiliği’ne sığınmış ve 7 Kasım’da da Janos Kadar, yönetimin başına geçmiştir. Bu arada 23 Kasım’da Yugoslav Büyükelçiliği’ne sığınanlar, Sovyetler Birliği tarafından alıkonularak Romanya’ya götürülmüş ve Macar Halk Cumhuriyeti’ni yıkmakla suçlanan Nagy ve üç arkadaşı 1958 yılında da idam edilmişlerdir (Fejtö, 2012: s. 155-156). SBKP’nin resmi yayın organı olan Pravda gazetesi, Macaristan’daki olayları faşist, karşı devrimci olarak nitelendirmiş ve Sovyetlerin müdahalesinden sonra da karşı devrimcilerin ezildiğini belirtmiştir (Uslu, 2006:s.150). Yaşanan olaylar sonrasında Macaristan İstatistik Departmanı’na göre ayaklanma süresince 2700-2900 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 13 bin kişi yaralanmış ve binlerce kişi de Macaristan’dan göç etmek zorunda kalmıştı (Dallin, 1961: s. 381).

3.2.4. Müdahalenin Uluslararası Yansımaları

1 Kasım'da Sovyet yöneticileri Kruşçev ve Malenkov, Macaristan'a müdahale konusunda Doğu Avrupa'daki müttefiklerinin desteğini alabilmek için Bükreş'e, Sofya'ya ve sonrasında da Yugoslavya ile görüşmek üzere Brion Adası'na gitmişlerdi (Fejtö, 2012: s. 120). Bu arada Yugoslavya'da Macaristan'daki ayaklanmalar ilk başta büyük bir destek bulmuştu, ancak olayların anti-sosyalist bir hal aldığı düşünün Tito, Kruşçev ve Malenkov ile Brion Adası'nda görüştü (Uslu, 2006: s. 151). Gerçekleşen bu görüşmede Sovyetler Birliği'nin Macaristan'a yapacağı müdahale tartışılmış ve ayrıca müdahale sonrasında Tito'nun da ısrarı üzerine Janos Kadar'ın yönetimi ele alacağı kararlaştırılmıştır (Uslu, 2006: s. 152). Böylelikle Kruşçev, Yugoslavya'nın müdahale karşısında herhangi bir sorun oluşturmasını engellemiş oldu. Aynı zamanda Kruşçev diğer Doğu Avrupa ülkeleri ile de görüşerek bu müdahaleyi meşru bir zemine oturtmaya çalıştı.

Olaylar sırasında Çekoslovakya'da ve önemli bir sayıda Macar azınlığa ev sahipliği yapan Romanya'da Stalinist liderler bulunmaktaydı ve her iki ülke de Sovyetlerin müdahalesine tam destek vermiştir (Uslu, 2006: s. 150). Ayrıca Arnavutluk'un Stalinist lideri Enver Hoca bir taraftan bu müdahaleye destek verirken, diğer taraftan da Kruşçev'i Stalinist kazanımları ortadan kaldırmakla eleştirmiştir (Uslu, 2006: s. 151). Doğu Avrupa ülkeleri arasında Macaristan'daki ayaklanmaya ciddi anlamda en çok destek veren ülke ise Polonya olmuştur. Çünkü Polonya halkı Macaristan'daki olayların kıvılcımının Polonya'da çakıldığı gayet farkındaydılar ve ayaklanma süresince Doğu Bloku ülkeleri arasında en objektif yayın yapan ülke de Polonya olmuştu (Fejtö, 2012: s. 26). Çin Komünist Partisi'nin resmi yayın organı olan Halkın Günlüğü (People's Daily) gazetesinde ise, Sovyetler Birliği'nin Macaristan'a yaptığı müdahalenin tamamen adil olduğu vurgulanmış, ayrıca bu müdahalenin sadece Varşova Anlaşması'na uygun olarak gerçekleştirilmediği, aynı zamanda Macar halkının gerçek arzularına uygun bir şekilde yapıldığı belirtilmiştir (The New York Times, 1956).

Süveyş Krizi ile aynı döneme denk gelen Sovyetler Birliği'nin Macaristan müdahalesine, Batı ülkeleri oldukça sessiz kalmıştı. Mısır'da iktidarı 1952 yılında tamamen ele geçiren Cemal Abdülnasır'ın Asvan Barajı'nı yapabilmek için dış krediye ihtiyacı vardı. Ancak Mısır'a kredi verebilecek olan ABD ve İngiltere'nin, Mısır'ın Doğu Bloku ülkelerinden silah alması ve İsrail'e karşı bir tehdit oluşturmasından dolayı kredi vermeyeceklerini açıklamaları üzerine Nasır, gerekli olan parayı sağlamak için İngiliz ve Fransızların kontrolü altında olan Süveyş Kanalı'nı millileştirmiş ve böylelikle Süveyş Krizi ortaya çıkmıştı (Sander, 2014: s. 301-302). Bu durumun akabinde İngiltere ve Fransa için oldukça büyük getirisi olan bu kanalın yeniden kontrolünü sağlamak için Paris'te, Fransa, İngiltere ve İsrail'in de katıldığı bir gizli toplantı düzenlendi ve bu görüşmede yapılan anlaşmaya göre İsrail Sina Yarımada'sını işgal ederken Fransız ve İngiliz birlikleri de Kanal'a çıkacaklardı (Sander, 2014: s. 302). 29 Ekim 1956 tarihinde İsrail Sina yarımadasını işgal etmiş ve işgalin ardından İngiliz ve Fransızlar da Kanal'a asker çıkarmışlardı.

ABD ile Batılı müttefikleri arasında birtakım sorunlara neden olan İngiliz ve Fransızların Süveyş Harekatı, Batılı ülkelerin Sovyetler üzerinde oluşturabilecekleri güçlü bir baskıyı azaltmış oldu (Fejtö, 2012: s. 104). Sovyetlerin askeri müdahalesine kendi politikalarında öncelik vermeyen Batı ülkeleri daha farklı konulara önem vermekteydi; Alman Başbakanı Konrad Adenauer ile Fransa Başbakanı Guy Mollet arasında 6 Kasım 1956'da gerçekleşen görüşmenin ana konusu Avrupa bütünleşmesiydi, 8 Kasım'da ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower ile görüşen Fransa'nın Washington Büyükelçisi Hervé Alphand, Süveyş Krizi'nin ortaya çıkardığı karşılıklı güven problemini çözmek için ABD, İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkilerin yeniden güçlendirilmesi gerektiğini ifade ediyordu ve aynı zamanda İngiltere ve Fransa arasında gerçekleşen ikili görüşmelerde de Süveyş Krizi ve bu krizin sonuçları üzerinde durulmuştu (Kecskés, 2016: s. 107-108).

Macaristan'da gösteriler devam ederken oldukça sessiz kalan ABD ise, bir yandan Macarlara destek vermek istiyor diğer yandan Sovyetlere Macaristan'a müdahale etmesi için bir bahane vermek istemiyordu (Kissinger, 2015: s. 536-537).

Daha sonra 25 Ekim'deki Sovyetlerin ilk müdahalesinin ardından yayımladığı bir bildiri ile Başkan Eisenhower bu müdahaleyi kınadı ve *“Amerika bütün kalbiyle Macar halkının yanındadır”* ifadesini kullandı (Fejtö, 2012: s. 103). Fakat ABD, kendi güvenliğini doğrudan etkilemeyen Macaristan'daki ayaklanmalara tam anlamıyla bir destek vererek İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan statükoyu bozmak istemiyordu (Fejtö, 2012: s. 104). 13 Mart 1957 tarihinde Avustralya'da dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, yaptığı bir basın toplantısında Macaristan olaylarına neden askeri bir destek vermediklerini açıklamıştı: *“Macaristan'a askeri yardım yapmak için bir dayanağımız yoktu. Böyle bir yükümlülüğümüz yoktu ve yardım yaparsak bunun Macaristan halkına veya Avrupa halkına yahut dünyanın geri kalan kısmına herhangi bir yararı olacağını düşünmedik”* (Kissinger, 2015: s. 545). Bu arada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin SSCB'nin Macaristan'dan çekilmesini isteyen kararı, Sovyetler tarafından veto edilmiş ve ayrıca Macaristan'a BM gözlemcilerinin gönderilmesi kararına 8 ret, 15 çekimsiz ve 50 kabul oyu verilmesine karşın bu karar uygulanmamıştır (Kissinger, 2015: s. 541-542). Neticede çatışmalar boyunca Batı ülkelerinde Macaristan'a ciddi bir destek gelmemiş ve Macar halkı Sovyet birliklerinin karşısında yalnız kalmıştır.

Batı ülkelerindeki kamuoyu ise Macaristan'daki olaylara karşı sessiz kalmamış ve birtakım protestolar gerçekleştirmişlerdir (Fejtö, 2012: s. 20). Ayrıca Sovyetlerin müdahalesine Avrupa'daki Komünist Partilerin destek vermesi üzerine bu duruma tepki olarak İngiltere, Fransa ve İtalya'da bazı Komünist Parti üyeleri istifa etmişti (Fejtö, 2012: s. 23-24). Ünlü Fransız yazar Jean Paul Sartre, L'Express dergisi tarafından yayımlanan bir makalede, Sovyetlerin müdahalesini eleştirmeyen Sovyet yazarları ile tüm ilişkilerini kopardığını, Fransız Komünist Partisi'nin bu müdahaleyi onaylamasından dolayı partiye olan desteğini kestiğini ve aynı zamanda Fransız-Sovyet Dostluk Topluluğu'nu bıraktığını ifade etmiştir (The New York Times, 1956). Yine Sovyetlerin bu müdahalesi, İtalya'da hem protestolara neden olmuş hem de İtalyan siyasetinde birtakım sorunlara yol açmıştır. İtalyan Komünist Partisi (PCI) Genel Sekreteri Palmiro Togliatti Macaristan'daki gösterileri karşı devrimci olarak nitelendirirken, Komünist Parti ile ittifak halinde olan İtalyan Sosyalist Partisi (PSI)'nin lideri Pietro Nenni ise Sovyetlerin Macaristan müdahalesini eleştirmiş ve bu

durumun akabinde de Komünist Parti ile Sosyalist Parti arasında yollar ayrılmıştı (Fejtö, 2012: s. 25).

3.2.5. Müdahale Sonrasında Kurulan Janos Kadar Yönetimi

SBKP 20. Kongresi sonrasında Doğu Avrupa'da, biri Polonya'da diğeri de Macaristan'da olmak üzere iki önemli ayaklanma meydana gelmişti. Polonya'daki ayaklanmada tarafların anlaşması ile bir askeri müdahale olmazken, Macaristan'da ise tam tersi bir durum yaşanmıştır. Polonya'daki ayaklanma sürecinde Sovyetler Birliği'nin askeri müdahaleden kaçınmasının bir takım sebepleri vardı: Öncelikle Polonya'da Parti, Macaristan'daki Parti'ye göre ayaklanma sürecinde daha etkin bir rol izlemiş ve eylemcilerin radikalesmesini engellemiştir (Uslu, 2006: s. 152). Ayrıca Polonya'da başa gelen Gomulka yönetimi Varşova Paktı'ndan çıkmayacağını ve Sovyetlerle var olan ilişkilerin devam edeceğini taahhüt ederken, Imre Nagy ise Macaristan'ın tarafsızlığını ilan etmiştir. Böylelikle bu durum Sovyetler Birliği'nin askeri müdahalesine önemli bir zemin oluşturmuştur.

Macaristan'daki ayaklanmalar sırasında Parti Genel Sekreteri olan Janos Kadar, 1988 yılında emekli olana kadar ülkeyi yönetmiştir. Kadar yönetimi iktidara geldiği sırada, her ne kadar Sovyet birlikleri Macaristan'daki ayaklanmaya hızlı bir şekilde müdahale etmiş olsa da Macar ayaklanması sırasında kurulan onlarca konseyin direnişi bir buçuk ay boyunca devam etti ve bu da gösterilerin güçlü bir kitlesel temele sahip olduğunu ortaya koydu (Uslu, 2006: s. 147). Ocak 1957'de yapmış olduğu bir konuşmada Kadar, Imre Nagy hükümetini karşı devrimci bir hükümet olmakla suçladı ve kendi kurduğu hükümetin temel amacının karşı devrimci hareketleri yok etmek olduğunu açıkladı (Lomax, 1990: s. 289).

Yeni yönetim 1960'lı yılların başına kadar baskıcı politikalarını sürdürmüş, 1960'lı yıllar itibariyle daha liberal politikalar izlemeye başlamıştır. Bu kapsamda ekonominin iyileştirilmesi, sosyalist olmayan kişilere yönetimde yer verilmesi, özellikle Stalin döneminde şiddetli bir şekilde baskıya uğrayan eski toprak sahiplerinin

kolhozlara dahil olmasına izin verilmesi ve Batı'ya turistik gezilerin yapılmasında serbestlik sağlanması gibi birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiştir (Fejtö, 2012: s. 168). Böylelikle Macaristan, devrim sonrasındaki ilk on yıl içinde Polonya'dan hem içişleri hem de dışişleri bakımından daha özgür bir ülke olmuştu (Kissinger, 2015: s. 546). Ayrıca 1968 yılında ekonomide modernizasyon sağlamak isteyen Kadar, Yeni Ekonomik Mekanizma adlı programı başlatması ile ekonomide merkezi otoriteyi daha esnekleştiren bir politikayı benimsedi (Ouimet, 2003: s. 73). Ancak Sovyetler Birliği, ekonomik reformların siyasi reformlara dönüşmesinden şüpheleniyordu ve bu durumun akabinde 14-15 Kasım'da düzenlenen Merkez Komitesi Genel Kurulu'nda Macar Sosyalist İşçi Partisi, SSCB tarzı ekonomi politikalarına geri dönülmesi yönünde karar aldı (Ouimet, 2003: s. 74).

Macaristan 1975 yılında imzalanan Helsinki Sonuç Bildirgesi'nin yaratmış olduğu ılımlı havadan etkilenmiş ve Kadar yönetimi ülkeyi dünyaya açmaya çalışmıştır (İrge, 2006: s. 143). Bu arada 1978 yılında dış ticaret açığı ciddi seviyelere ulaşmış ve 1980 yılında da negatif büyüme gerçekleşmiştir (Karadeniz, 2020: s. 5). Böylece Macaristan'da yaşam standartları düşmüş, işçi ücretleri azalmış ve ekonomide büyük bir durgunluk dönemi başlamıştır (Karadeniz, 2020: s. 5). Bu durumların ardından Macaristan, Doğu Bloku ülkeleri arasında en fazla nakit borcu olan ülke oldu ve ekonomik büyüme oranında Çeklerin, Rumenlerin ve Doğu Almanların gerisinde kaldı (Mazower, 2003: s. 429). Diğer sosyalist devletlere göre daha erken bir tarihte kapitalizm yoluna giren Macaristan, 1982 yılında IMF (Uluslararası Para Fonu)'ye üye olmuş ve bu tarihten itibaren Sovyetler Birliği'nin etkisinden çıkıp daha çok Batı'nın etkisini altına girmiştir (Sancaktar, 2019: s. 41). Daha sonra ise dış ticarete devlet tekeline son verilmiş, özel bankaların kurulmasına izin verilmiş ve özel mülkiyet hakları tanınmıştır (Sancaktar, 2019: s. 41).

Macaristan'da 1980'li yıllarla birlikte ekonomideki liberalleşme toplumsal muhalefet hareketlerin de gelişmesine katkı sağladı (Sancaktar, 2019: s. 41). 1988'de Özgür Demokratlar Birliği, Genç Demokratlar Federasyonu ve Macar Demokratik Forumu gibi muhalif hareketlerin iyice güçlenmesi ile ülkede yönetime karşı

protestolar yapılmasının ardından olayların hükümet üzerinde büyük bir baskı oluşturmasıyla 1988 yılında Janos Kadar istifa etmiş ve yerine reformcu Karoly Grosz Parti Genel Sekreteri olmuştur (Sancaktar, 2019: s. 41).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BREJNEV DÖNEMİ SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DOĞU AVRUPA POLİTİKASI (1964-1982)

14 Ekim 1964 tarihinde Kruşçev'in istifasının ardından Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne Leonid Brejnev ve aynı zamanda Hükümet Başkanlığı makamına da Aleksey Kosigin getirildi. Brejnev'in iktidarda kaldığı süre boyunca Stalin ve Kruşçev dönemlerinde bürokratlara karşı yapılan temizlik hareketleri yapılmamış ve bu sebepten dolayı da Brejnev dönemi bürokratik bir istikrar dönemi olmuştur (İrge, 2006: s. 132). Bu dönemde bir taraftan Sovyetler Birliği ile ABD arasında askeri denge sağlanmış, Sovyetlerin etkisi Asya ve Afrika ülkelerine yayılmış, diğer taraftan ise Polonya'daki kriz, Afganistan'da uzun süren savaş, Mısır ve Hindistan'da nüfuz kaybı ve Çin-Sovyet anlaşmazlığı Sovyetlerin uluslararası sistemdeki gücünü tehlikeye atmıştı (Bunce, 1983: s. 129-130). Ayrıca Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında derinleşen çatışma durumu da SSCB'yi Batı ile ilişkileri normalleştirmeye yönlendirmişti (Ouimet, 2003: s. 69-70).

20 Kasım 1964 tarihinde Brejnev, Taşkent'te yaptığı konuşmada kapitalist ülkelerle olan ilişkilerde barış içinde bir arada yaşama ilkesini savunduğunu ifade etmiş, Sovyet dış politikasının en önemli görevinin komünizmin inşası için gerekli olan barış ortamını kurması olarak belirtmiş ve SSCB ile dostluk içinde yaşamak isteyen ülkelerin her zaman SSCB'nin dostluğu ile tanışacaklarını vurgulamıştır (The New York Times, 1964). Brejnev ortaya koyduğu yumuşama (detente) politikası ile Batı ülkelerinden mal, kredi ve teknoloji transferi yaparak Sovyetler Birliği'nin Batı karşısında gelişimine katkı sağlamak istiyordu (Giritli, 1977: s. 40). Böylece dış politikada Brejnev yönetimi, Kruşçev'in ortaya koyduğu Batı ile barış içinde bir arada yaşama ilkesini sürdürmeye devam etmiş ve ayrıca bu dönemde uluslararası iklim de bu ilkenin uygulanması açısından oldukça elverişli bir ortam sunmuştu. (Hoffmann,

1987: s. 24). Yine bu dönemde Çekoslovakya Dışışleri Bakanı Bohuslav Chnoupek'in Komünist Parti'nin yayın organı olan Tvorba'da kaleme aldığı bir makalede, barış içinde bir arada yaşama politikasının uzun vadede sosyalizme çok önemli yararlar sağlayacağını ve bu kapsamda gelecekte sosyalistlerin ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda Batı'yı geçerek üstünlük sağlayacaklarını ifade etmiştir (Giritli, 1977: s. 38).

Bu yıllarda Sovyetler Birliğı ve ABD arasında nükleer silahlar açısından bir denge durumu oluşmuş ve bu durum da uluslararası ortamın yumuşamasına büyük katkıda bulunmuştu. Özellikle 1962 yılında meydana gelen Küba Krizi ile iki blok arasında ortaya çıkan nükleer savaş tehdidi, tekrardan böyle bir durumun yaşanmaması adına ABD ve Sovyetler Birliğı arasında silahsızlanma görüşmelerinin gerçekleşmesine yol açmıştı. Bu kapsamda Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT-1 ve SALT-2) gerçekleşmiştir. 1969 yılında Helsinki'de başlayan görüşmeler neticesinde 1972 yılında SALT 1 anlaşması imzalandı ve bu anlaşmaya göre nükleer başlıklı füze fırlatma sistemlerinin azaltılması kararlaştırıldı, ayrıca 1979 yılında imzalanan SALT 2 anlaşması ile de stratejik silahların sınırlandırılması konusunda karar alınmış, fakat ABD senatosu bu anlaşmayı onaylamamıştır (Sander, 2014: s. 465-466).

Yumuşama sürecine katkıda bulunan bir diğer önemli olay ise iki Almanya arasında yapılan anlaşmadır. 1969 yılında Batı Almanya'da Başbakan olan Willy Brandt, Doğu Almanya ile yakın ilişkiler kurmak, Polonya ile var olan sınır sorununu çözmek ve Sovyetler Birliğı ile ilişkileri yumuşatmak için harekete geçti (Kissinger, 2015: s. 712). Doğu Bloku ülkeleri ile ilişkileri düzeltmek için oluşturulan bu yeni politika "Ostpolitik" (Doğu Siyaseti) olarak adlandırılmıştır. Bu kapsamda ortaya konulan politika ile İki Almanya arasında 21 Aralık 1972 tarihinde bir anlaşma imzalanmış ve böylece taraflar birbirlerini tanıyarak 1945 yılından beri var olan bölünmüş Almanya sorununda barış sağlanmıştır (Embel, 2019: s. 2). Ayrıca Sovyetler Birliğı'nin Almanya konusundaki politikasını değiştirmesinin akabinde Batı Almanya Şansölyesi Brandt'ın Moskova'yı ziyaret etmesi ve daha sonra da 1973 yılında

Brejnev'in Bonn'a gitmesi iki ülke arasındaki ilişkileri hızlı bir şekilde geliştirmiştir (Barston, 1983: s. 83).

Yine Brejnev döneminde iki blok arasında ilişkilerin normalleşmesine önemli bir katkıda bulunan bir başka olay da 35 ülkenin (33 Avrupa Ülkesi, ABD ve Kanada) katıldığı, 1973 yılında başlayan Avrupa Güvenlik Konferansı görüşmeleridir. Yapılan görüşmelerin neticesinde 1975 yılında bu ülkeler arasında Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. Sovyetler Birliği'nin barış içinde bir arada yaşama ilkesini devam ettirmesi, İki Almanya arasında anlaşmaya varılması, SALT görüşmelerinin yapılması ve 1972'de ABD Başkanı Richard Nixon ile Brejnev'in görüşmesi Helsinki görüşmelerinin gerçekleşmesine olanak sağlamıştır (Civelek, 2006: s. 2). Sovyetler Birliği'nin bu görüşmelerden temel beklentileri İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan sınırların tanınmasını sağlamak, Batı ile teknoloji transferi yapmak ve ekonomide ortaya çıkan sorunları çözmektir (Demir, 2010: s. 29). Batı ülkelerinin amacı ise SSCB ile ilişkileri daha normalleştirerek Doğu Avrupa ülkelerinde insan haklarının ve özgürlüklerinin gelişmesine katkıda bulunmaktır (Civelek, 2006: s. 2).

Helsinki Nihai Senedi, sepet olarak adlandırılan üç ana bölümden oluşmaktaydı. Birinci sepette siyasi ve askeri konulara değinilerek "*egemen eşitlik ve egemenlik haklarına saygı, kuvvet kullanmaktan ya da kullanma tehdidinden kaçınma, sınırların dokunulmazlığı, devletlerin toprak bütünlüğünün korunması, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, içişlerine karışmama, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, halklar için eşit haklar ve kendi kaderini belirleme hakkı, devletler arasında iş birliği ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi*" gerektiği ifade edilmiştir (Embel, 2019: s. 2). İkinci sepette ise teknoloji, ekonomi ve çevre alanlarında iş birliği yapılacağı vurgulanmış ve son sepette de insan hakları, eğitim ve kültür gibi alanlardaki iş birliğine değinilmiştir (Civelek, 2006: s. 3).

Helsinki Nihai Senedi'nin önemli ilkelerinden biri olan sınırların dokunulmazlığı ilkesi ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sınır sorunlarında uzlaşmaya varılırken, üçüncü sepette kabul edilen insan hakları ile ilgili

olan ilkeler ise iki blok arasında daha sonradan gerilimin tırmanmasına neden olmuştur (Sander, 2014: s. 458). Kissenger'a göre bu senet "*Avrupa'da Sovyet hareketlerini ılımlı bir düzeye getirdi ve sonradan da Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşünü hızlandırdı*" (Kissinger, 2015: s. 737). Ayrıca Çin ile yakın ilişkileri olan Arnavutluk bu konferansa katılmamış ve konferansta alınan kararlara itiraz etmiştir. Çünkü Arnavutluk'a göre konferansın amacının, Sovyetler Birliği'nin Batı ile ilişkilerini geliştirerek bu bölgedeki sorunları hafifletmek ve böylece buradaki gevşemeden faydalanarak askeri birliklerinin önemli bir kısmını Çin sınırına yığmak olduğunu belirtmişti (Giritli, 1977: s. 45-46).

4.1. SSCB VE DOĞU AVRUPA DEVLETLERİNDE EKONOMİK SORUNLAR

Brejnev döneminin en önemli ekonomik gelişmelerinden bir tanesi Doğu Bloku ülkelerinde tüketim mallarının üretiminin artırılmasına yönelik politikaydı (Ouimet, 2003: s. 80). Batılı ülkelerde gündelik yaşamda normal olarak kabul edilen tüketim malları o dönemde sosyalist ülke halkları tarafından lüks tüketim malları olarak görülmekteydi (Roberts, 2015: s. 735). Özellikle 1970 yılında Polonya'da temel gıda fiyatlarının yükselmesinin ardından ortaya çıkan ayaklanmaların siyasi istikrarsızlığa neden olması ile bu politika hızlı bir şekilde uygulanmaya başladı (Ouimet, 2003. S. 80). Ancak, her ne kadar bu malların üretimine yönelik politikalar izlense de 1961-1974 yılları arasında Macaristan dışındaki diğer tüm sosyalist ülkelerde ağır sanayi üretimi oranı tüketim mallarının üretimi oranından fazlaydı ve bu durum tüketim mallarının daha çok Batı'dan ithal edilmesine yol açtı (Ouimet, 2003: s. 81). İthalat için gerekli olan maddi kaynak ise sadece Sovyetler Birliği'nden alınan kredilerle değil, aynı zamanda Batı ülkelerinden alınan kredilerle de sağlanmış ve böylelikle sosyalist ülkeler Batı'ya giderek daha bağımlı hale gelmeye başlamıştı (Ouimet, 2003: s. 81).

1973 yılında Arap-İsrail savaşının çıkmasının ardından OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü), İsrail'e destek veren Batı ülkelerine petrol ambargosu uygulamış ve böylece Batı'da petrol fiyatları ciddi oranda yükselmişti (Sander, 2014: s. 488). Petrol

fiyatlarının dört katına kadar çıkması ile Batı dünyası büyük bir durgunluk sürecine girerken, Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomileri ise 1960'lı yıllara göre daha da hızlı bir şekilde büyümeye devam etti (Bideleux ve Jeffries, 2007: s. 580). Özellikle Sovyetlerin 1973-1974 yılları arasında Doğu Avrupa'ya hammadde ve ucuz petrol vermeye devam etmesi COMECON ülkelerini bu krizin etkisine karşı koruyabilmişti (Kagarlitsky, 2007: s. 457). Fakat bu durum Doğu Avrupa ülkelerini enerji konusunda Sovyetlere daha bağımlı hale getirmiş ve Moskova'nın enerji fiyatlarını gözden geçirmek istemesiyle de blok içerisinde giderek büyüyen anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır (Kagarlitsky, 2007: s. 457). Yine bu dönemde Doğu Avrupa ülkeleri sosyo-ekonomik sistemlerinde temel reformlar yapmak yerine daha çok Batı'dan krediler alarak, teknoloji transferi yaparak ülkelerini geliştirme yolunu seçtiler ve böylece Batı teknolojisine ve sermayesine bağımlılığın artması Doğu Avrupa'yı siyasal ve sosyal anlamda etkilemeye başladı (Bideleux ve Jeffries, 2007: s. 582).

1970'li yıllarda aşırı birikimin ortaya çıkardığı kriz durumu 1980'lerde çözüldü, ancak yerini borç krizine bıraktı (Kagarlitsky, 2007: s. 457). O dönemde Batılı ülkelerdeki aşırı birikimin sadece bir kısmı Doğu Avrupa ülkelerine kredi olarak verilmişti ve 1980'lerin başında bu birikim sorununun çözülmesi ile yeniden nakit paraya ihtiyaç duyan Batılı devletler, Doğu Avrupa'ya yatırmış oldukları kredileri tekrardan istediler, fakat Batılı ülkelerin verdikleri krediler için daha yüksek faiz talep etmesi ile Doğu Avrupa ülkeleri ciddi bir krizin içine sürüklenmeye başladı (Kagarlitsky, 2007: s. 457). Bu arada 1979-1982 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin ekonomik büyümesinde de ciddi bir düşüş yaşanmış ve bu sefer Doğu Avrupa ülkeleri, bir yandan Batı'da yaşanan ekonomik sorunların diğer yandan da Sovyetlerin yaşadığı ekonomik durgunluğun arasında sıkışıp kalmıştı (Bideleux ve Jeffries, 2007: s. 583). Doğu Avrupa'da borç krizi derinleşirken Sovyetler Birliği'nin de bu ülkelerden yüksek petrol fiyatı talep etmesiyle birlikte ekonomik durum daha da kötüleşti (Ouimet, 2003: s. 98). Ayrıca dünyada ekonomik kriz devam ederken SSCB-ABD arasında silah yarışının yeniden hızlanması, 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi ve 1981 yılında Polonya'daki sendikal harekete karşı askeri darbenin gerçekleştirilmesi iki blok arasındaki yumuşama ortamını olumsuz yönde etkilemiştir (Tellal, 2007: s. 367-368).

4.2. 1980 POLONYA AYAKLANMASI

1980 yılında ortaya çıkan borç krizinin Doğu Bloku ülkeleri arasındaki merkez üssü olan Polonya, Batı ülkelerine olan borçlarını ödeyemeyince fiyatları yükseltme ve işçilerin reel ücretlerini azaltma kararı almış ve bu durum da ülke genelinde geniş çapta protestolara neden olmuştu (Kagarlitsky, 2007: s. 458). Polonya’da meydana gelen kıtlıklar, öğrencilerin ve işçilerin devlet tarafından bastırılması ve ekonominin kötü bir şekilde yönetilmesi Parti Genel Sekreteri Edward Gierek’e karşı güçlü bir muhalefetin oluşmasını sağladı (Bideleux ve Jeffries, 2007: s. 584). Böyle bir ortamda 1980 yılında Polonya’da bir işçi ayaklanması başladı ve işçiler Dayanışma (Solidarnost) adı altında bir sendika kurdular. Bu sendikanın lideri daha sonradan Polonya’nın Doğu Bloku’ndan ayrılmasında önemli bir rol oynayacak olan Lech Walesa’ydı. Dayanışma Sendikası’nın kurulmasıyla birlikte işçiler hükümetten sadece ekonomik talepler değil aynı zamanda siyasi taleplerde de bulunmuşlardı (Roberts, 2015: s. 740). Dayanışma Sendikası ile hükümet arasında 1980-1981 yıllarında işçi hakları üzerinde birtakım görüşmeler yapılmasına karşın ciddi bir sonuç alınamamış ve gösteriler ve grevler şiddetlenerek devam etmişti (Sancaktar, 2019: s. 46).

Polonya’da 1980-1982 yılları arasında milli gelir dörtte bir oranında azalırken, yıllık enflasyon oranı ise 1981’de yüzde 18’e ve daha sonra 1982’de yüzde 109’a yükseldi (Bideleux ve Jeffries, 2007: s. 585). Polonya’da ekonomik durum kötüye giderken Dayanışma Sendikası liderliğinde de hükümete karşı gösteriler devam ediyordu. Bu arada Brejnev yönetimi Polonya’daki olaylara karşı askeri bir müdahale konusunda oldukça kararsızdı; Sovyetler Birliği’ndeki muhafazakar yöneticiler Polonya’ya askeri müdahale yapılmasını desteklerken, reformist yöneticiler ise müdahaleye karşı çıkarak bu müdahalenin iki blok arasındaki yumuşama ortamına son vereceğini düşünmüşlerdi (Tellal, 2007: s. 368-369). Nitekim bu tartışmalar devam ederken 11 Şubat 1981’de Başbakan ve 18 Ekim 1981’de Parti Genel Sekreteri olan General Wojciech Witold Jaruzelski, 13 Aralık 1981 tarihinde Polonya’da sıkıyönetim ilan etmiştir. Darbenin hemen akabinde Dayanışma Sendikası lideri Lech Walesa ve sendika üyesi birçok kişi tutuklanmış, sendika Polonya’da yasaklanmış, ancak

yasaklanan Dayanışma Sendikası faaliyetlerini gizlice sürdürmeye devam etmişti (Sancaktar, 2019: s. 46).

4.3. SSCB'İN ÇEKOSLOVAKYA'YA ASKERİ MÜDAHALESİ

4.3.1. Çekoslovakya'daki Siyasi ve Ekonomik Durum

1953 yılında Stalin'in cenaze törenine giden Çekoslovakya Komünist Partisi (ÇKP) lideri Klement Gottwalt, törenden döndükten üç gün sonra 14 Mart 1953 tarihinde hayatını kaybetmiş, yerine Parti Birinci Sektererliği'ne katı bir stalinist olan Antony Novotny ve Devlet Başkanlığı makamına da Antonin Zapotocky gelmişti. Böylece Sovyetler Birliği'nde uygulanan kolektif liderlik modeli Çekoslovakya'da hayata geçirildi. Stalin'in ölümünün akabinde Doğu Avrupa ülkelerinde başlatılan Stalin'den arındırma (de-Stalinizasyon) politikası 1953-1956 yılları arasında Çekoslovakya'da uygulanmazken, 1953 yılında ilk Stalin karşıtı isyan da burada gerçekleşti (Uslu, 2008: s. 156). İsyanın temel sebebi ekonomik sorunlardı; Gottwalt döneminde diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Çekoslovakya'da da ağır sanayiye öncelik verilmiş, tüketim mallarının üretimi ikinci plana atılmış ve işçi ücretleri de düşük tutulmuştu (Uslu, 2008: s. 156). Düşük ücret ve yüksek enflasyondan şikayetçi olan işçiler Mayıs 1953'te hükümete karşı ayaklanmış ve bu ayaklanma şiddetli bir şekilde bastırılmıştı (Uslu, 2008: s. 156-157).

SBKP 20. Parti Kongresi'nde Kruşçev'in Stalin'i eleştirmesinin ardından Doğu Avrupa ülkelerinde Stalinist yöneticilerin tasfiyesi başlarken, bu durum Çekoslovakya'da yaşanmadı ve ayrıca ÇKP içerisinde de Stalinist yönetime karşı herhangi bir muhalefet hareketi gelişmedi (Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, 1988: s. 202). 1957 yılında ise Devlet Başkanı Zapotocky'nin hayatını kaybetmesi ile birlikte yerine Novotny geçmiş ve böylece Novotny'nin hem Devlet Başkanı hem de Parti Birinci Sekreteri olmasıyla Çekoslovakya'da kolektif liderlik modeli son bulmuştu (Uslu, 2008: s. 157-158). Bu arada 11 Haziran 1960 tarihinde Çekoslovakya'da ilan edilen yeni anayasa ile ülkenin adı Çekoslovakya Sosyalist

Cumhuriyeti oldu ve ilk kez Sovyetler Birliği dışındaki bir ülkenin adında sosyalist sifati benimsendi (Uslu, 2008: s. 158).

1950’li yıllarda Çekoslovakya’da sanayileşmenin de yüksek olması sayesinde ekonomik büyüme hızı oldukça iyi bir orandayken, daha sonra 1960’lı yılların başında büyüme hızı aniden düşmeye başladı ve bu durumu düzeltmek isteyen Novotny yönetimi 1961-1962 yıllarında iktisadi reform yapmak için harekete geçti (Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, 1988: s. 202). Bu kapsamda ekonomiyi yeniden iyi bir konuma getirmek için birtakım reformlar yapılmaya başlandı. 1965 yılında ise Çekoslovakya’daki ekonomik durumun daha da durgunlaşmasının ardından Ota şik’in başını çektiği daha liberal ek iktisatçılar Batı’daki ilerlemeler karşısında Çekoslovak ekonomisinin geri kalacağını düşünüyorlardı (Karadeli, 2019: s. 250). Bu bağlamda ortaya çıkan sorunları ozmek için ekonomi yönetiminin başına Ota şik’in getirilmesiyle daha liberal yeni reform programı uygulanmaya başlamıştır (Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, 1988: s. 202). Ayrıca, şirketlere özerklik verilmesi gibi liberal politikalara karşı getirilen eleştirilere Ota şik, reformların sosyalizm çerçevesinde yapıldığını belirtmiştir (Uslu, 2008: s. 160). Ayrıca yine bu dönemde sadece ekonomik reformlar değil aynı zamanda Stalin döneminde tasfiye edilen ve tutuklanan kişilerin itibarlarının iade edilmesi, Parti ve Devlet yönetimindeki Stalinist kadroların tasfiyesi gibi siyasi reformlar da hayata geçirildi (Uslu, 2008: s. 159). Bu yıllarda serbest kalan sosyalistlerden Slovak Gustav Husak, 1960’lı yıllarda Novotny yönetimine karşı kurulan cephede önemli bir rol üstlenecekti (Uslu, 2008: s. 159).

4.3.2. Çekoslovakya’da Reform Hareketleri (1968 Prag Baharı)

1960’ların ortalarında Çekoslovakya’da başlayan liberalleşme hareketleri Novonty ve destekçilerini rahatsız ediyordu. Uygulanan reform programı, rejime muhalif yazarlar ve öğrenciler üzerinde önemli bir etki yaratmış ve öğrencilerin yapmış oldukları hükümet karşıtı birtakım protestolar şiddetli bir biçimde bastırılmıştı (Bergeron, 1978: s. 834). Böyle bir ortamda 1967’nin son aylarında Merkez Komite’de patlak veren krizin ardından 5 Ocak 1968 tarihinde KP Birinci Sekreteri Novotny

yerine Aleksander Dubček gelmiştir. Birinci Sekreterliğe seçilen Dubček, 1960 yılında ÇKP Merkez Komite Sekteri, 1962 yılında Prezidyum üyesi ve 1963 yılında da Slovakya Komünist Partisi (SKP) Birinci Sekreteri olmuştur. Dubček, yönetimin başına geçer geçmez kısa bir süre içerisinde “insan yüzlü sosyalizm” adını verdiği birtakım reformları hayata geçirdi; basın üzerindeki sansür kaldırıldı, ekonomik reformlar tekrardan başlatıldı ve Stalin döneminde yargılanıp tutuklananların hakları geri verildi (Karadeli, 2019: s. 250). Basın sansürünün kaldırılmasının akabinde Çekoslovakya’da dergi ve gazetelerde siyasi ve sosyal sorunlar tartışılmaya başlanmış, ayrıca ülkenin birçok yerinde resmi olmayan siyasi kulüpler ortaya çıkmıştır (Kramer, 2011: s. 300).

Sovyet Politbürosu, Dubček göreve geldikten iki hafta gibi kısa bir süre sonra Prag’da yaşanan olayları tartışmaya başladı ve Sovyet Büyükelçisi Chervonenko’dan bu durum hakkında bilgi vermesi istendi (Kramer, 2011: s. 301). Büyükelçi, Dubček’in SSCB’nin sadık bir dostu olduğunu, ancak parti içerisinde bölünmüşlüğü devam ettiği bilgisini vermiş ve bunun üzerine Sovyet Politbürosu, Dubček yönetimi ile ikili ve çok taraflı temasların genişletilmesi kararını almıştır (Kramer, 2011: s. 301). Bu arada Dubček 4 Şubat’ta Macaristan-Çekoslovakya sınırında Janos Kadar ile görüşerek Çekoslovakya’da her şeyin yolunda gittiğinin güvencesini verdi ve daha sonra Doğu Avrupa’daki bir diğer önemli lider olan Gomulka’ya da aynı güvenceyi verip ülkedeki iç sorunlara yöneldi (Zeman, 1969: s. 104). 22 Şubat 1968 tarihinde sosyalist yönetimin 1948 yılında iktidarı tamamen kontrol altına almasının yirminci yılında Dubček, Doğu Avrupalı ve Rus parti liderlerinin de katıldığı törende işçilerin iş birliğine güvendiğini, var olan problemlerin temelini siyasi sorunlar olduğunu ve eski rejimin uyguladığı politikalarla mahkum edilen kişilerin haklarının yeniden verilmesi gerektiğini ifade etti (Zeman, 1969: s. 105). Dubček “insan yüzlü sosyalizm” hareketi ile Moskova’dan ayrılmayı veya Varşova Paktı’ndan çıkmayı değil, ülkede sosyalist sistemin devamlılığını sağlamak için daha iyi koşullar yaratmayı istiyordu (Karadeniz, 2020: s. 6).

22 Mart’ta Çekoslovakya Devlet Başkanı Novotny’nin istifa etmesi ile parti ve devlet yönetimi içerisinde reformcu kanadın önündeki büyük bir engel ortadan

kalkmış oldu (Uslu, 2008: s. 165). Novotny'nin istifasının ardından Dubçek'in Moskova'ya danışmadan Ludvik Svoboda'yı Devlet Başkanı olarak önermesi ve daha sonradan da Svoboda'nın Başkan olarak seçilmesi, SSCB'de Çekoslovakya'ya karşı olan endişeleri daha da artırdı (Ouimet, 2003: s. 18). Bu olaylar karşısında Sovyet yetkilileri, Dubçek'in Birinci Sekreter olmasından bu yana ilk kez Macaristan'daki gibi karşı devrimin gelişme olasılığını gündeme getirdiler (Ouimet, 2003: s. 18-19). 23 Mart'ta ise Doğu Almanya'nın Dresden şehrinde Doğu Bloku parti temsilcileri ile görüşen Dubçek, bu ülkelerin reformlar konusundaki kaygılarını gidermek için güvence vermiş, ancak ülkedeki reform hareketleri de hız kaybetmeden devam etmiştir (Uslu, 2008: s. 165). Çekoslovakya'da siyasi reform çalışmaları Zdenek Mlynar'ın başkanlığında yürütülürken, ekonomik reformlar ise Ota Šik yönetiminde uygulanıyordu ve Dubçek 1 Nisan'da yaptığı konuşmasında bu reformların amacının *“sosyalizmin verimli, insani, dayanışmacı boyutunu geliştirmek olduğunu”* belirtmişti (Uslu, 2008: S. 166).

5 Nisan 1968 tarihinde ülkede uygulanan reformlara bir çerçeve oluşturmak için ÇKP Merkez Komitesi “Eylem Programı” adlı bir belgeyi onayladı (Karadeniz, 2020: s. 6). Eylem Programı'nın temel amacı sosyalizmin gelişmesini engelleyen tüm sorunları ortadan kaldırmak ve bu gelişimi demokrasi ile güçlendirmektir (Karadeniz, 2020: s. 6). Bu programa göre parti ve devlet arasındaki ayrım yapılacak, tek partiye dayalı yönetim modeli olmayacak, temel hak ve hürriyetler garanti altına alınacak, çok partili yaşama geçmek için demokratik seçimler gerçekleştirilecek ve basın üzerindeki sansür tamamen kaldırılacaktı (Armaoğlu, 2019: s. 288). Reform programının ekonomi kısmında ise şirketlere devlet ve parti karşısında özerklik verilmesi ile ekonomide adem-i merkeziyetçi bir anlayış ortaya çıkmıştı (Uslu, 2008: s. 167). Kapsamlı bir reform kararı olan Eylem Programı'nın akabinde ÇKP'de ve hükümet içerisinde birçok reform karşıtı yetkili görevden alınmış ve bölgesel parti sekreterleri de değiştirilmişti (Kramer, 2011: s. 313). Böylece bu gelişmelerin de birleşimi ile Nisan ve Mayıs aylarında Çekoslovakya'da reformlar daha da hız kazanmıştır.

Her ne kadar Eylem Programı, Çekoslovakya’da büyük beklentilere neden olsa da Sovyetler Birliği ve diğer Varşova Paktı (Romanya hariç) üyeleri üzerinde derin endişeler yarattı (Kramer, 2011: s. 315). Başlangıçta Sovyet yöneticilerinin programa tepkisi nispeten sessizdi, ancak daha sonraki haftalarda eleştirinin boyutu katlanarak büyüdü ve Sovyet Politbürosu Eylem Programı’nın zararlı bir program olduğu görüşünde ortak karar aldı (Kramer, 2011: s. 315). 8 Mayıs’ta ise SSCB lideri Leonid Brejnev, Bulgaristan lideri Todor Jivkov, Polonya lideri Wladyslaw Gomulka, Macaristan lideri Janos Kadar ve Doğu Almanya lideri Walter Ulbricht arasında bir gizli görüşme yapıldı ve bu görüşmede Çekoslovakya’daki olaylar tartışıldı (Uslu, 2008: s. 169). Bu arada Dubçek ve diğer Çekoslovak yetkililer hem SSCB hem de Varşova Paktı temsilcileriyle ikili görüşmeler gerçekleştirip Çekoslovakya’daki gelişmeler konusundaki endişeleri gidermeye çalıştılar, ayrıca Çekoslovakya’da gerçekleşen olayların 12 yıl önce Macaristan’da gerçekleşen olaylarla bir benzerliği olmadığı konusunda da bu ülkeleri ikna etmek için büyük bir çaba gösterdiler (Kramer, 2011: s. 315).

Mayıs ayının başlarında Moskova’da gerçekleşen Çekoslovak-Sovyet görüşmelerinde, Çekoslovakya’daki olaylar hakkında daha önceden dile getirilen şikayetler tekrardan belirtilmiş, aynı zamanda uygulanan reform politikalarıyla Çekoslovak ordusunun zayıflatıldığı, Batı sınırlarındaki güvenliğin gevşetildiği ve bu durumun Varşova Paktı üyelerine karşı “emperyalist casusluğu” ve yıkıcı faaliyetleri kolaylaştırdığı ifade edilmişti (Kramer, 2011: s. 317). Sovyet yöneticileri Çekoslovak yetkililerinden basın özgürlüğüne sınırlama getirmeleri, resmi olmayan siyasi kulüpleri ortadan kaldırmaları ve parti ve devlet yönetimi içerisinde yer alan reformcuların görevden alınmaları çağrısında bulundular (Kramer, 2011: s. 320). Fakat, Dubçek’in manevra alanı daralsa da SSCB yetkililerinin yapmış olduğu uyarı dikkate alınmamış ve Çekoslovakya’daki reformlar devam etmiştir (Uslu, 2008: s. 169). Ayrıca *“Sosyalizme karşı olanların keyfi yerine gelebilir, bizim öz eleştirimiz onları zevklendirebilir ama demokrasiye yönelme hareketimizi ne doğrudan ne de dolaylı olarak etkileyemeyeceklerdir. Tersine, bu yol onları başlıca besinlerinden de yoksun bırakacaktır”* diye açıklama yapan Dubçek, sosyalizme aykırı hareket

etmediklerini ve kapitalist ülkelerin bu sürece herhangi bir etkilerinin olmayacağını da vurgulamıştır (Garaudy, 1968: s. 46).

4.3.3. Askeri Müdahale

Çekoslovakya'da karşı devrim olasılığına karşı Brejnev'in önerisi üzerine Politbüro, Çekoslovakya'da bir dizi Varşova Paktı askeri eğitim manevrasıyla bu duruma karşılık vermeye karar verdi ve Haziran ayında da Dubçek manevraların yapılmasını kabul etti (Ouimet, 2003: s. 21). Temmuz ve ağustos başlarında ise Sovyetler Birliği, reform çalışmalarını durdurmak için Çekoslovakya üzerinde önemli bir baskı kurmaya başladı ve Polonya, Doğu Almanya, Bulgaristan ve ÇKP içerisindeki reform karşıtları tarafından bu politika desteklendi (Kramer, 2011: s. 304). Daha sonra Brejnev temmuz ayında Çekoslovakya'daki olayların tartışılacağı bir konferansa Dubçek ve Başbakan Oldrich Cernik'i de davet etti, ancak Mayıs ayında Varşova Paktı üyeleriyle Moskova'da yapılan konferansa davet edilmedikleri için Dubçek ve Cernik bu toplantıya katılmadılar (Uslu, 2008: s. 170). 14-15 Temmuz'da gerçekleşen toplantı pek çok açıdan önemliydi. Daha önceden Janos Kadar ve diğer Macar yetkililer Çekoslovakya'da karşı devrim olmayacağını belirtirken, bu konferansta ise Çekoslovakya'daki durumun daha da kötü bir hal aldığı ifade ederek Doğu Alman, Polonya ve Bulgar meslektaşlarıyla ortak görüşleri paylaştılar (Kramer, 2011: s. 335). Bulgaristan lideri Jivkov ise Çekoslovakya'daki olayların artık Çekoslovakya'nın bir iç sorunu olmadığını, bu durumun tüm sosyalist ülkeleri ilgilendirdiğini ve bu sebeple kesin bir müdahale yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Peeva, 2015: s. 44).

Varşova'da gerçekleşen görüşmelerin sonucunda beş sosyalist ülkenin imzaladığı mektupta; ÇKP içerisinde sosyalizm karşıtlarının olduğu ve bunlarla mücadele edilmesi gerektiği belirtilmiş, ayrıca sosyalizmin korunmasından ve sosyalist ülkelerin kolektif güvenliklerinin sağlanmasından bu beş ülkenin sorumlu olduğu vurgulanmıştır (Uslu, 2008: s. 171). Bu mektuba yanıt olarak ise ÇKP, Çekoslovakya'nın içişlerine karışılmayacağını, reform programının sürdürüleceğini ve aynı zamanda Sovyetler Birliği Komünist Partisi temsilcileri ile görüşme

gerçekleştirmek istediklerini ifade etmiştir (Uslu, 2008: s. 171). Bu olaylar üzerine Dubçek ve Brejnev Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği sınırında yer alan Cierna nad Tisou kentine görüştüler. Burada yapılan görüşmede SSCB, Çekoslovakya'daki sosyalizm karşıtı örgütlerin ve kulüplerin yasaklanmasını, basın üzerindeki kontrollerin sıkılaştırılmasını, reformist yöneticilerin görevlerinden alınmasını ve 9 Eylül'de düzenlenmesi planlanan ÇKP 14. Kongresi'nin ertelenmesini istedi (Ouimet, 2003: s. 28).

Daha sonra 3 Ağustos'ta Dubçek, Bratislava'da Varşova Paktı temsilcileri ile görüştü. Yapılan zirvede SSCB, Çekoslovakya'daki reform programına karşı daha ılımlı davranmak için harekete geçerken, Dubçek de Parti'nin otoritesini yeniden tesis edeceğini ve Varşova Paktı'na sadık kalmaya devam edeceğini belirtmişti (Ouimet, 2003: s. 28). Gerçekleşen görüşmeler sonrasında SSCB ile Çekoslovakya arasındaki gergin ilişkiler kısmen yumuşamaya başlasa da iki ülke arasındaki gerilim devam ediyordu (Uslu, 2008: s. 172). Zirveden sonra 9 Ağustos'ta Brejnev ile Dubçek arasında gerçekleşen telefon görüşmesinde Brejnev, Çekoslovakya'daki durumun ne kadar çok ciddileştiğini vurguladı ve Cierna nad Tisou ve Bratislava'da mutabakata varılan konularda derhal harekete geçilmesini istedi (Kramer, 2011: s. 344-345). Ancak dört gün sonra Brejnev, Dubçek'i hile yapmakla ve daha önceden gerçekleşen anlaşmaları sabote etmekle suçlamıştır (Kramer, 2011: s. 345).

Yaşanan tüm olaylar neticesinde Brejnev yönetimi Çekoslovakya'ya askeri bir müdahale yapmaya karar verdi. SSCB'nin Macaristan'daki tek taraflı müdahalesinin aksine, Brejnev bu müdahaleye çok taraflı bir görünüm vermek istiyordu (Kramer, 2011: s. 348). SSCB'nin müdahale kararı Varşova Paktı müttefikleri (Romanya ve Arnavutluk hariç) tarafından da olumlu karşılanmış ve Polonya, Bulgaristan, Doğu Almanya ve Macaristan liderleri Moskova'ya giderek işgalin son hazırlıklarını görüşmüşlerdir (Ouimet, 2003: s. 32). Ayrıca Çekoslovakya'daki Sovyet Büyükelçisi ÇKP içerisindeki reform karşıtları Alois Indra ve Oldrich Pavlovsky ile gizlice bir araya gelip 20 Ağustos gecesi askeri birliklerin harekete geçeceğini ifade etmiş ve bu duruma karşılık olarak da Indra, Başkanlık Divanı ve Merkez Komitesi'nin

çoğunluğunun ve Çekoslovak Ulusal Meclis ve Hükümetin bu müdahaleyi desteyeceklerinin garantisini vermişti (Ouimet, 2003: s. 32). Bu olayların akabinde 20 Ağustos gecesi kuzeyden Polonya ve Doğu Almanya birlikleri, güneyden Macar birlikleri ve doğudan da SSCB ve Bulgaristan birlikleri Çekoslovakya sınırlarından girdiler. İşgale çok taraflı bir görünüm verilmeye çalışılsa da her şey Sovyet Yüksek Komutanlığı'nın doğrudan kontrolü altındaydı.

İşgal sırasında askeri uçak ve helikopterlerden atılan bildirilerde; *“Sosyalizme bağlı, önde gelen Devlet ve Parti liderlerinden gelen yardım ricasına cevap olarak, silahlı kuvvetlerimize Çekoslovakya halkının ve işçi sınıfının, gerici güçler tarafından giderek tehdit edilen, sosyalist kazanımlarını savunmasını desteklemeye gitmelerini emrettik. Bu eylem, emperyalist planlarla karşı karşıya kalan her ulusun, sosyalist kazanımlarını desteklemek, güçlendirmek ve savunmak için Bratislava’da benimsenen kardeş ülkelerin Komünist ve İşçi Partilerinin kolektif iş birliği ilkesi üzerinde temellenmektedir.”* şeklinde bir açıklama yapan Varşova Paktı birlikleri, gerçekleştirilen müdahaleyi meşru bir zemine oturtmaya çalışmıştır (Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, 1988: s. 19). Ayrıca bildiriye, reform yanlıları emperyalistler tarafından desteklenen karşı devrimciler olarak nitelendirilmiş ve bu karşı devrimcilerin; halkı sosyalist kadrolara karşı ayaklandırdığı, işçileri ve köylüleri yönetimden uzaklaştırdığı, eylemlere katılmayı reddeden sosyalist aydınlara baskı uyguladığı ve sosyalist kurumları ortadan kaldırmaya çalıştığı belirtilmiş ve gerçekleşen bu müdahale ile tüm sosyalizm karşıtı unsurların temizleneceği vurgulanmıştır (Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, 1988: s. 19-20).

ÇKP ve Devlet Başkanı Svoboda, Çekoslovak askeri kuvvetlerinin Varşova Paktı birliklerine karşı müdahalede bulunmamasını istediler ve nitekim herhangi bir askeri müdahale olmamış, ancak bu birliklere karşı sivil direniş başlamıştı (Uslu, 2008: s. 172). İşgalin ardından Çekoslovakya hükümeti ve olağanüstü toplanan 14. ÇKP Kongresi işgal güçlerinin geri çekilmesini talep etti. Bu duruma karşılık olarak da SSCB, olağanüstü toplanan parti kongresini ve kongrede alınan kararları kınadığını açıkladı (Uslu, 2008: s. 173). Daha sonra 21 Ağustos sabahı askeri birlikler tarafından

tutuklanan Dubçek ve diğer Çekoslovak yetkililer Moskova'ya götürüldü ve burada dört gün boyunca süren tartışmalar neticesinde 26 Ağustos'ta taraflar arasında Moskova Protokolü imzalandı (Kramer, 2011: s.354). Bu protokole göre reform hareketleri durdurulacak ve Dubçek yönetimi de yerinde kalmaya devam edecekti. Dubçek yönetiminde kalsa da uygulanan yeni politikalarla Prag Baharı son bulmuş oldu. (Karadeli, 2019: s. 251).

4.3.4. Müdahalenin Uluslararası Yansımaları

Varşova Paktı birliklerinin Çekoslovakya'yı işgal etmesine ilk tepki yine bir başka Varşova Paktı üyesi olan Romanya'dan gelmiştir. Çekoslovakya'ya yapılan müdahale sonrasında 21 Ağustos günü Bükreş'te büyük bir kalabalığa karşı konuşan Romanya Komünist Partisi Genel Sekreteri Nikolay Çavuşesku, bu müdahaleyi Avrupa'da barış için, sosyalizmin kaderi için büyük bir hata, büyük bir tehlike olarak nitelendirdi, sosyalist ulusların gelişimlerini dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan belirleme hakkını tekrardan savundu ve Romanya'nın Çekoslovak halkına ve Çekoslovak Komünist Partisine desteğini yineledi (The New York Times, 1968). Bu müdahaleye tepki gösteren bir diğer Doğu Avrupa ülkesi ise Yugoslavya'ydı. Çekoslovakya işgalini kınayan Mareşal Tito ve üst düzey parti yetkilileri bir bildiri yayınladı. Bildiriye göre bu işgal, yalnızca Çekoslovakya'ya bir saldırı değil aynı zamanda sosyalist ülkeler arasındaki ilişkilerde, dünyada sosyalizmin daha da gelişmesinde, uluslararası işçi hareketinde ve Avrupa ve dünya barışında bir tarihi kırılma noktası olarak ifade edilmiştir (The New York Times, 1968). İşgale karşı çok sert tepki gösteren bu iki sosyalist ülke Çekoslovakya'daki reform hareketlerine de büyük bir destek vermişlerdi (Uslu, 2008: s. 171). Bir başka Varşova Paktı üyesi olan Arnavutluk ise bu müdahaleye tepki olarak Pakt'tan ayrılmıştır.

Çekoslovakya'nın işgaline aktif katılım sağlayan Varşova Paktı ülkelerinde birtakım halk hareketleri meydana gelse de bu ülkelerdeki resmi organlar, Çekoslovakya'daki olaylara karşı Sovyetler Birliği'nin yanında yer almışlardı. Prag baharı, Bulgaristan'da aydın kesim ve öğrenciler üzerinde bir hareketlenmeye neden olmuş ve bu gruplar reformların başarıya ulaşacağını düşünmeye başlamışlardı (Peeva,

2015: s. 42). Fakat daha sonra resmi kurumlarından baskısıyla buradaki gruplar bastırılmış ve SBKP'ne bağlılığı yüksek olan Bulgaristan Komünist Partisi yönetimi, Çekoslovakya işgaline de tam destek vermişti (Peeva, 2015: s. 42). Yine aynı şekilde Polonya'da da halk tarafından Çekoslovakya'daki reformlar desteklense de Gomulka yönetimi bu durumun tam tersi şeklinde hareket ederek yapılan reformları eleştiriyordu (Bromke, 1978: s. 745). Gomulka 6 Mayıs 1968 tarihinde Dubçek'e gönderdiği mektupta, Polonya'nın Çekoslovakya'da karşı devrim güçlerinin hakimiyetine izin vermeyeceği konusunda uyarılmış ve bu bağlamda daha sonradan da Polonya Çekoslovakya'nın işgaline katılmıştı (Bromke, 1978: s. 746).

Çekoslovakya'nın işgal edilmesi sosyalist blokta bölünmelere neden oldu. Çekoslovakya yönetiminin kapitalizme doğru yöneldiğini ve ülkedeki durumun her geçen gün daha da kötüye gittiğini belirten Küba Devlet Başkanı Fidel Castro, Çekoslovakya'ya yapılan müdahaleyi savunmuştu (Milliyet, 1968). Çin Halk Cumhuriyeti ise Varşova Paktı'nın müdahalesini kınarken Kuzey Vietnam bu müdahaleyi desteklemişti. Aynı zamanda Avrupa'daki Komünist Partiler arasında da işgale karşı farklı tutumlar ortaya çıktı. Çekoslovakya'daki reform çalışmalarını destekleyen Batı Avrupa'daki özellikle İtalya, Fransa ve İspanya'daki Komünist Partiler, Prag Baharının şiddetli bir şekilde bastırılmasının ardından Sovyetler Birliği'ne karşı açık ve güçlü bir muhalefet oluşturmuşlardı (Kramer, 2011: s. 363). Fakat, Batı Almanya, Portekiz, Lüksemburg ve Kıbrıs'daki Komünist Partiler ise bu müdahaleye destek vermişti (Armaoğlu, 2019: s. 290). Ayrıca Müdahaleden sonra Batı Avrupa'daki Komünist Partilerin birçoğunun Sovyet yörüngesinden ayrılması ile ortaya çıkan "Avrupa Komünizmi" hareketi, uzun vadede Batı Avrupa'daki potansiyel Sovyet etkisini de azalttı (Kramer, 2011: s. 353).

Yine bu dönemde Batı dünyasındaki ülkeler tarafından işgal hemen kınansa da bu ülkelerin işgale tepkisi genel olarak zayıf kalmıştı. Ancak, Çekoslovakya'ya müdahale sırasında 600 bin civarında asker yığılması Batı'da kaygılara neden olmuş ve NATO, askeri kapasitesini daha da güçlendirmek için harekete geçmiştir (Armaoğlu, 2019: s. 290). ABD Başkanı Johnson ise işgalle ilgili kısa ve ölçülü bir

açıklamada, işgalin Birleşmiş Milletler Şartı'na aykırı olduğunu kaydetmiş ve bunun dışında herhangi bir ciddi adım atmamıştı (Goodman, 1969: s. 44). Zaten o dönemde ABD için en önemli sorun Vietnam'daki savaşı.

Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle de Çekoslovakya'daki Sovyet işgalini dost bir ulusun haklarına ve kaderine yönelik bir saldırı olarak resmen kınamış ve bu müdahale ile SSCB'nin Yalta'nın etkisiyle Avrupa'ya dayattığı blok politikasını sürdürdüğünü söylemişti (The New York Times, 1968). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde ise Çekoslovakya müdahalesi sadece dört gün tartışılmış ve Konseyin ortak bir kınama kararı da veto yetkisini elinde bulunduran Sovyetler tarafından reddedilmişti. BM Güvenlik Konseyi'nde Çekoslovakya krizi üzerine yapılan tartışmada Sovyetler Birliği'nin BM Temsilcisi Yakov A. Malik, sosyalist ülkelerin silahlı birimleri, sosyalist sisteme ve Çekoslovakya anayasasının tesis ettiği devlete yönelik dışarıda ve içeride ortaya çıkan tehdide karşı, hükümetin talebi üzerine Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti topraklarına girdiğini belirterek bu müdahaleyi savunmuştu (The New York Times, 1968).

4.3.5. Brejnev Doktrini

Sovyetler Birliği ve müttefikleri, Çekoslovakya'nın sosyalizm yolundan çıkmasının tüm sosyalist kampın çıkarlarını tehlikeye atacağını ve bu sebepten dolayı Çekoslovakya'ya müdahale ettiklerini savunuyorlardı (Rostow, 1982: s. 232-233). Yine bu doğrultuda 26 Eylül 1968 tarihinde Pravda'da politik teorisyen olan Sergei Kovalev yayınladığı bir makalede “*dünya sosyalist sistemindeki herhangi bir bağlantının zayıflamasının tüm sosyalist ülkeler üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğunu*” vurgulamıştı (Ouimet, 2003: s. 66). Çekoslovakya müdahalesi sonrasında SSCB ile Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilerin yeni çerçevesi, Sovyetlerin Batı'da “Brejnev Doktrini” olarak ifade edilen politikayı ilan etmesiyle daha da belirgin bir hal aldı (Kramer, 2011: s. 365).

İlan edilen bu doktrine göre “*her sosyalist ülke halkları ve partileri, kendi ülkelerinin gelişme yolunu belirlemede özgürdür, ancak verdikleri karar ne kendi*

ülkelerindeki sosyalizme ne de diğer sosyalist ülkelerin temel çıkarlarına zarar vermemelidir. Bireysel olarak sosyalist ülkelerin egemenliği, dünya sosyalizminin ve dünya devrimci hareketinin çıkarlarına karşı kurulamaz. Ayrıca her komünist parti, Marksizm-Leninizm ve sosyalizm ilkelerini kendi ülkesinde uygulamakta özgürdür, fakat komünist bir parti olarak kalmak istiyorsa bu ilkelerden sapmakta özgür değildir. Dünya sosyalist sistemindeki bağlantılardan herhangi birinin zayıflaması, tüm sosyalist ülkeleri doğrudan etkiler ve sosyalist ülkeler bu duruma kayıtsız kalamazlar.” (Kramer, 2011: s. 365-366). Ayrıca Brejnev, sosyalist enternasyonalizmin belirlediği ilkeler çerçevesinde sosyalist ülkeler arasındaki karşılıklı yardımlara, sosyalist sisteme karşı oluşan tehditleri ortadan kaldırmak için olağanüstü bir önlem olan askeri müdahaleyi de dahil etmiştir (Baroch, 1971: s. 689).

Brejnev 12 Kasım 1968 tarihinde Polonya İşçi Partisi Beşinci Kongresinde yaptığı konuşmada ise, *“sosyalizme düşman olan dış ve iç güçler, belirli bir sosyalist ülkenin gelişimini kapitalist sistemin restorasyonu yönüne çevirmeye çalıştığında, o ülkede sosyalizmin davasına bir tehdit ortaya çıktığında... bu artık sadece o ülkenin halkı için bir sorun değil, ortak bir sorun, tüm sosyalist ülkelerin endişesidir”* diyerek sosyalist sistemin ortak çıkarlarına vurgu yapmıştır (Ouimet, 2003: s. 67). Böylece bu doktrin ile hem Sovyetler Birliği-Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler daha somut bir nitelik kazanırken hem de Sovyet sosyalizm modelinden izin verilen sapmaların sınırları belirlenmiş oldu (Kramer, 2011. S. 367).

4.3.6. Müdahale Sonrasında Çekoslovakya ve Muhafif Hareketler

27 Ekim 1968 tarihindeki anayasa değişikliği ile Çekoslovakya, Çek ve Slovak Sosyalist Cumhuriyetlerinden oluşan federal bir devlet oldu. Nisan 1969’da Sovyetlerin baskısı sonrasında Genel Sekreterlik görevini bırakan Dubçek, daha sonra Ankara’ya Büyükelçi olarak atandı ve böylece Çekoslovakya’dan uzaklaştırıldı. Dubçek’in yerine Genel Sekreter görevine gelen Gustav Husak, kısa süre içerisinde parti içerisindeki Prag Baharı destekçilerini görevden aldı, rütbesini düşürdü veya hapse attı. Husak döneminde bir taraftan Sovyetlere olan bağımlılık giderek yükselirken diğer taraftan da özellikle 1970’li yıllarda liberal entelektüel kesime karşı

sansür uygulandı ve ekonomide devletçi merkezi planlama yeniden uygulanmaya başladı (Sancaktar, 2019: s. 43). 1971 yılında Çekoslovakya Komünist Partisi Kongresi'nde konuşan Husak, *“normalleşme ve konsolidasyon sürecinin başarıyla tamamlandığını ve kriz döneminin tüm izlerini ortadan kaldırarak Partinin yeni ve müreffeh bir Çekoslovakya inşa etmeye devam edeceğini”* belirtmiştir (Pravda, 1976: s. 282).

Uluslararası Af Örgütü'nün yapmış olduğu bir araştırmaya göre Husak döneminde Çekoslovakya'da siyasi davalarda en çok başvuru iki yasa, devlete karşı suçlarla ilgili bölümün 98. ve 100. maddeleri olmuştur (Evanson, 1986: s. 12). 98. Madde, devletin sosyal ve hükümet sistemine, toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına ve uluslararası çıkarlarına karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunan bir kişi için on yıla kadar hapis cezasına izin verirken, 100. Madde de iki veya daha fazla kişiyi devletin diğer devletlerle olan ittifaklarına ve dostane ilişkilerine karşı kışkırtan kişilere beş yıla kadar hapis cezasına izin vermektedir (Evanson, 1986: s. 12). Ayrıca bu ve bunun gibi diğer maddeler hükümetin sivil hak ihlallerine karşı çıkan ve SSCB'yi eleştiren kişileri yargılamak için de kullanılmıştır (Evanson, 1986: s. 12-13).

Çekoslovakya'ya yapılan müdahale ve ardından gelen yeni yönetimin baskıcı politikası muhalif hareketleri tamamen yok edemedi ve 1970'li yıllar boyunca da bu hareketler giderek güçlenmeye başladı (Sancaktar, 2019: s. 43). Parti içindeki ve dışındaki muhaliflerin imzasını taşıyan ve Varşova Paktı'nın müdahalesini eleştiren on maddelik bir manifesto 21 Ağustos 1969 tarihinde yayınlanırken, bir diğer manifesto da 28 Ekim 1970 tarihinde Çekoslovak Yurttaşları Sosyalist Hareketi tarafından yayınlamıştı (Sancaktar, 2019: s. 43). Yine 21 Ağustos 1973'te bu hareket tarafından yayınlanan bildiride: *“işgale ve siyasi baskıya son verilmesi, siyasi ve ekonomik reformların yapılması, siyasi kararlara halkın katılımının sağlanması, toplumsal uzlaşmanın sağlanması, iktidar ile muhalefet arasında diyalog kurulması ve halkın güvenine sahip yeni bir hükümetin kurulması”* istenmişti (Sancaktar, 2019: s. 43).

1975 yılında Doğu Bloku ile Batı Bloku arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başladığını belgelendirir nitelikte olan Helsinki Nihai Senedi, Çekoslovak halkına siyasi güç ve umut sağlamada hayati bir rol oynadı (Luers, 1990: s. 86). Ocak 1977'de ise Çekoslovakya'da müdahale sırasında yapılan ihlalleri kınayan ve temel hak ve hürriyetlerin yeniden tesis edilmesini isteyen 77 Bildirisi (77 Charter) yayınlandı (Bromke, 1978: s. 751). Bildirinin sözcüleri üç seçkin Çek idi: filozof Dr. Jan Patočka, hiçbir zaman Komünist Parti üyesi olmamış ve geçmişte görüşleri yüzünden Nazilerin ve Sosyalistlerin şiddetine uğramıştı; Ünlü oyun yazarı Vaclav Havel de Sosyalist değildi ve sonraki yıllarda radikal muhalif hareketin lideri olacaktı; son olarak 1948'den itibaren Komünist Parti'nin önde gelen üyelerinden biri olan Dr. Jiří Hájek, 1968'de Dışişleri Bakanı da dahil olmak üzere yüksek kabine ofislerinde bulunmuştu (Skilling, 1978: s. 160).

Bu bildiri ilk başta 243 yazar, sanatçı ve siyasetçi tarafından imzalanırken, daha sonra bu sayı 1621'e kadar yükseldi (Sancaktar, 2019. S. 43). İnsan haklarının temel çekirdeğini oluşturduğu daha insancıl bir sosyalizm hedefinin canlı bir hatırlatıcısı olan 77 Bildirisi, diğer tüm olaylardan daha çok Prag Baharı ruhunun Çekoslovakya'da devam ettiğini gösterdi (Skilling, 1978: s. 157-158). Ayrıca bildiri, Çekoslovakya'daki insan hakları ihlallerini incelerken, ifade özgürlüğü, basın üzerindeki sansürün kaldırılması, seyahat özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü ve eğitimde eşitlik gibi konulara da atıfta bulunmuştur (Skilling, 1978: s. 159). Aynı zamanda bu dönemde Havel ve bildirinin destekçileri Katolik Kilisesi ile yakın iş birliği kurdular ve Kilise sadece 77 Bildirisi'nin amaçlarını destekleyen güçlü bir kurum haline gelmekle kalmadı, Çek ve Slovak halkı arasında potansiyel bir bağlayıcı araç haline geldi (Luers, 1990: s. 89).

Çekoslovakya'daki hak ihlallerini ortaya koyan bu bildirilerin yayınlanmaya devam etmesine ise tepki gecikmedi ve Husak hükümeti tarafından 77 Bildirisine sert bir şekilde karşılık verildi (Bromke, 1978: s. 751). 77 Bildirisi'nin sözcülerinden Havel gözaltına alınmış ve Mayıs ayına kadar da serbest bırakılmamış, Patočka ise iki günlük bir süre boyunca uzun süreli sorgulamaya maruz kalmış, sorgulama devam

ederken beyin kanaması geçirmiş ve birkaç gün sonra da hastanede hayatını kaybetmişti (Skillling, 1978: s. 164). Bu arada Avrupa'da Çekoslovakya'daki bu harekete sempati gösterildi ve özellikle entelektüeller, bazı siyasi liderler ve en önemlisi de bazı Komünist Partiler tarafından rejimin 77 Bildirisi'ne karşı uyguladığı sert politikalar kınanmıştı (Skillling, 1978: s. 166). Ayrıca Macaristan, Yugoslavya, Romanya ve hatta Sovyetler Birliği'nde bazı gruplar tarafından Çekoslovakya'daki olaylara karşı birtakım dayanışma mesajları verilse de bu ülkelerdeki çalkantılar kısa sürede yatıştırıldı (Skillling, 1978: s. 166).

1985 yılında Gorbaçov'un SSCB'de iktidara gelmesi ile sosyalist blok için yeni bir dönem başlamış ve Gorbaçov'un Glasnot (hükümetin şeffaf olması) ve Perestroyka (ekonomik ve politik sistemin yeniden yapılandırılması) politikaları Doğu Avrupa ülkelerini de büyük ölçüde etkilemiştir. Böylece sosyalist blokta şiddet içermeyen demokratik devrimlerin başlaması bu politikaların akabinde gerçekleşmiştir. Bu yıllarda Çekoslovakya'da toplumsal muhalefet bir taraftan Vaclav Havel'in liderliğindeki Sivil Forum bünyesinde örgütlenirken, diğer taraftan da Katolik Kilisesi muhalif hareketlerin örgütlenmesine destek veriyordu (Sancaktar, 2019: s. 43-44). Giderek güç kazanan muhalefetin karşısında artık direnemeyen Gustav Husak, 17 Aralık 1987 tarihinden Genel Sekreterlik görevinden istifa etmiş ve yerine gelen liberal reformist Miloş Jakes ile Çekoslovakya'daki sosyalist sistemin çöküşü hızlanmıştır.

1989 yılında artan protestolar karşısında Komünist Parti parçalanmaya başlamış ve 29 Kasım 1989 tarihinde Federal Meclis tarafından iptal edilen anayasa maddesi ile devletin resmî ideolojisi olarak kabul edilen Marksist-Leninist ideoloji ve Komünist Parti'nin liderlik rolü son bulmuştur (Sancaktar, 2019: s. 44). Bu durumun akabinde aralık ayında sadece yarısı sosyalist olan bir koalisyon hükümeti kurulmuş ve partinin gücünü kaybetmesiyle birlikte parlamento Başkanı Aleksander Dubçek ve Devlet Başkanı da Vaclav Havel olmuştur (Armaoğlu, 2019: s. 461). Daha sonra 1990 yılındaki çok partili seçimlerde Çek bölgesinde Sivil Forum %49,5 ve Slovakya bölgesinde Halk Partisi %29,3 oranında oy ile seçimleri kazanırken, seçimlerden hemen önce Bohemya-Moravya Komünist Partisi ve Slovakya Komünist Partisi olarak

bölünen ÇKP, birincisi Çek kısmında %13,2 oy ile ikinci parti, diğeri de Slovak kısmında %13,3 oy ile dördüncü parti olmuştur (Sancaktar, 2019: s. 44).

SONUÇ

SSCB, ABD'nin Latin Amerika'yı gördüğü gibi Doğu Avrupa'yı kendi arka bahçesi olarak görmüş ve ideolojik, siyasi, ekonomik ve askeri müdahalelerde bulunarak özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölgede hakimiyet kurmaya çalışmıştır. Örneğin; ABD nasıl ki Latin Amerika'ya kültürünü, liberalizm fikrini yaymaya çalıştıysa, aynı şekilde SSCB de kendi kültürünü ve sosyalizm fikrini Doğu Avrupa'ya yaymak için politikalar yürütmüştü ve bunu yaparken ideolojik, siyasi, ekonomik ve askeri müdahale araçlarını da kullanmaktan geri durmamıştı. Bu bilgiler ışığında Sovyetlerin yumuşak güç unsurlarından sert güç unsurlarına kadar tüm araçları kullanarak Doğu Avrupa'da etkin bir konuma gelmeye çalıştığını görülmektedir. Bu kapsamda özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda Almanların bu bölgelerden çekilmesinin ardından yerine Sovyetlerin silahlı birlikleri olan Kızıl Ordu'nun geçmesi ile SSCB bölgeye yavaş yavaş hâkim olmaya başlamıştı. Bu gelişmelerin ardından SSCB, ilk müdahale aracı olarak Marksist-Leninist ideolojiyi Doğu Avrupa ülkelerine yaymaya çalışmış, bunu yaparken siyasete de müdahale ederek Komünist Partilerin kurulmasını sağlamış ve özellikle Komünist Partilerin iktidara gelmesi için önemli bir destek vermiştir. Daha sonra ise tek başlarına iktidara gelen bu partiler kısa sürede Sovyetlerin çizgisinde yeni yönetimler kurmuşlardır.

Doğu Avrupa ülkelerini ekonomik anlamda da kendisine daha bağımlı hale getirmeye çalışan SSCB, 1949 yılında COMECON'un kurulmasını sağlamıştır. Özellikle bu yıldan itibaren SSCB ile diğer Doğu Bloku ülkeleri arasında ithalat ve ihracat hızlı bir şekilde artmış ve ekonomik açıdan blok üyeleri birbirlerine daha bağımlı hale gelmişlerdir. Ayrıca bu yıllarda SSCB'nin bu ülkelerin ticaretindeki payı da diğerlerine göre oldukça fazlaydı. Aynı zamanda askeri açıdan da bu ülkeleri kendi kontrolü altında tutmak isteyen SSCB, 1955 yılında Varşova Paktı'nın kurulmasını sağlamış ve böylece bölgedeki askeri birlikler Moskova'dan yönetilmeye başlamıştır. Bu bağlamda Macaristan ve Çekoslovakya'daki olaylara karşı da SSCB, bölgedeki hakimiyetini yeniden tesis etme gerekçesiyle askeri müdahalelerde bulunmuştu. Macaristan'a sadece Sovyet birlikleri ile müdahale gerçekleştirirken, Çekoslovakya'ya ise Sovyetler Birliği liderliğinde Varşova Paktı birlikleri ile müdahale edilmişti.

Sovyetler Birliği kurulduktan hemen sonra Sovyet dış politikasının belirleyicisi Lenin olmuştur. Her ne kadar ilk başta Lenin Avrupa’da da devrimlerin gerçekleşeceğini ve bu devrimlerin gerçekleşmesi halinde SSCB’nin ayakta kalabileceğini n görse de daha sonradan bu devrimlerin kısa vadede gerçekleşmeyeceğini ve var olan sosyalist devletin korunması için birtakım politikalar uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda da Lenin döneminde bir taraftan ekonomide “Yeni Ekonomik Program” gibi daha liberal politikalar izlenirken, diğer taraftan da kapitalist ülkelerle anlaşmalar yapılarak SSCB’nin gelişimine katkı sağlamaya çalışılmıştır. Lenin’in ölümünün ardından yönetimin başına gelen Stalin ise “tek ülkede sosyalizm” fikrini ne sürerek bu bağlamda var olan sosyalist devletin devamlılığını sağlamak için politikalar hayata geçirmiştir. Ancak, bu politika İkinci Dünya Savaşı ile son bulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında “tek ülkede sosyalizm” politikasından vazgeçen SSCB, artık sosyalizmin diğer ülkelere de yayılması için harekete geçmiştir. İlk olarak, Doğu Avrupa’daki toplumlara Marksist-Leninist ideoloji transfer edilmeye çalışılmış ve bunu yapmak için de SBKP’ne bağlı siyasi partiler kurulmuştur. Ayrıca Komünist Partilerin arasındaki iş birliğini geliştirmek ve Sovyetlerin partiler üzerindeki etkisini artırmak için de Kominform kurulmuştur. Bu siyasi partiler ilk önce oradaki diğer partilerle birlikte koalisyon hükümetleri kurmuşlar, akabinde ise iktidara tek başlarına gelmişlerdi. Daha sonra da Komünist Partiler kendi ilerinde Stalinist ve Sovyetler Birliği destekçisi olmayan parti üyelerini tasfiye etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda özellikle 1930’larda Moskova’da Stalin muhaliflerine karşı gerçekleştirilen gösteri mahkemeler Doğu Avrupa lkelerinde de yapılmış ve böylece Stalinist çizgide olan yöneticiler iktidarda tamamen söz sahibi olmuşlardır.

Stalin’in ölümünün ardından Kruşçev’in yönetime gelmesi ile SSCB ve Varşova Paktı lkelerinde Stalinist kadroların tasfiyesi başladı. Ayrıca bu dönemde dış politikada da Stalin döneminde farklı olarak daha yumuşak politikalar hayata geirilmış ve bu bağlamda geçmiş dönemde ilişkilerin bozulduğu ülkelerle yeniden

köprüler kurulmaya başlamıştır. Aynı zamanda bir taraftan Batı ülkeleri ile ilişkiler normalleştirilmeye çalışılırken, diğer taraftan da Asya ve Afrika'da bağımsızlıklarını kazanan devletlerle iyi ilişkiler kurulmuştur. Bu dönemde yaşanan en önemli olaylardan biri de Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi olmuştur. Kruşçev 1956 yılındaki Parti Kongresi'nde "her ulusun kendi sosyalizmini kendisinin geliştirebileceğini" ifade etmesi ve Kongre'nin gizli oturumunda Stalin'i eleştirmesinin ardından ilk olarak Polonya'da daha sonra da Macaristan'da birtakım ayaklanmalar meydana gelmiştir.

Polonya'da Gomulka yönetimi ve SSCB yönetimi arasında karşılıklı bazı tavizler verilerek anlaşma sağlanırken, Macaristan'da bu durum gerçekleşmemiştir. Macaristan'daki olaylar kısa sürede büyümüş ve geniş kitlelerin reform talepleri görmezden gelinememiştir. Göstericilerin desteği ile iktidara gelen Imre Nagy, göreve başlar başlamaz reform hareketlerine girişmiştir. Daha sonra ise reform hareketlerinden rahatsızlık duyan SSCB, Macaristan'da kontrolü yeniden tesis etmek için askeri müdahalede bulunmuştur. Sovyetler tarafından buradaki müdahalenin de temel nedeni olarak ayaklanmaların ve reform uygulamalarının karşı devrimci hareketler olduğu ve bu hareketlere son verilmemesi durumunda reformların tüm sosyalist bloka yayılacağı belirtilmiştir. Batı ülkeleri ise SSCB'nin müdahalesine karşı oldukça sessiz kalmıştı. Çünkü Batı dünyasını o günlerde meşgul eden en önemli sorun Süveyş Krizi'ydi ve bu yüzden Sovyetlerin Macaristan müdahalesi ikinci planda kalmıştı.

1964 yılında Kruşçev'in istifa etmesinin ardından Genel Sekreterlik görevine gelen Brejnev, Batı ile ilişkilerini geliştirmek için politikalar izlemiştir. Bu dönemde; Federal Almanya ile anlaşma yapılmış, ABD ile Stratejik Silahların Sınırlanması anlaşmaları yapılmış ve 1975 yılında Doğu ve Batı Blokları arasında Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. Özellikle İki blok arasındaki ilişkilerin daha net bir şekilde yumuşamaya başladığını ortaya koyan belge Helsinki Nihai Senedi olmuştur. 1975 yılında iki blok arasında yapılan görüşmeler neticesinde imzalanan bu belge, daha sonraki yıllarda liberal hareketlerin Doğu Avrupa ülkelerinde güçlenmesine büyük

katkısı olmuştur. Ayrıca bu dönemde Doğu Bloku ile Batı Bloku arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başladığı ve bu yumuşama havasının sosyalist blokta, hem uygulanan katı politikalara karşı tepkiler yarattığı hem de Batılı ülkelerle ilişkileri yavaş yavaş da olsa geliştirdiği görülmüştür. SSCB'nin Batı ile ilişkilerini geliştirmeye yönelmesinde Çin Halk Cumhuriyeti ile yaşadığı sorunların da etkisi olmuştur. Bir taraftan Batı ile ilişkiler gelişirken diğer taraftan da Çekoslovakya müdahalesi, Polonya Krizi ve Afganistan müdahalesi gibi sorunlar da SSCB ve Doğu Bloku üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

1968 yılının ilk günlerinde Çekoslovakya'da Stalinist bir lider olan Anotny Novotny istifa etmiş ve yerine Parti Genel Sekreterliği görevine Alexander Dubçek gelmiştir. Dubçek, Çekoslovakya'da "insan yüzlü sosyalizm" adını verdiği yeni bir reform politikasını hayata geçirmesiyle basındaki sansür kalkmış ve seyahat özgürlüğü gelmişti. Daha sonra ise ilan edilen Eylem Programı ile de bu gibi liberal politikalar genişletilmiş, parti ve devlet arasında ayırım yapılması vurgulanmış ve çok partili yaşama geçmek için seçimler yapılacağı belirtilmişti. SSCB ve diğer Varşova Paktı ülkeleri ise bu durumdan duydukları rahatsızlıklarını dile getirmek için hem Dubçek yönetimi ile birtakım görüşmeler gerçekleştirmişler hem de kendi aralarında Çekoslovakya'da yaşanan olayları tartışmışlardı. Nitekim, Dubçek'in her şeyin kontrolleri altında olduğunu, SSCB'ye karşı politikalar yürütmediklerini ve Varşova Paktı'ndan ayrılmayacağını garanti etmesine karşın SSCB'nin ve diğer Varşova Paktı ülkelerinin şüphelerini giderememişti.

İlk başlarda bir müdahale gerçekleştirmekte kararsız olan Brejnev yönetimi daha sonra Varşova Paktı birlikleri ile Çekoslovakya'ya askeri müdahalede bulunmaya karar vermiştir. Bu bağlamda Sovyetlerin liderliğinde Varşova Paktı birlikleri 20 Ağustos 1968 tarihinde Çekoslovakya'yı işgal etmiştir. Müdahale sonrasında ortaya konan "Brejnev Doktrininde" sosyalist blokta yer alan ülkelerin kolektif güvenliğine vurgu yapılmış, bu ülkelerin ulusal sosyalizmlerini geliştirirken dikkat etmeleri gereken hususlar belirlenmiş ve ülkelerinde uygulayabilecekleri yeni politikaların sınırları belirlenerek bir çerçeve oluşturulmuştur. SSCB yönetimi, bu doktrin ile hangi

sosyalist ÷lke bu sınırları ihlal etmeye çalışır ve karşı devrimcilerin yayılmasına izin verirse sosyalist blokun güvenliğini tehlikeye atacağı gerekçesiyle Çekoslovakya'daki gibi askeri müdahalenin kaçınılmaz olacağını vurgulamıştır. Yine Batılı ÷lkelerin Macaristan müdahalesinde olduğu gibi bu müdahaleye de tepkisi çok ciddi değilken, bu ÷lkelerdeki Komünist Partiler ise müdahaleyi eleştirmişti. Ayrıca müdahaleye en sert tepkiyi gösterenler ise Doğu Avrupa'daki sosyalist yönetime sahip ÷lkeler (Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk) olmuştur.

Yapılan incelemeler doğrultusunda Macaristan ve Çekoslovakya'daki olaylar arasında birtakım farklılıkların da olduğu gör÷lmüştür. Macaristan'daki reform hareketleri toplumdaki gelen talepler doğrultusunda gerçekleşirken, Çekoslovakya'da daha çok Komünist Parti'nin kendi içerisinde ortaya çıkmıştır. Yani demokratikleşme hareketi Aleksander Dubček'in yönetime gelmesini sağlayan parti içi muhalefet sayesinde gerçekleşmiştir. Yine her iki ÷lkedeki askeri müdahalelere karşı sivil direniş olsa da Macaristan'da reform sürecinde kurulan işçi, mahalle, idari ve meslek konseylerinin direnişleri daha uzun sürmüş ve askeri müdahaleden bir buçuk ay sonra dahi bu konseylerin eylemleri gerçekleştiği gör÷lmüştür. Ayrıca Macaristan'daki reform hareketlerinin lideri Imre Nagy, ÷lkesinin Varşova Paktı'ndan ayrıldığını ve tarafsızlığını ilan ederken, Çekoslovakya'da Dubček yönetimi böyle bir adım atmamıştır.

Bu bilgiler ışığında bu çalışmada varılan sonuçlara göre SSCB'nin 1956'da Macaristan ve 1968'de Çekoslovakya'ya gerçekleştirdiği müdahalelerin Doğu Bloku ÷lkelerinde sosyalizme olan inancı azalttığı, sosyalizmin gelişimine büyük zarar verdiği ve özellikle insan haklarının bu ÷lkelerdeki gelişimine önemli bir darbe vurduğu gör÷lmektedir. Aynı zamanda bu müdahalelere karşı Macar ve Çekoslovak halkları da İkinci Dünya Savaşı yıllarında ÷lkelerinin Alman faşizmden kurtarılmasında ve özgürleştirilmesinde büyük bir katkısı olduğunu düşündüğu Sovyet birliklerine oldukça fazla tepki göstermişlerdi. Aslında bu müdahalelerin bu ÷lkelerde yaşayan halkları SSCB'ye yakınlaştırmamanın aksine daha çok uzaklaştırması, Macaristan ve Çekoslovakya'da 1980'li yılların sonlarındaki sosyalizmin çöküşünün

tohumlarının atılmasında önemli bir etken olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Macaristan'da gerçekleşen müdahale sonrasında Janos Kadar yönetimi birtakım liberal politikalar uygulamak zorunda kalmış ve 1960'lı yılların ortalarından itibaren diğer Varşova Paktı ülkelerine göre Macaristan en liberal ülke konumuna kavuşmuştur. Yine 1968 yılında Çekoslovakya'da gerçekleşen müdahale sonrasında her ne kadar muhalif unsurlar bastırılrsa da tam olarak başarılammış, 1970'li yıllarla birlikte bu muhalif hareketler hız kazanmış ve 1980'lerdeki sosyalist blokun çöküş sürecinde aktif rol oynamışlardır. Dolayısıyla, SSCB'nin Doğu Avrupa'ya hâkim olmak amacıyla bölge ülkelerine aşırı ölçüde iktisadi, siyasi, ideolojik ve hatta sert askeri müdahalelerde bulunması, kısa vadede Doğu Avrupa'da Sovyet hâkimiyetini sağlamış olsa da uzun vadede bölge devletleri ve halkları üzerindeki SSCB etkisini ve sosyalizm düşüncesini-hareketini zayıflatıp sosyalist rejimlerin çöküşlerinin temellerini hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

- Armaoğlu, Fahir (2019). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995. İstanbul: Kronik Kitap Yayınları.
- Batu, Hamit (1992). Moskova’da Hruşçev Yılları. İstanbul: İsis Yayıncılık.
- Bora, Tanıl (2018). Milliyetçiliğin Provokasyonu Yugoslavya. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Carr, Edward Hallet (2019). Bolşevik Devrimi 1917-1923 (Çev. O. Suda). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Carr, Edward Hallet (2020). Yirmi Yıl Krizi 1919-1939 (Çev. C. Cemgil). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çam, Esat (2011). Siyaset Bilimine Giriş. İstanbul: Der Yayınları.
- Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu (1988). Kara Kitap: Çekoslovakya 1968. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fejtö, Ferenc (1995). Halk Demokrasileri Tarihi (Çev. T. Demirkan). İstanbul: Kavram Yayınları.
- Fejtö, Ferenc (2012). 1956 Macar İhtilali (Çev. F.B. Kocamemi). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Garaudy, Roger (1968). Prag 1968 Doğmayan Hürriyet (Çev. A. Balta). Ankara: E Yayınları.
- Gönlübol, Mehmet (2000). Uluslararası Politika. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Gürsoy, Eyüp (2015). “Realizm.” Şu kitapta: Ed. Ramazan Gözen. Uluslararası İlişkiler Teorileri. İstanbul: İletişim Yayınları, 159-187.
- Hekimoğlu, Cemal (1989). Sovyet Dış Politikasında İlk Yıllar. İstanbul: Gelenek Yayınevi.
- Ivanov, K. (1976). Lenincilik ve Sovyetler Birliği Dış Politikası. İstanbul: Konuk Yayınları.
- İrge, Filiz (2006). Sovyetlerden Rusya Federasyonu’na Kapitalist Kuşatma. İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık
- Kagarlitsky, Boris (2007). Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi (Çev. E. Soğancılar). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Kenar, Nesrin (2005). Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu. Ankara: Palme Yayınları.
- Kennedy, Paul (2015). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (Çev. B. Karanakçı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Kissinger, Henry (2015). Diplomasi (Çev. İ. H. Kurt). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Sanat Yayınları.
- Kurban, Vefa (2020). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Lenin, Vladimir İlyiç (2011). Komintern Dünya Devriminin Partisi (Çev. F. B. Aydar). İstanbul: Agora Kitaplığı
- Lenin, Vladimir İlyiç (2017). Ne Yapmalı (Çev. F. B. Aydar). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Lomax, Bill (1990). "1956: Macar Devriminin Mirası." Şu kitapta: Ed. Ragıp Zarakolu. Doğu Avrupa Dosyası. İstanbul: Alan Yayıncılık, 280-306.
- Machievelli, Niccolo (2019). Prens (Çev. K. Atakay). İstanbul: Can Yayınları.
- Mazower, Mark (2003). Karanlık Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı (Çev. M. Moralı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Morgenthau, Hans Joachim (1970). Uluslararası Politika (Cilt I) (Çev. B. Oran ve Ü. Oskay). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Onay, Yaşar (2008). Batı'ya Direnen Devlet Rusya. İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Roberts, John Morris (2015). Avrupa Tarihi (Çev. F. Aytuna). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Sancaktar, Caner (2018). Yugoslavya'da Sosyalist Özyönetim Deneyimi. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Sander, Oral (2014). Siyasi Tarih 1918-1994. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Skala, Jan (1990). "Çekoslovakya 1968: Reel Sosyalist Sistemde Kriz ve Krizin Alt Edilişi." Şu kitapta: Ed. Ragıp Zarakolu. Doğu Avrupa Dosyası. İstanbul: Alan Yayıncılık, 344-360.
- Sönmezoğlu, Faruk (2005). Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Vernadsky, Georger (2019). Rusya Tarihi (Çev. D. Mızrak ve E. Ç. Mızrak). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Zeman, Zbynek Anthony (1969). Prague Spring A Report on Czechoslovakia 1968. London: Penguin Books.

2.Elektronik Kaynaklar

- Akyıldırım, Volkan (2011). 3. Enternasyonal: Devrimci Sosyalizmden Stalinizme. <http://www.altust.org/2011/11/3-enternasyonal-devrimci-sosyalizmden-stalinizme/>, 10.08.2020.

- Antunes, Sandrina ve Camisao, I. (2017). "Realism." Ed. Stephen Mcglinchey, Rosie Walters ve Christian Scheinflug. International Relations Theory. Bristol: E-International Relations Publishing. <https://www.e-ir.info/publication/international-relations-theory/>, 12.12.2020.
- Atalı, Esra (2002). 1905 Rus Devrimi ile 1908 Jön Türk Devrimi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/27801>, 08.09.2020.
- Ateş, Ahmet (2011). Fikir Babalarının Işığında Realizm ve Neorealizm. <https://www.tuicakademi.org/fikir-babalarinin-isiğında-realizm-ve-neorealizm/>, 10.11.2020.
- Aydın, Mustafa (2004). "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği". Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1(1), 33-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39238/462090>, 25.12.2020.
- Baroch, Charles (1971). "The Brezhnev Doctrine". American Bar Association Journal, 57(7), 686-690. https://www.jstor.org/stable/25725538?seq=4#metadata_info_tab_contents, 04.12.2020.
- Barston, R. P. (1983). "Soviet Foreign Policy in Brezhnev Years". Royal Institute of International Affairs, 39(3), 81-89. https://www.jstor.org/stable/40395674?seq=1#metadata_info_tab_contents, 10.01.2021.
- Bekcan, Umut (2019). "Stalin Döneminde Sovyet Dış Politikası İdeolojiden Saptı Mı?". Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (36), 371-382. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbde/issue/47232/540507>, 1.07.2020.
- Bekcan, Umut (2019). "Sovyet Penceresinden 1956 Macar Ayaklanması: Batı Destekli Bir Karşıdevrim Girişimi". Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 8(1), 15-23. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ssrj/issue/43336/522381>, 10.09.2020.
- Bergeron, Gerard (1978). "1918: Czechoslovakia: 1968". International Journal, 33(4), 820-835. https://www.jstor.org/stable/40201692?seq=15#metadata_info_tab_contents, 25.12.2020.
- Bideleux, Robert ve Jeffries, I. (2007). A History of Eastern Europe Crisis and Change. London: Taylor & Francis Group. <https://www.perlego.com/book/1626128/a-history-of-eastern-europe-crisis-and-change-pdf>, 02.01.2021.
- Bottoni, Stefano (2010). "Reassessing the Communist Takeover in Romania Violence, Institutional Continuity, and Ethnic Conflict Management". East European Politics and Societies, 24(1), 59-89. https://www.researchgate.net/publication/249738283_Reassessing_the_Communist_Takeover_in_Romania_Violence_Institutional_Continuity_and_Ethnic_Conflict_Management, 23.12.2020.

- Bromke, Adam (1978). "Czechoslovakia 1968-Poland 1978: A Dilemma for Moscow". International Journal, 33(4), 740-762. https://www.jstor.org/stable/40201688?seq=23#metadata_info_tab_contents%20adresinden%20al%C4%B1nd%C4%B1
- Bunce, Valerie (1983). "The Political Economy of the Brezhnev Era: The Rise and Fall of Corporatism". British Journal of Political Science, 13(2), 129-158. https://www.jstor.org/stable/193947?seq=1#metadata_info_tab_contents,
- Civelek, Jale (2006). "Helsinki Son Senedi, Paris Şartı ve AGİT". Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 14(2), 1-32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaad/issue/331/1620>, 04.01.2021.
- Crump, Laurien (2016). "The Multilateralisation of Soviet Bloc Security: The Hungarian Revolution From an Eastern Europe Perspective". Corvinus Journal of International Affairs, 1(3), 13-27. <https://journals.lib.uni-corvinus.hu/index.php/cojourn/article/view/71>, 10.08.2020.
- Curtis, Glenn Eldon (1993). Bulgaria: a country study. Washington D.C: Federal Research Division, Library of Congress. <https://www.loc.gov/item/93010955/>, 12.01.2021.
- Çavuş, Tuba (2012). "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(2), 23-36. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0013376&lng=0>, 22.01.2021.
- Çelebi, Erhan (2013). Enver Hoca Dönemi Arnavutluk. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0013376&lng=0>, 04.09.2020.
- Dallin, David (1961). Soviet Foreign Policy After Stalin. J. B. Lippincott Company. <https://tr1lib.org/book/5407797/b4a6d4>, 02.02.2021.
- Demir, Sertif (2010). "Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı". Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6(11), 27-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/7532/99193>, 12.11.2020.
- Dilbaş, Gökhan (2019). "Macar Tarihinde Bir Kırılma Noktası: Trianon Barış Antlaşması (4 Haziran 1920)". Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 9(17), 80-104. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trkede/issue/42806/517354>, 22.06.2020.
- Düzgün, Dursun Murat (2020). "Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Evreleri". Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1(47), 256-276. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kdeniz/issue/56450/759320>, 25.01.2021.
- Ekinci, Mehmet Uğur (2018). Bulgaristan Siyasetini Anlama Kılavuzu. İstanbul: SETA Yayınları. <https://www.setav.org/kitap-bulgaristan-siyasetini-anlama-kilavuzu/>, 12.09.2020.
- Embel, Ersin (2019). Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT). <https://trguvenlikportali.com/avrupa-guvenlik-ve-isbirligi-teskilati-agit/>, 05.01.2021.

- Embel, Ersin (2019). Varşova Paktı. <https://trguvenlikportali.com/arastirma-2/guvenlik-yazilari/page/5/>, 20.07.2020.
- Emeklier, Bilgehan (2011). “Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırılmalı Bir Analizi”. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 7(13), 99-123. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/7530/99185>, 12.01.2021.
- Emin, Nedim (2014). Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu. İstanbul: SETA Yayınları. <https://www.setav.org/arnavutluk-siyasetini-anlama-kilavuzu/>, 03.08.2020.
- Ertoyl, Birkan (2019). “Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm”. Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aujfe/issue/50121/646450>, 05.01.2021.
- Geniş, Kaan Cem (2018). “1848 Macar İhtilali ve Macar Mültecileri Meselesi”. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 4(8), 113-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/39012/439170>, 21.10.2020.
- Giritli, İsmet (1976). “Detente'a Dair”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 42(1-4), 31-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihfm/issue/9090>, 25.12.2020.
- Goodman, Richard (1969). “The Invasion of Czechoslovakia: 1968”. The International Lawyer, 4(1), 42-79. https://www.jstor.org/stable/40704597?seq=1#metadata_info_tab_contents, 12.12.2020.
- Gorky, Patricia (2019). Romania: 30 years removed from socialism. <https://www.liberationnews.org/romania-30-years/>, 25.12.2020.
- Gök, Ömer (2018). SSCB 1920 Ekonomi Politikası (NEP). <https://kafkassam.com/sscb-1920-ekonomi-politikasi-nep.html>, 11.07.2020.
- Gökturna, Emin (2015). Bulgar Faşizmi ve Dimitrov. <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/279-sayi-157/814-bulgar-fasizmi-ve-dimitrov>, 21.10.2020.
- Gürkan, Ülker (1964). “S.S.C.B Siyasi Rejiminin Ana Hatları”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(1), 155-198. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/47988>, 12.06.2020.
- Hoffmann, Erik (1987). “Soviet Foreign Policy Aims and Accomplishments from Lenin to Brezhnev”. Academy of Political Science, 36(4), 10-31. <https://www.jstor.org/stable/1173830?read-now=1&refreqid=excelsior%3A5e0a1969f52884d176eba2a595019f21&seq=1>, 12.11.2020.
- Holbik, Karel (1966). “COMECON And East European Economic Nationalism”. Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE), 721-740. https://www.jstor.org/stable/40749011?seq=2#metadata_info_tab_contents, 04.02.2021.

- Johnson, Ross (1981). The Warsaw Pact: Soviet Military Policy In Eastern Europe. <https://www.rand.org/pubs/papers/P6583.html>, 14.01.2021.
- Karadeli, Cem (2019). “Stalin ve Kruşçov Dönemlerinde Doğu Avrupa'da Sovyetler ve Krizler”. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 239-253. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ufuksbedergi/issue/57470/815071>, 08.07.2020.
- Karadeli, Cem (2020). “Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı”. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 43-73. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/54632/745309>, 05.07.2020.
- Karadeniz, Dilek (2020). “Sovyetler Birliği Ekseninden Avrupa Birliği Üyeliğine: Doğu Avrupa Ülkelerinde Ekonomik ve Siyasal Dönüşümün Analizi”. *Gazi İktisat Ve İşletme Dergisi*, 6(1), 1-21. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gjeb/issue/52457/579382>, 20.08.2020.
- Keckes, Gusztav (2016). “French Foreign Policy and The 1956 Hungarian Revolution”. *Corvinus Journal of International Affairs*, 3(1), 98-110. <http://real.mtak.hu/42438/>, 28.01.2021.
- Kelkitli, Fatma Aslı (2018). “Soviet Union's Balkan Opening During The Khrushchev Period: Attempts To Restore Relations With Turkey and Greece”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(4), 1177-1201. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/53498>, 15.08.2020.
- Keyik, Mehmet ve Mehmet Seyfettin Erol (2019). “Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları”. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 12-49. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/45433/569926>, 23.12.2020.
- Koç, Nurgün (2016). “Soğuk Savaşta Almanya: Bölünmüş Almanya'nın Birleştirilmesine Yönelik Çabalar”. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*(21), 33-52. https://www.academia.edu/26218869/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9Fta_Almanya_B%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9F_Almanyan%C4%B1n_Birle%C5%9Ftirilmesine_Y%C3%B6nelik_%C3%87abalar_Germany_in_the_Cold_War_The_Efforts_Directed_to_Reunification_of_The_Divided_Germany, 10.02.2021.
- Kramer, Mark (2010). “Stalin, Soviet Policy, and the Consolidation of a Communist Bloc in Eastern Europe, 1944-1953”. (31), 53-100. https://www.researchgate.net/publication/265744015_Stalin_soviet_policy_and_the_consolidation_of_a_communist_bloc_in_Eastern_Europe_1944-53, 21.07.2020.
- Kramer, Mark (2011). “The Kremlin, The Prague Spring, and The Brezhnev Doctrine”. Ed. Vladimir Tismaneanu. *Promises of 1968: Crisis, Illusion and Utopia*. Budapest: Central European University Press, 285-370. https://www.researchgate.net/publication/265179238_The_kremlin_the_Prague_spring_and_the_brezhnev_doctrine, 10.02.2021.
- Milliyet, (25 Ağustos 1968). Kastro, Sovyet Müdahalesini Tasvip Etti. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1968/08/25>, 12.01.2021.

- Nogee, Joseph L, Robert H. Donaldson, (1987). Soviet Foreign Policy Since World War II. New York: Pergamon Press. <https://tr1lib.org/book/5645014/ca617d>, 02.03.2021.
- Ouimet, Matthew J. (2003). The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy. The University of North Carolina . <http://web.a.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook?sid=9c012873-e7b1-4efa-bf4e-4ecfa3a124f8%40sdc-v-sessmgr02&vid=1&rid=1&format=EB>, 11.02.2021.
- Özcan, Gencer (2019). Çevreleme Politikası. <https://trguvenlikportali.com/arastirma-2/guvenlik-yazilari/page/2/>, 12.07.2020.
- Pechatnov, Vladimir (2010). “Reflections on Soviet foreign policy, 1953–1964”. Helene Carlbäck, Alexey Komarov ve Karl Molin. Peaceful Coexistence? Soviet Union and Sweden in the Khrushchev. Centre for Baltic and East European Studies Institute for Universal History. 23-44. https://bibl.sh.se/skriftserier/hogskolans_skriftserier/Peaceful_Coexistence/diva_2_460469.aspx, 05.01.2021.
- Peeva, Penka (2015). “1968 Prague Spring and Sofia Summer”. The International Journal of Civic, Political and Community Studies, 13(4), 41-49. <https://cgscholar.com/bookstore/works/1968-prague-spring-and-sofia-summer>, 06.01.2021.
- Pravda, Alex (1976). “Czechoslovakia: The Legacy of 1968”. Royal Institute of International Affairs, 32(8), 282-286. https://www.jstor.org/stable/40394936?seq=1#metadata_info_tab_contents, 24.11.2020.
- Rostow, Nicholas (1981). “Law And The Use of Force By States: The Brezhnev Doctrine”. Yale Journal of International Law, 7(2), 209-243. <https://digitalcommons.law.yale.edu/yjil/vol7/iss2/4/>, 22.07.2020.
- Sadıkov, Ramin (2010). “Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol”. Tarih Araştırmaları Dergisi, 29(48), 101-118. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/issue/47785/603664>, 15.06.2020.
- Sancaktar, Caner (2019). “Doğu Avrupa'da Devletçi Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya”. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 5(4), 40-50. https://www.researchgate.net/publication/337544771_Dogu_Avrupa'da_Devletci_Sosyalizmden_Kapitalizme_Gecis, 02.08.2020.
- Şöhret, Mesut (2012). “Realizm Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Bütünleşmesi”. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(4), 288-330. <https://arastirmax.com/en/publication/insan-toplum-bilimleri-arastirmalari-dergisi/1/4/realizm-cercevesinde-avrupa-birliginin-butunlesmesi/arid/0158d84e-1ea4-4108-872e-52e7bc4b4fc7>, 22.01.2021.
- Taubman, William (2004). Khrushchev The Man and His Era. New York: W. W. Norton & Co. <https://tr1lib.org/book/4973878/8891ce>, 02.09.2020.

- Tellal, Erel (2007). “Sovyet Dış Politikası ve Gromiko”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 62(3), 350-377. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/53010>, 15.12.2020.
- The New York Times. (10 Kasım 1956). Sartre Assails Soviet For Action in Hungary. <https://www.nytimes.com/1956/11/10/archives/sartre-assails-soviet-for-action-in-hungary.html?searchResultPosition=97>, 12.02.2021.
- The New York Times. (10 Kasım 1956). Sartre Assails Soviet For Action in Hungary. <https://www.nytimes.com/1956/11/10/archives/sartre-assails-soviet-for-action-in-hungary.html?searchResultPosition=97>, 12.02.2021.
- The New York Times. (21 Kasım 1964). Brezhnev Says Aim is Peace. <https://www.nytimes.com/1964/11/21/archives/brezhnev-says-aim-is-peace.html?searchResultPosition=250>, 04.03.2021.
- The New York Times. (22 Ağustos 1968). De Gaulle Condemns Invasion. <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1968/08/22/91234651.html?pageNumber=17>, 04.03.2021.
- The New York Times. (22 Ağustos 1968). Excerpts From the Debate in the U.N. Security Council. <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1968/08/22/91234687.html?pageNumber=21>, 05.03.2021.
- The New York Times. (22 Ağustos 1968). Romania Warns Soviet. <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1968/08/22/91234567.html?pageNumber=1>, 04.03.2021.
- The New York Times. (22 Ağustos 1968). Tito Decries The Invasion. <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1968/08/22/91234568.html?pageNumber=1>, 05.03.2021.
- Thomas, C. (1976). “The Comecon: catalyst for economic cooperation in Eastern Europe”. Comparative and International Law Journal of Southern Africa, 9(3), 315-335. https://www.jstor.org/stable/23905548?seq=1#metadata_info_tab_contents, 02.02.2021.
- Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği, (2016). Polonya'nın Tarihçesi. <http://varsova.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/249952>, 04.11.2020.
- Tüysüzöğlü, Göktürk (2013). “Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi”. Avrasya Etüdüleri, 44(2), 57-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/35343/392404>, 05.02.2021.
- Uslu, Ateş (2006). “Ellinci Yıldönümünde 1956 Macar Devrimi”. Devrimci Marksizm, (1), 130-154. <http://www.devrimcimarksizm.net/tr/ates-uslu-ellinci-yildonumunde-1956-macar-devrimi>, 11.09.2020.

Uslu, Ateş (2008). “Prag Darbesi’nden Prag Baharı’na Çekoslovakya’nın Yirmi Yılı (1948 - 1968)”. Devrimci Marksizm, (6), 150-176.
<http://www.devrimcimarksizm.net/tr/ates-uslu-prag-darbesinden-prag-baharina-cekoslovakyanin-yirmi-yili-1948-1968>, 05.06.2020.

Yeşilbursa, Behçet Kemal (2019). “Understanding Soviet Foreign Policy (1917-1991)”. Journal of International Eastern European Studies, 1(1), 215-234.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiees/issue/48148/572909>, 15.06.2020.

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa Umut Doğan, 2009'da Muhittin Akdik İlköğretim Okulu'ndan, 2013'te Yedikule Anadolu Lisesi'nden, 2018'de Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden ve son olarak 2020'de ÇAP yaptığı Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünden mezun olmuştur. 2018 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyasi Tarih Bilim Dalı programında Yüksek Lisans öğrenimine başlayan Mustafa Umut Doğan, "Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa Politikası Çerçevesinde Macaristan ve Çekoslovakya Müdahaleleri" adlı yüksek lisans tez çalışmasını Haziran 2021'de tamamlamıştır.